

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞLI ERKEK BİREYLERİN MEKAN
TERCİHLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

MAHMUD MÜCAHİD SAĞMAN
16737014

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ŞERİF ESENDEMİR

İSTANBUL
2019

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞLI ERKEK BİREYLERİN MEKAN
TERCİHLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

MAHMUD MÜCAHİD SAĞMAN
16737014

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. ŞERİF ESENDEMİR

İSTANBUL
2019

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAŞLI ERKEK BİREYLERİN MEKAN
TERCİHLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

MAHMUD MÜCAHİD SAĞMAN
16737014

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: 19.06.2019

Tez Oy Birliği/~~Çalışma~~ İle Kabul Edilmiştir

Ünvan Ad-Soyad

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Serif Esendermir Serif Emir

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Mehmet Fatih Ayşen
Doç. Dr. Kerem Karaoğlanoglu

İSTANBUL

HAZİRAN 2019

ÖZ

YAŞLI ERKEK BİREYLERİN MEKAN TERCİHLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ Mahmud Mücahid Sağman Haziran, 2019

Bu çalışma Türkiye’de gittikçe yaşlanan nüfusun mekân tercihlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yaşlı erkek nüfusun mekân tercihlerinde onları etkileyen sosyal ve kültürel parametreler, yapılan mülakatlarla analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm yaşlılığı tanımlamaya, nüfusun değişen dinamiklerinde tuttuğu yeri ortaya koymaya çalışmaktadır. İkinci bölüm kent hayatını analiz etmeye çalışarak bireylerin tercihlerini etkileyen yönleri anlamaya çalışmaktadır. Üçüncü bölüm 1960’lardan itibaren kente gelen nüfusun yaşlanması ile ortaya çıkan durumun sosyolojik analizini yapmaya çalışmaktadır. Kente gelen bu nüfusun karşılaştığı sorunlar veya imkanlar, değişen hayat koşulları ile mekân tercihlerinin ortaya çıkması yapılan mülakatlar ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma Cami, Kahvehane ve Avm olmak üzere üç temel mekana odaklanmıştır. Ama bununla birlikte özellikle yerel yönetimlerin sunduğu imkanlar çerçevesinde çeşitli sosyal mekanları kullanmaları da tezde küçük bir bölümde değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışma yaşlı erkek nüfus ile ilgilenmektedir.

Çalışma, belirli bir bölgedeki yaşlı erkek nüfus ile yapılan mülakatların analizini içermektedir. Bu analizler sorunu belirleyip çözüm sunmayı hedeflemektedir. Bulgular göstermektedir ki Türkiye’de yaşlı bireyler iş hayatı sonrası (emeklilik dönemi) zamanlarını toplumsal fayda düzeyinde geçirebilecekleri mekanlar bulmakta zorlanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının ve kurumların onlarla genç nüfusu “tecrübe paylaşımı” odaklı merkezler üzerinden buluşturması gerektiği tezin temel tekliflerinden biridir.

Çalışma süresince kullanılan kaynakça göstermektedir ki ülkemiz yaşlılık meselesi ile yüz yüze olmasına rağmen yapılan çalışmalar oldukça yetersizdir. Bu durum da gelecekte karşılaşılabilecek muhtemel problemlere karşı hazırlıksız olacağımız görülmektedir. Yapılması gereken daha fazla yüksek lisans ve doktora programının desteklenerek akademik anlamda bir literatür oluşturulmasıdır. Bununla birlikte sahada yapılacak çalışmalar sorunları tanımlayıcı ve çözümlere yöntem verici nitelikte olmalıdır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, Cami, Kahve, Avm, Kent, Mekan, Tüketim

ABSTRACT

PLACE PREFERENCES OF ELDERLY MEN: İSTANBUL CASE

**Mahmud Mücahid Sağman
June, 2019**

Aims of this study is to analyze the preferences spaces of the increasingly aging population in Turkey. The social and cultural parameters affecting the place preferences of the elderly male population were tried to be analyzed through interviews with them. The study consists of three basic parts. The first section tries to define the old age and tries to understand its position within the population. The second part tries to analyze the urban life and tries to understand the parameters affecting the preferences of individuals. The third section tries with parameters sociology to understand the situation that emerged with the aging of the population who migrated to the city in the 1960s. The possibilities or problems faced by the individuals who migrated to the city and how the changing life conditions affected the preferences of the place were examined through interviews. The study focuses on three basic spaces: Mosque, Coffee Shop and Mall. However, it was a small part of working in a variety of places established by local governments for the elderly. In addition, the thesis deals with the preferences of the elderly male population.

The study includes the analysis of interviews with the elderly male population in a particular region. These analyzes aim to identify the problem and present a solution. The findings show that elderly people have difficulty in finding places where they will benefit the society after retirement. The thesis proposes that non-governmental organizations and public institutions should arrange places where elderly people will share their experiences with the young population. Old age studies in our country is quite inadequate. However, the population tends to age. Academic studies on this subject should be further supported. all studies should be defining the problem and supporting the solution.

Key Words: Elderlines, Mosque, Coffehouse, Mall, Urban, Spaces, Consumption

ÖN SÖZ

Bu çalışma uzun süre devam ettirdiğim mekan, kent, şehir gibi okumaların hangi konuyla kesişeceğini belirli olmadığı bir iklimde ortaya çıktı diyebilirim. Aslında konunun baştan itibaren yaşlılık ile doğrudan bir alakası kurulmamıştı. Benim için asıl mesele daha teorik bir çerçevede erkeklerin kullandıkları mekanları hangi kültürel ve sosyo-ekonomik süreçlerden geçerek tercih ettiklerini anlamaya çalışmaktı. Terry Eagleton son dönemlerin popüler dört konusundan biri olan kadın çalışmalarının artmasını kuramların bitişine gerekçe olarak göstermişti. Bu artış aslında zıddını üreteceğinden erkek çalışmalarını da tetikleyecekti. Ama garip bir şekilde erkek başlığı altındaki çalışmalar aynı ivmede devam etmiyor. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Modernizmin baba ile yaptığı hesaplaşmanın erkek kimliğinin ‘ne’liğine dair yaptığı ontolojik kazı bu kimliğin iktidar başlığı altında yok edilme çabasına kadar uzanmakta. Haliyle bu kimliğin tercihleri onu oluşturan kültürel kodların fazlasıyla etkisi altındadır ve dahi onlardan mülhemdir desek abartmış olmayız sanırım. Erkek ve mekan başlığını çeşitli hocalarımın yönlendirmesi ile ‘erkek yaşlı bireyler’ olarak daraltmam sonucu yapılan mülakatlar beni üç temel mekana yönlendirdi; cami, kahvehane, avm. Bu üç mekanın ana işlevi ve hangi ihtiyaca binaen insanların dünyasını inşa ettiğini anlama çalışması da en nihayetinde tezin gövdesini üretti.

Öncelikle danışman hocam Şerif Esendemir’ teşekkür ediyorum. Tezin oluşma sürecinde kamu personeli olmam dolayısıyla hafta içi günlerimde yazmam mümkün olmadığından hafta sonlarım kütüphanelerde geçti. Haliyle kendini ihmal etmemi sorun haline getirmeyen eşim Sümeyya Sağman ve çocuklarım Ahya Emin ve Emir Bera’ya gönülden teşekkür ediyorum.

Sürekli masalarını meşgul ettiğim İsam kütüphanesine ve onun emektar personeline, internet arşivini açan çeşitli kullanıcılara da teşekkür etmeyi borç bilirim.

İstanbul; Haziran, 2019

Mahmud Mücahid SAĞMAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	9
1.2. Araştırmanın Yöntemi	10
1.3. Araştırmanın Sınırları ve Kapsamı.....	12
2. YAŞLI KİME DENİR?	14
2.1. Yaşlılık Nedir? Yaşlı Kime Denir?	14
2.2. Yaşın Matematiksel ve Metafiziksel Analizi	23
2.3. Metafiziksel Bir Olgu Olarak Yaşlılık ve Dindarlaşma Eğilimi	26
2.4. Modern Dünyanın Kavramsal Çerçevesinde Yaşlılık	28
3. SOSYAL YAŞLILIK TEORİLERİ	33
3.1. Modernizasyon Teorisi.....	34
3.2. Yapısal İşlevselci Yaklaşım	35
3.3. Sembolik Etkileşimcilik	36
3.4. Yaşamdan Geri Çekilme (İlişik Kesme).....	37
3.5. Aktivite Kuramı.....	37
3.6. Rol Kuramı.....	38
3.7. Çatışmacı Yaşlanma	39
3.8. Yaşlı Ayrımcılığı.....	39
3.9. Sosyal Mübadele Teorisi	41
3.10. Feminist Yaklaşım	41
3.11. Postmodern Yaklaşım.....	41
4. MEKAN TERCİHLERİ	43
4.1. Modern Kent Olgusunun Mekânı Şekillendirmesi ve Yaşlılık.....	45

4.1.1 Dini Mekanlara Örnek: Bir Örgütlenme İmkânı Olarak Cami	50
4.1.1.1 Mekân Olgusunu Etkileme Bağlamında Kent Dindarlığı ve Yaşlılık	56
4.1.2 Eğlence ve Boş Vakit Mekanları Olarak Kahvehaneler	57
4.1.3. Alış-Veriş Merkezleri	66
4.1.3.1 Tüketim, Değer ve Yaşlılık.....	72
4.1.3.2 Tüketim İçin Akışkanlık ve Hız	74
4.1.4 Sosyal Ödevler Amaçlı Mekân Tercihleri	77
5. SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA.....	85
ÖZ GEÇMİŞ.....	92

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Mülakat Verileri.....	11
Tablo 2. Türkiye Nüfusu, 2018-2080	16
Tablo 3. Yıllara ve yaş grubuna göre nüfus, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080.....	17
Tablo 4. Dünya Nüfus Yapısı, 1950.....	18
Tablo 5. Dünya Nüfus Yapısı, 2017.....	19
Tablo 6. Dünya Nüfus Yapısı, 2050.....	19
Tablo 7. Dünya Nüfus Yapısı, 2100.....	20

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nüfus Piramidi 2018-2040, 2018-208	16
Şekil 2. Geniş Yaş Aralığında Toplam Nüfus.....	21
Şekil 3. Doğumda Yaşam Beklentisi Eğrisi	22

1. GİRİŞ

Yaşlılık meselesi tarihsel sürecin önümüze getirdiği bir sorun mudur? Yoksa tarih boyunca tüm toplumların bir şekilde temas ettiği kadim bir mesele midir? Yaşlılık, diğer yaş gruplarından farklı olarak bir dönemin mi yoksa bir tavrın veyahut bugünkü tartışmaların daha ziyade odaklandığı bir fiziksel halin mi adıdır? Yaşlılık üzerinden tüketim toplumunu tartışmak, imaj toplumunu konuşmak ve politik meseleleri gündem edebilmek mümkün müdür? Kent konusunun post-modern dönemde yoğun çalışma konusu haline gelmesi, bir kent-yaşlı diyalektiği kurmayı mümkün kılar mı?

Belki bu ve bunun gibi onlarca soru 'yaşlılık' konusunu derinleştirip ele almamıza yardımcı olacaktır. Olayın fiziksel ve ruhsal/psikolojik/sosyo-psikolojik yönü bir yana kavramın kendini oluşturan sosyal şartların analizi de önemli bir yardımcı etkindir diye düşünmekteyiz. Mesela ekonomi merkezli bir toplum ve tarih değerlendirmesinde emeğin başat faktör olarak yer alması fiziksel ve psikolojik anlamda 'yorgun' bir yaşlının toplumun hangi sınıfsal merteye içerisinde değerlendirileceği sorununu gündeme taşıyacaktır. Modern kent hayatında ve ekonomik döngüde artan nüfusa bağlı olarak yaşanan mekân problemleri (kent, mekân, estetik vs gibi konular), hayatın artan dinamiğine bağlı olarak kapitalizmin dayattığı ağır koşullar vs. önümüze nüfus planlaması gibi bazı parametreleri zorunlu olarak getirdi. Tüm bu süreç özellikle I. Ve II. Dünya Savaşlarının ardından emek yoğun toplumlarda dahil olmak üzere ciddi bir nüfus daralması problemini ortaya çıkardı. Bu problem daha fazla çalışma hayatı içinde olan bireyin çoğu zaman ekonomik gerekçeler ile çocuk yapmasını engelledi ve nüfusun yaş oranında belirgin bir artış ortaya çıktı. Endüstriyel toplumların ilk elden muhatap olduğu bu sorun az gelişmiş ülkelerdeki genç nüfusun bu ülkelere göç dalgaları halinde geçmesine neden oldu. Endüstri toplumlarının kültürel alışkanlıkları bu gelen genç nüfusa da sirayet edince mesele 25 veyahut 30 yıllığına halledilmiş görünse de bir süre sonra tekrar ve daha büyük şekilde hissedilmeye başlandı. Çünkü

bu kültürel hal gelişmekte olan toplumların genç nüfusunu da bireysel yaşamın haz verici yönü ile tanıştırmış oldu. En nihayetinde bugün Türkiye dahil dünyanın büyük çoğunluğu çalışma ve verimlilik denklemi açısından genç nüfus problemi yaşarken, adı geçen toplumu inşa eden dünün genç nüfusu bugün yaşlı kategorisinde. Bu kategorik hal sadece ekonomik bir gösterge olarak karşımıza çıkıyor elbette. Tezimizin ana gövdesini oluşturan mekân meselesi, daha genelde kent, ülkelerin güç merkezli siyasi propaganda ve politik duruşları, sağlık vs. aklımıza gelebilecek neredeyse her şey bu nüfus değişiminin ilk elden etkileneceği durumundadır.

Yaşlılık konusu bu bağlamda sadece fiziksel veyahut psikolojik bir durumu aşan önemli bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Yaşın matematiksel analizi tek başına onun toplumsal bazda oluşturduğu sosyal ve ekonomik hatta siyasi süreci açıklamaya yetmemektedir ve yetmeyecektir. Ülkelerin daha da önemlisi yerel yönetimlerin artık yaşlılığı hedeflemeyen hiçbir söylemi sosyal bağlamda karşılık bulmayacaktır. Zira yakın gelecekte nüfusun önemli bir kısmı yaşlı kategorisinde olacaktır ve onların sosyal ve siyasal tercihleri, tatmin düzeyleri hayatın renginin belirlenmesinde belki de başat faktör olacaktır. Özellikle Türkiye'de Cumhuriyet döneminde başlayan ve 2000'lere kadar gelen gençlik tartışmaları veya çalışmaları artık yerini/ağırlığını yaşlılık çalışmalarına terk etmektedir. Nüfusun yapısını değiştirebilme istidadına sahip ülkelerin iktidar erklerinin nüfusu çoğaltmaya ve gençleştirmeye dönük çağrıları, bu potansiyeli kaybetmiş endüstriyel toplumların özellikle Asya kıtasından nitelikli iş gücüne kapılarını amaları ve dahi talepleri yaşanan süreci daha iyi açıklamakta.

Yaşlılık çalışmalarının akademik olarak zenginleşmesi hem politik süreci daha gerçekçi bir zemine oturtacaktır hem de yerel yönetimlerin sosyal devletin yüzünü göstermede ki becerisini artırmaya yardımcı olacaktır. Yaşlı nüfusu tatmin edecek mekânsal dönüşümler, sağlık politikalarındaki iyileşme çabaları, ekonomik olarak geçinmelerini kaygıdan uzaklaştırma, sosyal aktiviteler ile sosyal bunalımları engelleme vs. konular önceki ve sonraki kuşak arasında ki çatışma merkezli tezlerin aksine tecrübe aktarımı ile daha dinamik bir toplumu kurmaya yardımcı olacaktır diye düşünmekteyiz.

Tezimiz yaşlı nüfusun mekân tercihlerini kültürel, teolojik, politik, zamansal olarak ele almaya çalışacaktır. Cami, kilise, kahvehane, cem evi, avm, semt pazarları, parklar

bu anlamda yaşlıların çeşitli kategorilerde gitmeyi tercih ettikleri mekanlar olarak karşımıza çıkmakta. Bu mekanları tercih etmelerindeki sosyal ve ekonomik sebepler, yaşlılıkla baş edebilme sorunu, tarihsel tecrübenin getirdiği bazı kültürel tercihler başat sebepler olarak karşımıza çıkmakta. Biz bu mekân tercihlerini hem teorik arka planları ile izah etmeye çalıştık hem de sosyal ve psikolojik açmazları onlar açısından problem edinmeye çalıştık. Ayrıca mekânın dönüştürücü etkisinin ve cazibesinin yaşlı nüfus açısından nasıl bir noktaya tekabül ettiği de bir diğer ilgi alanımız oldu. Örneğin alış-veriş merkezine giden yaşlı nüfusun 'imaj' bağlamında gençleşme çabası ve bunun pratik olarak tüketim kültürüne adaptasyonunu hem verilerle hem de teorik arka planla analiz etme çabasına girdik. Kahvehane kültürünün yaşlı nüfus açısından önemini kahvehanelerin tarihi ve sosyo-politik işlevi üzerinden anlamaya çalıştık. Cami başta olmak üzere dini mekanların yaşlıların öte dünya kadar bu dünyada da hangi ihtiyaçlar bağlamında cazip ve bağlayıcı olduğunu analiz etmeye çalışacağız.

Çeşitli semtlerde yaşlı erkek nüfusun tercih ettikleri mekanları semtin sosyo-kültürel yapısını da dikkate alarak değerlendirmeye çalıştık. Buldukları semtlerin sınırlarını aşan avm'leri de seçerken olabildiğince farklı ekonomik göstergelere sahip yerleri dikkate almaya çalıştık. İstanbul Anadolu yakası bu anlamda tezimiz için yoğun olarak odaklandığımız nokta oldu. Ataşehir, Kadıköy ve Üsküdar ekseninde bir çerçeve oluşturmaya çalıştık. Üç ilçenin gerek dini yaklaşımları gerek politik tercihleri gerekse ekonomik göstergeleri kimi zaman yakınlaşsa da çoğu zaman oldukça zıt renkler sundular önümüze. Ayrıca tezimize bir başlık olarak eklenecek kadar yoğun bir çalışmaya denk gelme de tez yazma sürecinde bir vesile bulunduğumuz şehirlerde yaşlı bireylerin yoğun bulunduğu bazı mekanları ziyaret etme ve oradaki şahıslarla konuşma fırsatı bulduk. Örneğin İzmir'in Menderes ilçesinde semt pazarı olarak kullanılan mekânın içinde pazarın kurulduğu salı ve cuma günleri yaşlı nüfusun da yoğun olarak bulunduğuna şahit olduk. Kendi anlatımlarıyla hem pazarın nabzını tutmak hem de ilçedeki arkadaşlarıyla bir buluşma ve muhabbet noktası olarak belirledikleri bu alan bizim için oldukça verimli sohbetleri ortaya çıkardı. İstanbul'da rastlamadığımız bir mekânsal tercih olarak semt pazarında sohbet konularının daha ziyade ülkenin ekonomik ve bağlı olarak politik seyrinin olduğuna şahit olduk. Diğer yandan Malatya'da yaşlı nüfusun ağırlıklı olarak Kahve'den farklı olarak çay ocağı olarak tabir edilen, kahvehaneden farklı olarak oyun (kâğıt oyunları veya okey vs.) oynanmayan mekanları tercih ettiklerine şahit olduk. Ayrıca İstanbul'da teze konu olan

üç ilçeden farklı olarak Malatya, Elâzığ gibi bazı yerlerde kent meydanlarının yaşlı bireyler için oldukça tercih edilen 'vakit geçirme' noktaları olduğunu gördük. Öte yandan Gaziantep'te kent meydanının bu yoğunlukta böyle bir işlev görmediğine şahit olduk. İlk elden konuştuğumuz yaşlı bireyler özellikle iklim koşullarını dile getirdiler. Hava sıcaklıklarının yazın aşırı yüksek olması meydanlar yerine daha serin kapalı yerlere gitmelerine neden oluyormuş. Tezi oluştururken odağımıza aldığımız üç ilçenin aynı bölgede olması bizim için iklimi belirleyici bir neden olarak önümüze çıkarmadı. Lakin o bölgedeki insanların Anadolu'dan geldikleri şehirlerdeki alışkanlıklarını Metropole taşıdıklarını ihmal edemeyiz. Kent her ne kadar bireylere alışkanlık aşılabilir da aynı zamanda o, bir alışkanlıklar toplamıdır. Her bireyin reflekslerinin toplamından kimseye ait olmayan tavırlar çıkarıp onu bünyesinde taşıdığı herkese karakter olarak vermesini bilir, kent. Bu anlamıyla bir sosyoloji tezi hakikati tam anlamıyla ortaya çıkarmaya yetkin değildir ama çalıştığı alanda veri toplayarak ortak bilgiye katkı sağlamanın derdindedir.

Öncelikle onlara gittikleri mekanları neden tercih ettiklerini sorduk. Daha sonra ilk tercihleri olup olmadığını, eğer ilk tercihleri ise onları bağlayan temel etkenlerin neler olduğunu anlamaya çalıştık. Yok eğer ilk tercihleri değilse bu değişikliğin sebebini, ilk tercih ettikleri mekandaki kendi dünyalarına yansıyan aksaklıkları veya yeni mekân tercih etmelerine sebep olan cazibeyi görmeye gayret gösterdik. Yetiştikleri kültürel dokunun onları hangi noktalarda etkilediği verilen cevaplar üzerinden analiz etmemize yardımcı oldu. “Yedisinde neyse yetmişinde de odur!” atasözünün toplumsal realitenin kurucu mu yoksa haksız bir genellemeci yargı mı olduğunu bu noktada kendimize sormaya çalıştık. Muhatap kitlemizi özellikle erkek nüfus üzerine seçtik. Burada bu tercihi yapmama sebep olan temel faktörleri birkaç cümle ile izah etme ihtiyacı hissediyorum. Son dönemin popüler konularından olan cinsiyet çalışmalarının daha ziyade kadın problemi üzerinden yürüdüğü akademik çalışmalara ilgi duyan herkesin malumudur. Bunun en azından Türkiye toplumu açısından temel birkaç nedeni olduğu söylenebilir. Mesela kadın kimliğinin dünyanın doğusunda olan toplumlarda (kastettiğim doğu coğrafi bir işaret olup ideolojik bağlamda tartışma hakkını saklı tutuyorum) kadının kimliğinin kültürel kodlardan dolayı subjektif bir zeminde kalmış olması ilk neden olarak sayılabilir. “Erkek egemen” söylemi bu sebepten hareketle üretilmiş bir kavram olup kadının kimliğine dair yukarıda bahsettiğimiz zayıflığın bir sonucu olarak dile getirilir. Öte yandan üretim araçlarının kadın ve erkeği aynı piyasa

şartları altına sokma çabası yani kapitalizm için verimli hale getirme çabası toplumda son on yıl hariç çok fazla karşılık bulamamıştır. En nihayetinde bu çalışmalar kadını merkeze aldığından erkeklerin yaşamları ile alakalı çalışmalar daha sönük kalmaktadır. Oysa en azından yaşlılık çalışmaları için söyleyecek olursak erkeklerin tüm çalışma hayatı sonucunda değersizleşme hissi daha yoğun toplumsal problemler oluşturabilir. Bu açıdan erkeklerin mekân tercihleri bizce önemli bir sorun olarak önümüzde durmakta.

Çalışmamızın ilk bölümü yaşlı kavramsallaştırmasının kime karşılık geleceğine dair verileri ortaya koymak oldu. Yaşlı kimdir sorusu eğer matematiksel olarak değerlendirilirse oldukça basit görülebilir. Oysa son ekonomik ve soysal şartlar da dikkate alındığında matematiğin alanını oldukça aşan bir ritme sahip olduğunu söylemek durumundayız. Bunun için ilk bölümde yaşlı kime denir başlığını hem matematiksel olarak hem de kültürel olarak irdelemeye çalıştım. Kültürel kısmını ise hem teolojinin alanına kısmen girerek dinlerin yaşlı kavramına atfettiği çerçeveyi görmek istedim. Ardından modern paradigma -ki onun oluşturan ekonomik sosyal ve siyasal zemini ihmal etmeden- için yaşlı nüfusun hangi anlama geldiğini irdelemeye çaba gösterdim.

İkinci kısımda tezimizin ana gövdesini oluşturan ve aldığım cevaplardan hareketle başlıklandırmaya çalıştığım mekanları ve bu mekanların hem tarihsel olarak durdukları konumu hem de iradi olarak seçilme nedenlerini anlamaya çalıştım. Bu mekanlar sınırlı olsa da her bir mekânın bir alt veya üst değer olarak muhatapta neye karşılık geldiği oldukça enteresan cevaplarla şekillenmeye çalıştı. Cami, kahvehane, park ve alışveriş merkezleri cevapların yoğunlaştığı temel mekanlar oldu. Bunun yanında Cem evi, kilise, kütüphane, yerel yönetimlere ait sosyal yaşam merkezleri de daha az verilen cevaplar olarak karşımıza çıktı. Bu mekanları daha iyi analiz edebilmek adına bazı temel meseleleri de teze dahil etme ihtiyacı hissettim. Çünkü çoğu cevabın analizini daha analitik bir düzeye çekmenin başka bir yolu görünmüyordu. Bunların ilk tüketim ve değer başlığı oldu. Zira çoğu mekânın bu işlevi beraber veya tek tek ürettiğine şahit oldum konuşmalardan. Ayrıca tüm bu başlıklar için belki bir üst başlık olabilecek kent meselesi de teze artı değer katması bakımından önemliydi. Tüm bu mekanları kendi bünyesinde toplayan kent aynı zamanda bu mekanların anlamlarını da dönüştürme kabiliyetine sahip. Bu bağlamda böyle bir tezde

kent meselesi mekanlar bağlamında analiz edilmeliydi.

Tez için 214 görüşme yaptım. Bunların bir kısmı tek tek görüşmeler şeklinde olurken kimi zaman sayı 3'ü geçmemek koşulu ile gruplar halindeydi. 214 kişinin 4'ü 90 yaş üstü, 21'i 80 – 90 yaş arası, 164'ü 70 – 80 yaş aralığı, 25'i ise 65- 70 yaş aralığını oluşturmaktaydı. Araştırmada cevapların hepsi bir mekân içeriyor fakat emeklilik sonrası çalışma hayatını devam ettiren kimi bireylerin iş mekanları genel değerlendirme içine alınamayacağından iş yeri diye genelleştirilip geçilmiştir.

Ayrıca tez içinde bir alt başlık oluşturacak kadar önemli bir veri olmasa da tez yazım süreci içinde yaklaşık bir ay Mekke ve Medine de bulunma fırsatımız oldu. Bu süre içerisinde Pakistan, Hindistan, Endonezya ve çeşitli Arap ülkelerinden yaşlı bireylerle konuşma fırsatı yakaladık. Yaptığımız görüşmelerde kendilerine Ülkelerinde nasıl vakit geçirdiklerine dair bazı sorular yönelttik. Kırsal ve kent ayrımının daha belirgin olduğu bu ülkelerde yaşlılıkla başa çıkabilme sürecinin oldukça farklı olduğunu gözlemleyebildik. Özellikle Türkiye'den çok farklı olarak Cami'nin kullanımının Teolojik boyutun dışına çıkamadığını gözlemledik. Pakistan, Suudi Arabistan ve Mısır'da politik iradenin koyduğu veya hissettirdiği kuralların bu mekânın sosyalizasyon görevi görmesinin önüne geçtiği en çok verilen cevaplar arasındaydı. Pakistan'da geçmişte yaşanan “radikalleşme” eğiliminin merkezinde çeşitli Camilerin olması halk ile Cami arasına politik iradenin yönlendirici bir etki olarak girmesine neden olmuş. Hindistan'da ise diğer görüştüğümüz ülkelere farklı olarak diğer dini guruplarla yaşanan gerilimler Cami'nin ibadet vakitleri haricinde sosyal bir mekân olarak kullanılmasına engel olmuştur. Bu konuda Türkiye'ye en yakın sosyal fonksiyonun Endonezya olduğuna şahit olduk. Türkiye'den farklı olarak yaşlı nüfusun bir buluşma ve yaşlılıkla baş edebilme mekânı olmaktan ziyade halkın tüm sosyal meselelerini bir araya getirme işlevi gördüğü söylendi ortak bir kanaat olarak. Bu durum yaşlı nüfusunda kendi tecrübi hünelerini aktarma yeri olarak Cami'yi tercih ettiklerini bize gösterdi. Ayrıca kahvehanenin bir kültür ve alışkanlık olarak Mısır, Pakistan ve Hindistan'da yaşlı bireyler için vazgeçilmez mekanlar olduğunu gördük. Parklar ve alışveriş merkezlerinin ise yapılan görüşmelerde hiç adı geçmedi. Yönlendirici bir soru olarak bu mekanların kullanılıp kullanılmadığını sorduğumuzda görüşmecilerimiz tarafından hiç kullanılmadığına ve hatta garipsendiğine şahit olduk.

Tezimizin ana eksenini oluşturan mekanlardan olan kahvehanelerin doğu toplumlarında önemli bir yer tuttuğuna şahit olduk. Pakistan, Hindistan, Mısır, Cezayir gibi ülkelerden gelen yaşlı bireylerle yaptığımız konuşmalarda tüketilen ürünler değişse de kahvehanelerin çoğu yerde genç yaşlı tüm bireyleri bazı yerlerde de sadece yaşlı bireyleri bir arada tutan mekanlar olarak kullanıldığını söylediler. Özellikle Mısır'da Kahvehanelerin Camilerden daha fazla bu noktada işlev gördüğünü söyleyen yaşlı bireylere denk geldik. Öte yandan Cezayir, Mısır ve Yemen'de nargile hizmeti sunan kahvehanelerin yaşlılar tarafından, çay ve sigara içilen kahvehanelerin ise daha çok orta yaş ve gençler tarafından kullanıldığını dair iddia bu bölgelerden konuştuğumuz yaşlı bireylerin hepsinin neredeyse ortak fikri oldu. Haliyle kahvehaneler ve benzeri mekanların sunulan veya tüketimi tercih edilen ürüne göre de şekillendiğine kani olduk. Türkiye'de ki mülakatlarda böyle bir soru yöneltmediğimizde benzeri bir yaklaşımla karşılaşmadık. Bu durum ülkemizde benzeri bir tercih mekanizmasının işlemediğini göstermez. Lakin mekânın tercih edilmiş şeklinin mekânın farklı saikleri ile meydana geldiğini iddia edebiliriz ki bu saiklerden bazıları mekânın tasarımı, tüketilen ürün tercihleri vs.dir. Ayrıca örneğin Türkiye'de bazı bireylerin tercih ettikleri Cami'ler de özellikle klimanın varlığını önemsediklerini hatta geçmişte bunun için mahallesinde bulunan diğer Cami'ye gittiğini söyleyen bireylerle de karşılaşmıştık. Öte yandan alış-veriş merkezine giden yaşlı bireylerin “kışın sıcak, yazın serin” ifadelerine şahit olmuştuk. Hatta 90'lı yıllarda Üsküdar Cumhuriyet mahallesinde bir Cami'ye giden Ali Yusuf Bey'in (74) Cami görevlisinin avluda sigara içmeye müsaade etmemesi üzerine daha uzakta Bulgurluda bulunan bir Cami'ye gittiğini söylemesi bu saiklerin önemini ortaya koyuyor. Aynı zamanda mekanların salt teolojik veya sosyolojik kuramlarla açıklanamayacağını da ortaya koyuyor.

Bu mekân tercihlerinin ülkelerin politik tercihleri veya iktidar mekanizmaları tarafından belirgin şekilde yönlendirilmesi aynı zamanda bireyin alışkanlıklarını, korkularını, endişelerini vs. önemli oranda etkilemekte. Kırsal hayatın kentle buluşmadığı bu ülkelerin çoğunda yaşlı nüfus evinin çevresindeki bahçe işleri ile herhangi bir emeklilik beklentisi olmadan yaşamakta. Bizim tezimizin ana eksenini kent olduğu için emeklilik meselesi yaşlılık kavramı kadar önem arz ediyor. Çünkü emeklilik sonrası ifadesi neredeyse yaşlılık ile denk tutulmakta. Oysa kırsalda tarımsal faaliyetler herhangi bir emeklilik noktası öngörmez ve bu bireyin her zaman aktif

kalmasına neden olur. Bu aynı zamanda taşradaki bireyin bir mekân kaygısı gütmeden yaşlılık ile başa çıkabilme yeteneği elde etmesine neden olabilir. Kentteki yaşlı bireyin başa çıkabilme konusu kadar gelecek kuşaklara en azından yöntem üretebilme adına kırsaldaki yaşlı bireyin hayat seyri akademik çalışmaların alanına girebilir. Kas gücüne dayanan ve maaş yerine kendi ihtiyacını karşılamaya güdülenmiş kırsaldaki yaşlı bireyin mekân arayışı dolayısıyla yaşayacağı endişenin de olmayacağı sonucuna buradan varabiliriz. Bu kırsaldaki yaşlı bireyin bütünüyle olumlu hayat yaşayacağı gibi bir kurgu oluşturulmamalı elbette. Örneğin sağlık hizmetlerine ulaşabilme adına en fazla ihtiyaç duyulan yaşın bu evreler olması kentteki yaşlı bireyi avantajlı kılmakta. Mülakatlarımız esansından görüştüğümüz yaşlı bireylerin bir kısmı zaten bu evrede kentteki yakınlarının yanına geldiklerini dile getirdiler. Örneğin Ataşehir Esatpaşa mahallesinde ki çocuğunun yanına 77 yaşında gelen Mustafa Bey (81) kente uyum sağlayamamasına rağmen sağlık sorunlarından dolayı geldiğini dile getirdi. Haftada en az bir gün tedavi gördüğünü ve önceden yaşadığı yerde hastaneye günlük ulaşımın mümkün olmadığını söyledi. Ama eğer hastaneye ulaşım noktasında imkanlar gelişseydi köyde kalmanın onun için daha avantajlı olduğunu da ekledi. Burada ulaşım ile birlikte çocuklarının yardımcı olarak yanında kalmamasını da eklemekteydi. Ayrıca Mustafa gibi sağlık meselesi yüzünden kentteki yakınlarının yanına gelmiş diğer tüm bireylerde kentte var olan hiçbir sosyal ve kültürel imkândan faydalanmadıklarını dile getirdiler. Bu durumda onları – en azından önemli kitleyi- kentte tutan daha doğrusu kırsaldaki özgün hayatlarından koparan tek şey sağlık hizmetlerine ulaşmada ki yetersizlik diyebiliriz. Elbette böyle bir teorik alt yapı kurma girişimi olduğu andan itibaren kent, sağlık, ulaşım gibi toplumdan ziyade devlet ile alakalı meseleler gündeme geliyor. Bizim çalışmamız daha ziyade kent veya mekân sosyolojisinin alanı ile alakalı olduğundan tezin önemli bir kısmı kent meselesini konu edinmeye çalışıyor. Çünkü mekanların kimliğe bağlı modeli biraz da bulunduğu kentin sosyal dokusu ile alakalı oluyor. Bu sebeple bu tezin tam anlamıyla yaşlılık ile alakalı olduğunu söylemek hatalı ve dahi eksik bir tanımlama olabilir. Bu sebeple tez boyunca kent sosyolojisinin yaşlı bireyler üzerinden okunmasına dair bir çaba güttük. Bunun için kent nedir, nasıl olur sorusunu bir kent çalışmasının kapsamı olamayacak kadar tartışmaya çalıştık. Nitekim yukarıda da bahsedildiği gibi bu yapılmak zorundaydı.

1.1. Araştırmanın Amacı

Yaşlı nüfus oranı artan Türkiye’de yaşlı bireylerin tercih ettikleri mekanlar nelerdir ve mekan ihtiyaçlarını karşılayacak yeterince alt yapı mevcut mudur?

Yaşlılık meselesi tüm önemli sosyolojik başlıklar gibi toplumsal olanın dönüşümü ile ortaya çıkmış bir alandır. Nüfusun tüm değişken dinamiklerle birlikte uğradığı dönüşüm dünyada ortalama nüfus yaşının giderek arttığını ortaya koyuyor. Bu durum sosyolojinin dikkatini çektiği gibi aynı zamanda politik olanın, ekonomik olanın, kentsel olanın vs. gibi alanlarında dikkatini çekmek durumundadır. Zira nüfusun içinde farklı alanlarda ki verileri değiştirme gücüne sahip olan bir kitlenin politik tercihleri, çalışabilir olma hali, teknik gelişmelerle kurdukları bağ, tüketim yönelimleri gibi birçok alanda etkin olacağı aşikâr. Burada sosyoloji bilimsel verileri, teorik düzlem ile ortak bir denklem haline getirmek suretiyle yukarıda sayılan farklı alanların önüne bir bilgi olarak sunma görevi üstlenmektedir. Örneğin yaşlıların tüketim alışkanlıkları gelecekte hangi üretim süreçlerinin ortaya çıkacağını birebir etkilemektedir. Nihayetinde bir üreticinin bu beklentileri görmezden gelerek üretime devam edebileceği düşünülemez.

Birleşmiş milletler nüfus bölümünün yaptığı çalışmalar değişen demografik yapı ile alakalı bize şu bilgileri veriyor (U.N Population Division 2000):

1. Nüfusun yaşlanma hızı gelişmekte olan ülkelerde daha çok artacaktır. Bu da sorunun gelişmekte olan ülkeler için daha önemli olduğunu göstermektedir. Sorunu çözmek ve sonuçlarına uyum sağlamak adına bu ülkelerin daha az zamanı vardır.
2. Yaşlı insanları çoğu (%51) kentlerde yaşamaktadır. 2020’de bu oran daha da artacaktır (%62). Ancak bu oranlar açısından gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında fark vardır. Gelişmiş ülkelerde kentlerde daha fazla yaşlı vardır.
3. Son olarak yaşlı nüfusun artması, yaşlı nüfusun aktif nüfusa bağımlılığını artırmaktadır. (Akçay, 2013; 17).

Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sosyal politikaları elbette ki iyi niyet ve toplum olma vasfı açısından bir değer ifade eder. Ama mevcut politik yönetimlerin bu sosyal dokuyu memnun etmemek gibi bir kaygısının olmadığını düşünmek hata olur. İşte tüm bu yönelim yaşlılık çalışmalarının zengin dünyasını önümüze koyuyor. 90'lı yıllarda gençlik çalışmalarının yoğunlaşmasına paralel olarak bugün yaşlılık çalışmaları yavaş yavaş kendini göstermekte.

Bizim çalışmamız kentleşmenin bu kadar belirgin ve dahi baskın olduğu atmosferde kent hayatı içinde yaşlı bireylerin daha ziyade hangi mekanları tercih ettiklerine dair bir çalışma olacaktır. Böylece bu mekanların hangi fonksiyonu icra ettiğini anlamamızı kolaylaştırabilecektir. Bu mekanlarda hangi etki kent hayatı içine sıkışmış yaşlı bireyi cezbetmektedir ki kişi bu mekanları yaşlılıkla baş edebilme amacı ile kullanmaktadır? Bu mekanların yaş düzeyi olarak kullanım oranı nedir?

Bu sorularımıza cevap bulabilmek adına İstanbul iline bağlı belirli ilçelerdeki mahalle kahvelerini, camileri, parkları ve alışveriş merkezlerini gezerek oradaki yaşlı bireylerle konuşma imkânı bulduk.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamıza konu olan muhitlerde cumartesi ve pazar günlerini merkeze alarak önce Cami'ler, sonra Kahvehanelere ve sonra da Park ve Alış-veriş merkezlerine gitmek suretiyle hazırladığım soruları 65 yaş ve üstü bireylere sordum. Aldığımız cevapları ses kaydına alarak ve aynı zamanda çeşitli notlar tutarak kayda aldık. Görüştüğümüz bireylerin cevaplarını hem teorik çerçevemize alt yapı oluşturmak hem de yönelimleri açığa çıkarmak adına dikkatli bir şekilde dinledim. Görüştüğümüz yaşlı bireyler bazen tek başlarına bazen de gurup halinde olabildiler. Gurup halinde oturmalarda guruptaki tüm bireylere cevap verme ortamı sağlamaya çalıştım. Ama gurup adına konuşan bireyin cevaplarını gurubun ortak kanaati olarak değerlendirdim. Guruptaki her bireyi görüşme yapılan bir birey olarak sayıya ekledim. Daha ziyade mekân tercihlerini, tercih etme sebeplerini, hangi dönemde tercih ettiklerini, tercihlerinde değişikliklere gidip gitmediğini sorularla öğrenmeye çalıştım. Ayrıca tercih ettiği mekanların kendinde yarattığı etkiyi analiz etme gayreti gösterdim. Tercih ettiği mekandaki arkadaş guruplarını, tüketim tercihlerini ve ne kadar vakit geçirdiğini öğrenmeye

çalıştım.

Tablo 1. Mülakat Verileri

DEĞİŞKEN	N	%
90 YAŞ ÜSTÜ	4	1.869
80 – 90 YAŞ ARALIĞI	21	9.813
70 – 80 YAŞ ARALIĞI	164	76.635
65 – 70 YAŞ ARALIĞI	25	11.682
TOPLAM	214	%100

Yukarıda ki tabloda da verildiği gibi araştırmanın yaş aralığı genellikle 70 – 80 yaş arasında yoğunlaştı. Bu durum özellikle seçilmiş bir yaş aralığı değildir. Ayrıca görüşme yapılan çevrenin ekonomik yapısı, eğitim durumu, aile yapıları metin içine eklenen konuşmalarda satır aralarında verildi.

Görüşmelerde cevabını aramaya çalıştım mekan tercihlerinin sosyo-kültürel etkileri yaşlılık kuramlarının etkisi altında tartışmaya çalıştım. Her ne kadar kuramlar kullanıldıysa da hangi kuramın hangi tartışmayı etkilediğini özellikle belirtmeyi tercih etmedim. Zira tüm kuramlardan farklı yönleriyle istifade etmeye çalıştım. Örneğin bir mekan tercihi olarak camiyi incelediğimde hem modernizasyon kuramının toplumsal statü kaybı yol gösterdi hem yapısal işlevselciliğin toplumsal rollerin işlevselliği iddiaları destek oldu. Haliyle sadece bir kuramın ekseninde kalmamayı tercih ettim. Yaptığımız görüşmeler camilerin avlusunda, kahvehaneler ve benzeri lokallerde, avm’lerde gerçekleşti. Belirli sorular üzerinden gitmek yerine yaşlı erkek bireylerle konuşma şeklinde gerçekleşti. Onlara daha ziyade nerelerde vakit geçirdiklerini, nelerle meşgul olduklarını sordum ve verdikleri cevaplara göre konuşmalar farklı şekilde şekillendi. Bir mekanda aradıkları nelerdir, ne kadar zamandır bu mekanlara gidiyorlar, hangi konularda muhabbet etmek onlara iyi geliyor gibi sorular konuşma

içerisinde kendiliğinden oluştu. Cevapları birebir almaya çalışsam da çoğu zaman grup halinde otururken bir yaşlı bireyin verdiği cevap ve diğerlerinin susması grubun ortak cevabı olarak verildi. Aynı zamanda konuşmaların kritik noktaları metne koyulurken görüşmecilerin yaş bilgileri ve nereli olduklarını da belirttim. Zaman zaman eğitim durumlarını ve ne zamandır kent hayatına dahil olduklarını da bilgi olarak verdim.

1.3. Araştırmanın Sınırları ve Kapsamı

Araştırma sahamız Ataşehir'e bağlı Örnek ve Esatpaşa mahalleleri, Üsküdar'a bağlı Cumhuriyet Mahallesi ve Kadıköy'e bağlı İçerenköy bölgesinde bazı camiler, kahvehaneler, lokaller, parklar ve alış-veriş merkezleri olmak üzere sınırlandırılmıştır. Bu sahayı belirlerken ki temel amacımız hem ekonomik göstergelerin hem dini hassasiyetlerin hem politik tercihlerin hem de memleket bağlamında farklı coğrafyaların bireylerine dokunabilmek adınaydı. Örneğin Cumhuriyet mahallesinde Karadeniz ağırlıklı bireylerle karşılaştık. Örnek mahallesi Kars ve Ardahan ağırlıktaydı. Esatpaşa mahallesinde Tokat, Sivas, Malatya ve Trabzonlu bireyler yoğun olarak karşımıza çıktı. Bu bölgesel farklar daha ziyade kahvehane tercihlerini birinci derecede etkilerken, dini hassasiyetler ve mezhepsel yönelimler Cami'leri tercih eden bireyleri önümüze çıkardı.

Verilen cevaplar elbette soruların kapsayıcılığı kadardır ve onunla sınırlı kalmıştır.

Verilen cevapların her biri bireylerin kendi öznellikleri, geldikleri kültür ve çeşitli tercihleri ekseninde gelişmiştir.

Sorulan sorular olabildiğince yönlendirici olmaktan uzak tutulmaya çalışılmıştır.

Bireyin cevap verirken baskı altında hissetmemesi adına birebir görüşme yapmak için çaba gösterilmiştir. Ama hem fiziki kısıtlar hem de mekanların sosyal habitatının yoğun olması zaman zaman buna engel olmuştur. Bu durumda bazen ortak cevaplar grubun ortak yönelimi olarak kaydedilmek durumun kalınmıştır.

Soruları yöneltirken mümkün mertebe bireyin memleketini sormadan yöneltilmiş, konuşmanın sonunda nereli olduğu sorusu sorulmuştur. Zira bu hassasiyet soruları

yönlendirici olmaktan kurtarmak adına gösterilmiştir.

Tüm sorular tüm bireylere sorulmamış, konuşmanın seyrine göre daha ziyade mülakat havasında sorular sınırlandırılabilmiştir.

2. YAŞLI KİME DENİR?

2.1. Yaşlılık Nedir? Yaşlı Kime Denir?

Dünya sağlık örgütü 2018 yılına kadar ki yaşlı nüfus analizleri için kullandığı yaş sınırını 65 ve üstü olarak belirlemekteydi. 2018 içinde ise temelde ölüm yaş oranı ve ekonomik (çalışma hayatı) parametreleri dikkate alarak 79 üstü olarak belirledi. Daha önce 65 yaş üstünü genç yaşlı, yaşlı ve en yaşlı yaşlı olarak kategorize edilirken artık 18-65 genç, 65-79 olgun, 79 üstü ise yaşlı nüfus olarak tanımlanmakta.

Yaşlılığın 65 ve sonrası ile tanımlanması Bismarck'tan kaynaklanmış ve diğer ülkelerde de kullanılmıştır. Bu tanımlamada, bireyin işten emekliye ayrılması, bazı toplumsal ve sağlıkla alakalı hizmetlerden yararlanmaya başlaması temel alınmaktadır (Onur, 2000, 295). Ayrıca son dönemlerde sosyal hizmetlerde bu alana dair projeler üretmeye başladı. Zira gerontologlar yaşlanmayı dört farklı disiplin içinde ele almayı uygun görüyorlar: Kronolojik yaşlanma, biyolojik yaşlanma, psikolojik yaşlanma ve toplumsal yaşlanma (Akt. Onur, 2000, 296. Hooyman ve Kiyak, 1993). Haliyle bu dört alanın sadece sağlık veya sosyal haklar bağlamında halledilmesi mümkün görünmemektedir.

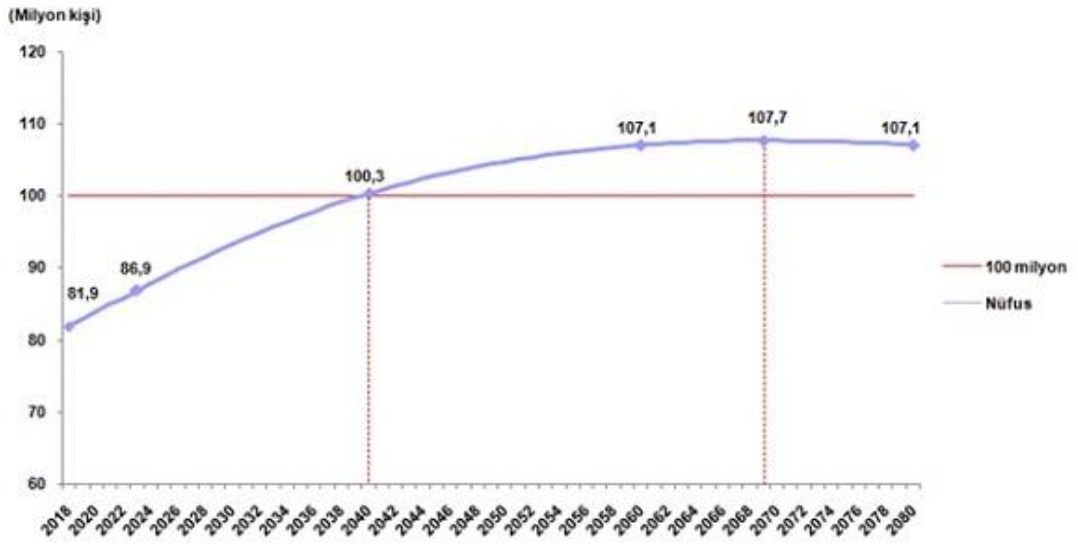
Yaşlılık meselesi bir alan olarak kategoriler gibi kendi kavramalarını üretmiş ve hala da üretmeye devam etmektedir. Bu üretim safhası ülkelerin ve kültürlerin ekseninde oluşabildiği gibi evrensel alanda da oluşabilmekte. Evrensellik katan şey çoğu olguda olduğu gibi çalışma alanlarının artık sosyal iletişim alanlarının becerisi ile her yere aynı anda ulaşması olabilir. Bununla birlikte sosyal medya kullanımının yaş sınırı gözetmeksizin her bireye hitap etmesi kavramların her yaşa ve her coğrafyaya hitap etmesini sağlamakta. Toplumların genel yapısından hareketle üretilen kavramlardan biri de 'yaşam beklentisi (life expectancy)'. Yaşam beklentisi, kişinin doğumundan

hatta belki canlı olarak kabul edilen anne karnındaki cenin halinden itibaren ne kadar yaşayacağı üzerine odaklanmış bir kavramsallaştırma (Onur, 302). Endüstri toplumlarında gelişen tıbbi birikimin ve gelişimin etkisiyle bu süre belirgin bir şekilde artırılmakta. Örneğin endüstri olanaklarının oldukça sınırlı olduğu Afrika ülkelerinden Kenya'da ortalama yaşam süresi 67, Uganda'da 59, Etiyopya'da 65 olarak görünmekte. Endüstri ülkeleri Almanya'da bu süre ortalama 80, Japonya'da 84, Fransa'da ise 82 olarak karşımıza çıkmakta. Daha da önemlisi bu süre geçmiş 50 yıldan bugüne sürekli artarak ilerlemekte.

Bu istatistiki bilgi aynı zamanda yaşam kalitesi açısından da değerlendirilmelidir. Yaşamı uzatmak yaşam kalitesi açısından olumsuz bir veri gibi durmakta. Çünkü belirli bir aşamadan sonra sürekli tıbbi tedaviye muhtaç durumda kalmak bireyin hem sosyalliği hem de kendiyile olan psiko-sosyal bağı açısından zedeleyici bir noktada durmakta. İleride de değineceğimiz gibi yaşlılık yaşam kalitesi açısından değerlendirilmesi elzem bir alan olarak görünmektedir.

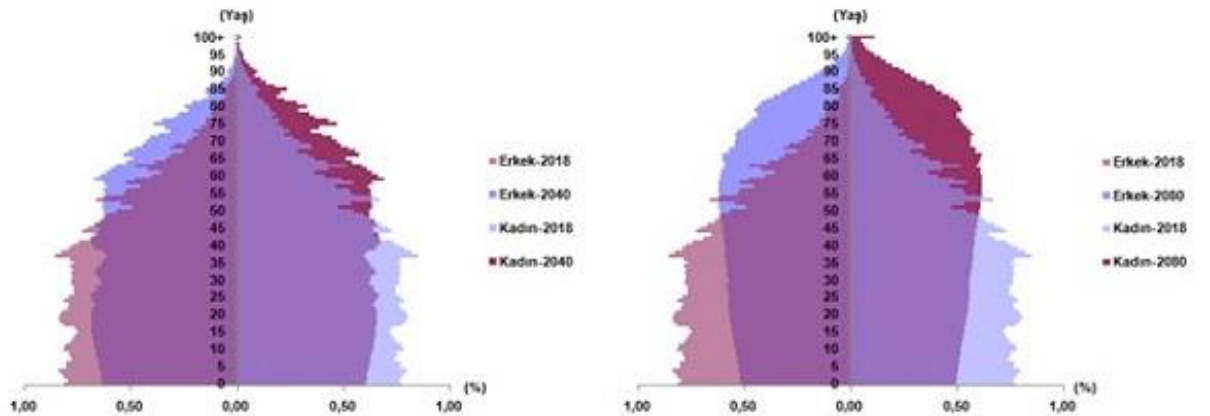
Dünya nüfusunun yapısı 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşlanma eğilimi göstermektedir. Doğal olarak devletler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler vs. yaşlanmayı merkeze alan politikalar veya sosyal çalışmalar üretme çabasındalar. Bu gidişattan Türkiye'nin de etkilenmiş olduğunu görmekteyiz. 2013 yılı itibari ile TÜİK verilerine göre nüfusun %7,7'si 65 yaş ve üzerinden oluşmakta. 2050 yılında bu oranın %17,6 olacağı öngörülüyor (Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2007, s. vii, TÜİK, 2012). 2015 TÜİK verilerine göre ise yaşlı nüfus oranı %8,2'ye yükseldi. Dünya nüfusu içindeki oran %8,5 olarak görülüyor. 2015 verilerinde Türkiye'deki kadın erkek yaşlı nüfus ayrımına bakarsak eğer; %43,8 erkek, %56,2 ise kadın nüfustan oluşuyor. 2017 TÜİK verilerine göre yaşlı nüfus sayısı toplam nüfus içinde 6 milyon 895 bin 385 kişi ile %8,5'a tekabül ediyor. Artış miktarları göz önüne alınarak yapılan nüfus projeksiyonlarına göre, oran 2023 yılında %10,2, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında 16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olarak öngörüldü. (Tüik, 2018). Aşağıdaki tablolarda göreceğimiz gibi Türkiye ve dünyada nüfusun artışı ile yaşlanma arasında bir paralellik bulunmakta. Bunu sosyo-ekonomik etkinin sosyo-kültürel yansıması olarak teorik bir çerçevede okumak mümkün elbette.

Tablo 2. Türkiye Nüfusu, 2018-2080

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>

Tablodan da görüleceği üzere nüfustaki artışın azalış hızı endüstri toplumlarının tümünün yaşadığı azalışı göstermekte. Toplumsal refahın ve konforun artması bireylerin kent yaşamında bireyselliğe alışması gibi bazı temel sosyolojik verilerin etkisini buradan okumak mümkün. Artış hızındaki azalış yaşlılığı toplam nüfus içinde oransal olarak öne çıkarmakta.

Şekil 1. Nüfus Piramidi 2018-2040, 2018-208

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>

Bu piramitlere baktığımız zaman da gördüğümüz üzere yaşlanan nüfusun seyri yıllar içerisinde nüfus artışıındaki azalmaya zıt bir şekilde artan bir ivme ile yükselmekte. Sonraki tabloda bunu daha göreceğiz:

Tablo 3. Yıllara ve yaş grubuna göre nüfus, 2018, 2023, 2040, 2060, 2080

Yıl	Toplam	0-14	15-64	65+	Oran (%)		
					0-14	15-64	65+
2018	81 867 223	19 203 792	55 500 077	7 163 354	23,5	67,8	8,7
2023	86 907 367	19 601 384	58 438 033	8 867 951	22,6	67,2	10,2
2040	100 331 233	19 333 893	64 623 369	16 373 971	19,3	64,4	16,3
2060	107 095 998	18 126 086	64 727 126	24 242 787	16,9	60,4	22,6
2080	107 100 904	16 813 783	62 873 761	27 413 359	15,7	58,7	25,6

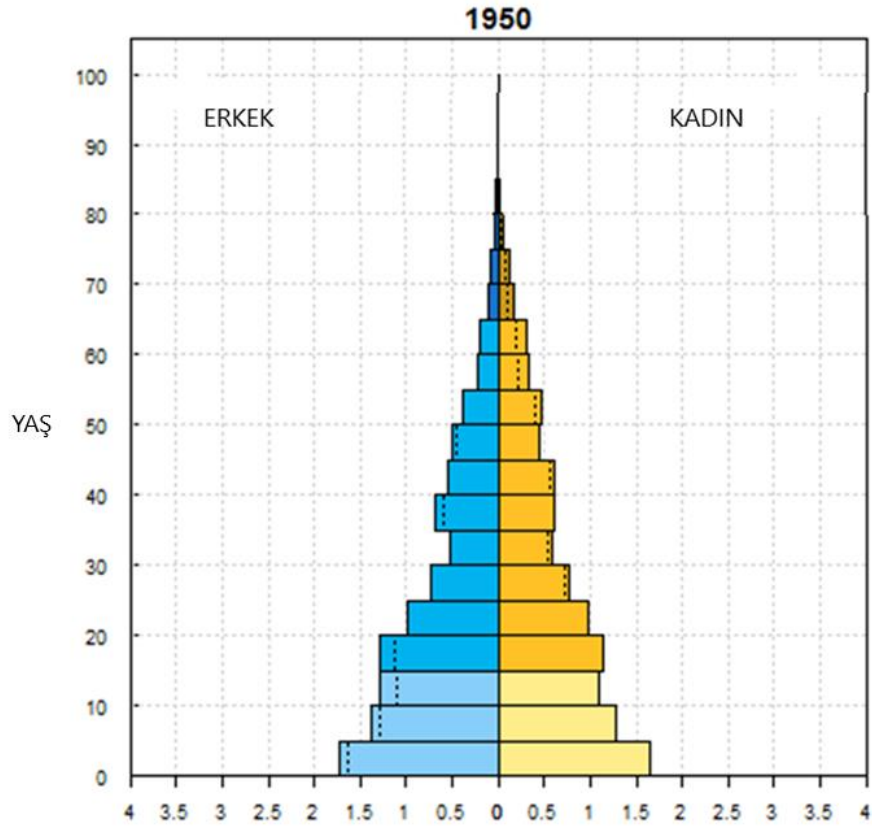
Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

TÜİK 2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>

Tabloda görüldüğü gibi 2018 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfusun içindeki oranı %8,7 iken, 2023 yılında %10,2'ye ulaşması bekleniyor. Daha sonra 17 yılda %6,1 gibi ciddi bir artış oranı ile %16,3'e ulaşıyor. 2080 için öngörülen veride ise toplam nüfusun 4'te birinden daha fazlası yaşlı nüfustan oluşuyor. Bu durum ülkelerin üretim, tüketim, güç gibi temel ulus devlet değerini oluşturan veriler açısından hem ciddi bir sıkıntı ama yanı zamanda avantaja dönüştürülmesi gerek bir tabloyu gösteriyor.

Öte yandan dünya nüfusundan endüstrileşmenin Avrupa dışı toplumlara ulaşma hızı o toplumların nüfusunda yaşlı-genç oranında ciddi bir etki yaratmakta. Bu etkiyi elbette sadece endüstri ve ekonomi merkezli okumak gerçek verilere ulaşmada bazı aksaklıklar yaratabilir. Ama son yüzyıllık süreçteki sermaye merkezli toplumları analiz etmede bu iki etmenin çok temel olarak diğer etmenleri karakterize ettiğini söyleyebiliriz.

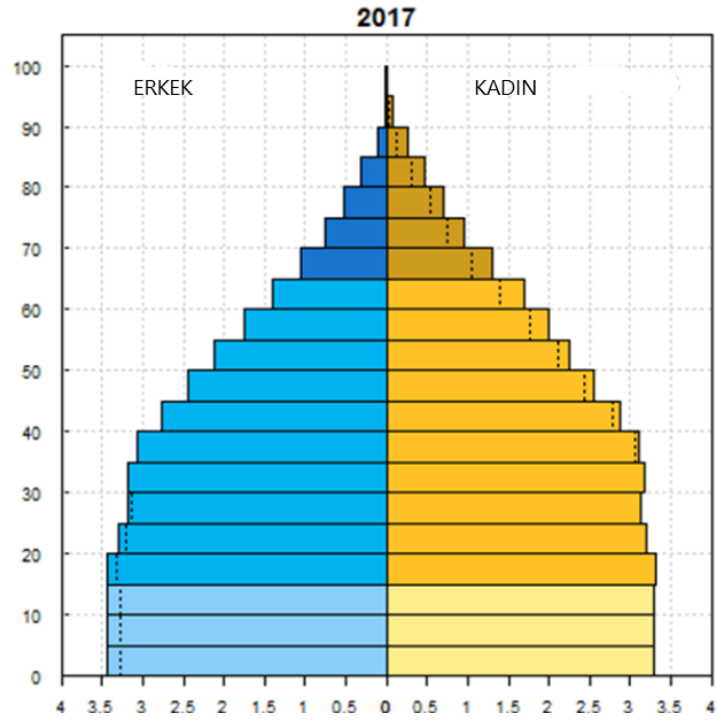
Tablo 4. Dünya Nüfus Yapısı, 1950

United Nations, Department of Economic and Social Affairs,
Population Division (2017). World Population Prospects: The
2017 Revision

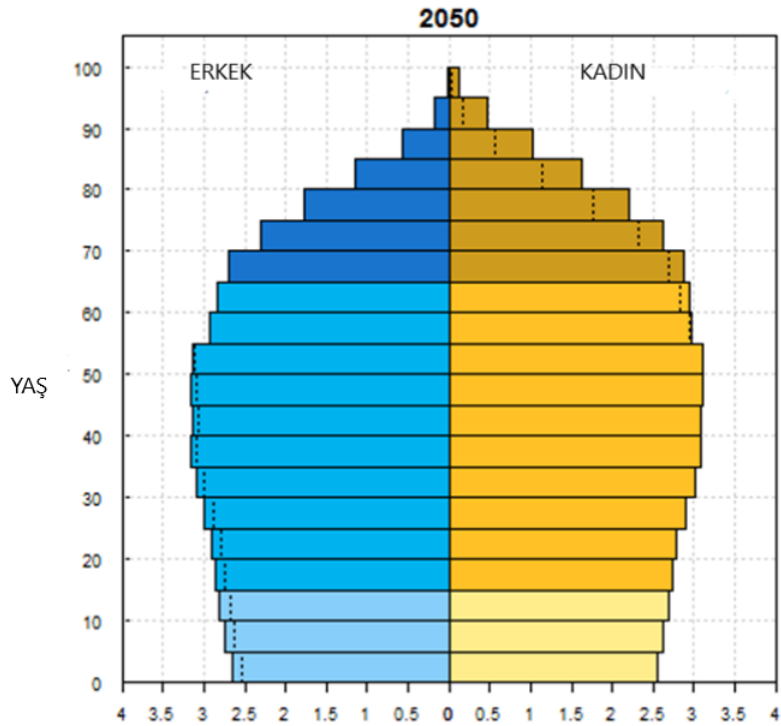
Tabloda görüldüğü üzere 1950 yılında dünyada nüfusun büyük kısmı 30 yaş altı bir alanda yoğunlaşmakta. Bu nüfusun büyük kısmının bahsedilen yıllarda dünyanın doğusunda (Avrupa ve Amerika dışı coğrafyada) olduğu bilindiğine göre bu kuşağın sanayileşme ile geç tanıştığı ve doğurganlık oranının bir sonraki kuşaktan itibaren düştüğü söylenebilir.

Tablo 5. Dünya Nüfus Yapısı, 2017

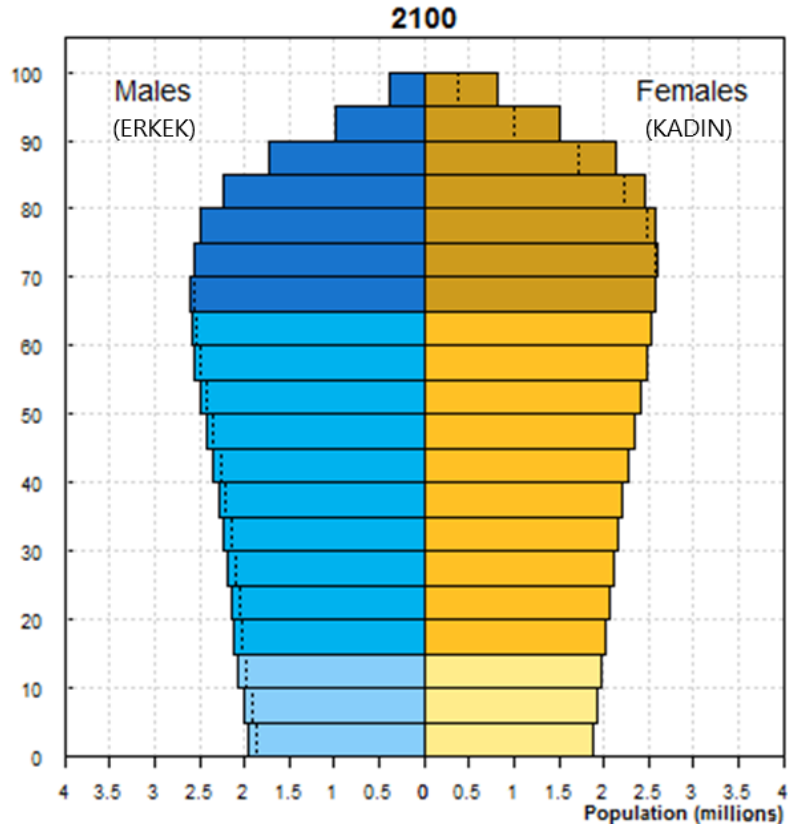
United Nations, Department of Economic and Social Affairs,
Population Division (2017). World Population Prospects: Th 2017
Revision

Tablo 6. Dünya Nüfus Yapısı, 2050

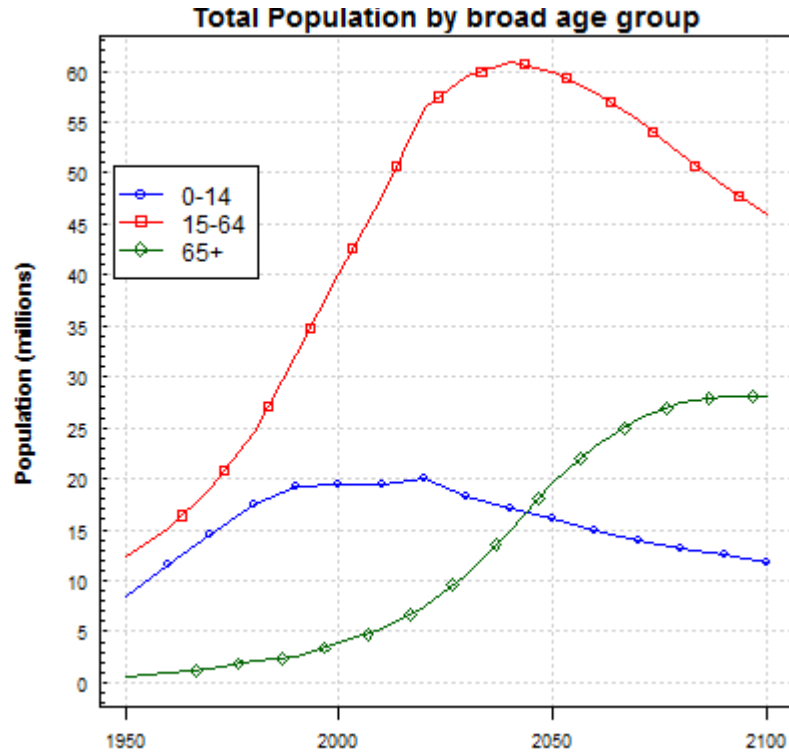

Üstteki 2 tablo kıyaslandığında 33 yıl gibi çok da uzun sayılmayacak bir dönemde nüfus yapısının yaşlanma eğiliminin ciddi oranlarda olduğu görünmektedir. Özellikle yoğunluğun 40 – 50 yaş arasında olması 2050 sonrasında ciddi bir kitlenin yaşlı nüfus kategorisinde olacağını göstermekte. Bu durum tezde sıkça vurguladığım sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değişiminin daha radikal olacağını bize gösteriyor. Örneğin üretim araçlarının ve üretim süreçlerinin insani emek mefhumundan uzak kalacağını rahatlıkla okuyabiliriz. Bu sosyo-ekonomik sonucun yanı sıra sosyo-politik tercihlerin yaşlı nüfusun anlam dünyasına göre şekillenmesi yeni bir politik kurgunun ortaya çıkacağını da habercisi olmaktadır.

Tablo 7. Dünya Nüfus Yapısı, 2100

nüfusun yapısı ve değişimi ile alakalı ortaya koyduğu analizin sonucu. Grafiklerde göstermektedir ki nüfusun yaşlanmaya olan eğilimi giderek artmakta ve bu demografik değişimin sosyolojiden ekonomiye siyasetten teolojiye kadar her alanda yeni eğilimler ve söylemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır.

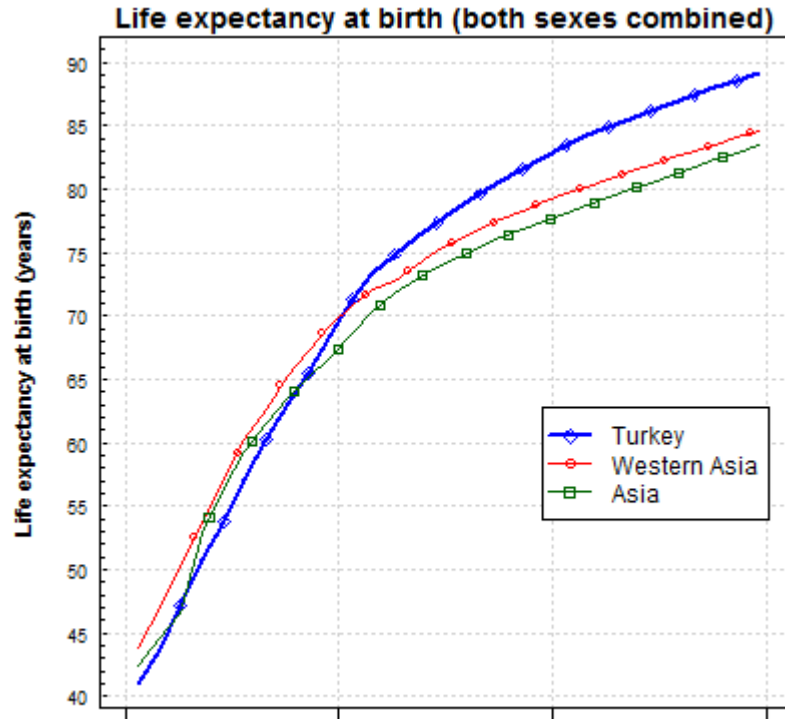

Şekil 2. Geniş Yaş Aralığında Toplam Nüfus

United Nations, Department of Economic and Social Affairs,
Population Division (2017). World Population Prospects: Th 2017
Revision

Yukarıdaki grafikte bize değişen nüfus oranının farklı saiklerini göstermekte. Örneğin çocuk ölümlerinde azalma gösteren endüstri toplumları tezat bir şekilde genç nüfus konusunda sıkıntı yaşamakta. Burada da yine endüstri toplumun sosyo-ekonomik kültürel öğelerinin sunduğu hayat şartlarının geleneksel toplumun temel ögesi olan aile ile çoğu zaman çatışma üretmesi yatıyor olabilir. Ayrıca üretilen teknik ürünlere ulaşmada yaşanan maddi külfet bireysel yaşamı tetikleyerek masrafları en aza indirme şansı veriyor.

Böylece birey kendi kazandığı ve kendi tükettiği ile baş başa kalma imkanı yaratmış oluyor.

Şekil 3 Doğumda Yaşam Beklentisi Eğrisi

United Nations, Department of Economic and Social Affairs,
Population Division (2017). World Population Prospects: Th 2017
Revision

Buradaki istatistiki tablo matematiksel anlamda yaş ile yaşlılık arasında kurulan bağı gösteriyor. Modern bilimsel verilerin en temel amacı istatistiki bilgi ile toplumsal gerçeklik arasında tutarlı bir bağ kurma çabasıdır diyebiliriz. Örneğin bir toplumda yaşlı nüfus bilgisi o toplumun üretmeyen gücünü yansıtır ve aslında üreten güce dair politik süreçlerin tetiklenmesini sağlar. Böylece toplumun tümü üzerinden modern paradigmanın işleyişi bütünlük arz edebilir. Eğer toplumsal realite üretimin aksadığı zamanlarda ulusal gücün kaybına dair bir devlet aklı üretiyorsa bu istikrarın kaybına neden olacağından iktidarlar odak noktalarını evlilik gibi nüfusu gençleştirici politikalara çevirirler. Böylece yaşlı nüfus bilgisi iktidarı ayakta tutacak kaygıları derinleştirici şırıngayı topluma zerk edebilir ve toplumsal bütünlük devletin varlığı ile ayakta kalır. Gellner; kutsal metinlerin bir bilgiyi topluma aktarmayı değil bir

sözleşmeyi garanti altına almayı amaçladığını söylüyordu (Gellner, 2012, 48). Bilimsel bilgi de modern dönem için aynı kutsal vazifeyi görecektir ve toplum ile istikrar yani kapitalizmin sürekli işleyişi arasında bir garantör işlevi yerine getirecektir. Yaşın 'işe yararlılık' ile matematiksel bir denklem haline gelmesi işte tam bu durumun göstergesidir. Bu anlamıyla bizim için yaşın matematiksel anlamı kadar fiziksel anlamı da önemli olmak durumundadır.

Cicero ihtiyarlığı kötü gösteren dört durumdan bahseder ve bunları eleştiriye tabii tutar. Ona göre birinci sebep insanı işlerden uzaklaştırması. İkinci sebep ise vücudu zayıflatması. Üçüncü olarak insanı hemen hemen her zevkten mahrum etmese ve nihayet dördüncüsü ölüme yakın oluşu (Cicero, 1963, 5). Ama Cicero'ya göre bu sebeplere rağmen ihtiyarlık gençliğin bir göstergesidir. Gençliğinde bilgeliğe merakı olmayan aksi bir insanın yaşlılığında zorlanmaması ve mutlu olması mümkün değildir. Bu anlamıyla O'na göre ihtiyarlık matematiksel değil fiziksel bir durumdur. Ve kişiye modern dünyanın aksine daha fazla iş yani anlam yükler: Büyük işler kuvvet ve sürat veya çeviklikle değil, düşünce, sözünü geçirme, ortaya doğru fikirler atma ile başarılı (1963, 10).

Yukarıda bahsedilen konuda geleneksel toplum ile modern toplum arasındaki temel farklardan birine değinmemiz gerekmektedir: İktidar. Geleneksel toplumlarda prestij ve otorite yaşlılardadır (Kaya, 2008, 163). İngilizler, bu tür yönelimleri “sihirli ihtiyarlar yönetimi” olarak ifade ederler. İlkel toplumlarda otorite fiziksel güce değil, mistik kuvvete dayanır (Taplamacıoğlu, 1969, 28).

2. 2. Yaşın Matematiksel ve Metafiziksel Analizi

Kaya'ya göre yaşlar toplumsal zeminde derece ve aşamaları gösterir. Çocuklar, gençler ve ihtiyarlar kendi aralarında hiyerarşik bir düzen kurarlar. Orada hal ve yetki aşağıdan yukarıya doğru artarak devam eder. Önderler ile savaşılar farklı kimselerden oluşur. Prestij ve otorite yaşlılardadır. İngilizler, bu tür yöntemleri “sihirli ihtiyarlar yönetimi” olarak ifade ederler (Kaya, 2008, 163). İlkel toplumlarda otorite fiziksel güce değil, mistik kuvvete dayanır (Akt. Kaya, 2008, 163. Taplamacıoğlu, 1969; 27-28). Öte yandan zaman kavramı etrafında yapılan tartışmalar yaş ve zaman arasında metafiziksel bir denklem de oluşturmaktadır. Baars'a (2012) göre karşı karşıya

kaldığımız dünya tasarımında zamanı belirleyen yaşam değil, her şeyi belirleyen ölçülebilirliğin kriteri olan zamandır (Akt. Bektaş, 2017, 11. Baars, 2012, 8).

Artık yaşın nesiller bazında düşünülmediğini, bunun yerine yaşamın bölümlerinden bahsedildiğine dair iddialar da mevcut:

1. Yaşam Bölümü: Doğumdan meslek yaşamına girişe kadar.
2. Yaşam Bölümü: Meslek Yaşamı.
3. Yaşam Bölümü: Emekliye ayrılıştan 80. yaşa kadar.
4. 80 yaşından itibaren yaşam bölümü (Gantzer, 2009, 23).

Bu tanımlamada görülen durum, yaş analizi yerine insanın çalışma hayatını öncesi ve sonrası diye ikiye ayırma suretiyle insanı konumlandırmaktır. Bu tarz tasniflerin temel referans noktası yaşlılığı çalışma hayatının içerisinde 'işe yarama' veya 'işe yaramama' şeklindedir. Haliyle kapital hayatın sirkülasyonu insanın hayatta değerini önemli ölçüde belirlemekte.

Dünyadaki ortalama yaşam süresinde meydana gelen artış yaşlı kavramının neye tekabül ettiğine dair zihinlerimizde bazı soru işaretleri belirginleştirmeli. Örneğin ortalama yaşam süresinin 40 civarı olduğu dönemlerde bir adamın 50 yaş sonrası ileri düzeyde yaşlı olduğunu söyleyebiliriz. Haliyle yaşlılık tanımı dönemden döneme hatta aynı dönem içinde coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösterebilir.

Yaşlı nüfusun artışına dair söylemler her ne kadar sadece ekonomik değişimleri etkiliyor gibi görünse de sosyal ve siyasal söylemi tümünden etkilemekte. Örneğin Türkiye'de iktidarın üç çocuk üzerine vurgusunu gelecek 30 yılda Avrupa ülkelerinin yaşadığı iş gücü/istihdam sorunu olarak okumak mümkün. Ama meseleyi buraya hapsedmek eksik bir okuma olacaktır. İş gücünün azalmasına bağlı olarak artan kayıt dışı göçmen nüfus ciddi toplumsal sorunlar doğurmakta. Son dönemde artan Suriyeli göçmen nüfusun sigortasız çalıştırılması işverenler için olumlu görülürken artan kayıtlı işsizlik ve ortaya çıkan emek gücü sömürsü ciddi bir toplumsal kriz halidir. Ayrıca bazı politik söylemler doğurganlık hızının özellikle Güneydoğu Anadolu ve

Doğu Anadolu bölgesinde olmasının politik reflekslerin değişmesine neden olacağını ortaya koymakta. Özellikle daha muhafazakâr-milliyetçi söylemin bu değişime karşı politik bir hamle olarak nüfus politikası üretme kaygısı olabilir mi? (Özbay, 2015, 286).

Öte yandan demografik dönüşümün bir diğer temel meselesi cinsiyettir. Genç veya yaşlanan nüfusun cinsiyeti, henüz endüstrileşmemiş veya endüstrileşmekte olan toplumlarda önem arz etmektedir. Genç kadın nüfus ile genç erkek nüfus arasındaki sosyal ve ekonomik hatta politik tercihler farklılık göstermekte (Polat, Kültür, 2008). Haliyle aynı iddialar yaşlı nüfusun cinsiyet verilerine göre de değişim gösterecektir. Türkiye'nin ilk kadın başbakanı Tansu Çiller'in kadınlar üzerine vurguladığı politik argümanlar arasında 'kadın bilgi ağı', 'Başbakana kadın desteği', 'siyasete kadın eli' gibi vurgular bulunmakta. Gelecek 20 yıl içi yaşlı nüfusun siyasal ve toplumsal olanın belirlenmesi konusundaki muhtemelen merkezi yeri üretilecek sosyal politikaların ve onun zeminin hazırlayan söylemlerin yaşlı nüfusu hedef alması kaçınılmaz görünüyor. Yerel yönetimlerin evde bakım hizmetleri, yaşlı bakım merkezleri vs. bu konularda yaşlı bireyleri gözetken kimi çalışmalar yapmakta.

Yaşın matematiksel olarak istatistik verilerine ulaşmak mümkün iken sosyal ve politik yönelimlerin metafiziksel olarak analizi işimizi biraz daha zorlaştırmakta. Bireyin kendi geleceğinden ziyade çocuklarının ve hatta torunlarının geleceğine dair kaygıları aynı düzlemde değerlendirilemez. Tüm bunların yanında devletlerin sosyo-ekonomik göstergelerini daha dinamik olan nüfusun aktif şekilde sahaya çekilmesi üzerine tasarlaması psikolojik anlamda yaşlı nüfusu daha kırılabilir kılabilir. Tüm bunlar yaşlılığa zemin hazırlayacak sosyal ve psikolojik nedenleri birlikte incelememizi mecbur kılıyor. Matematiksel olarak yaşlı sınıfına dahil olduğu halde kültürel ve politik anlamda “dinamik yönlendiriciliği” devam eden bireyin hayatın dışına atılması o kişiden ziyade toplumun kaybı olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple yaşlılığı 'yaşa' bağlı temel bir argüman olarak okuyup anlama çabası toplumsal zeminde kuşaklar arası çatışma denen yapay algoritmayı otomatik olarak açığa çıkaracaktır. Devletlerin sosyo-kültürel çalışmaları bu durumu çatışmadan ziyade interaktif bir şekilde paylaşımına dönüştürme düzleminde olmalıdır diye düşünmekteyiz. Yaşlı bireylerle görüşmelerimizde onların şikayetlerinin ve yakınmalarının önemli bir kısmının bilgi ve becerilerinin aktarılamamasına dair olduğunu gördük. Hatta hayatının önemli bir

kısmını ticaret/ustalık/zanaatkarlık alanlarında tecrübe etmiş bazı yaşlı bireylerin aynı işi devam ettiren çocuklarına tecrübelerini sirayet ettirememeleri kendilerince büyük problemlere neden olmuş. Haliyle bu tecrübe aktarımının sistematik olması deneyimi kalıcı hale getirecektir diye düşünmekteyiz.

Yaşın matematiksel analizi dışında onu kültürel alanda tanımlı kılan diğer birçok faktör mevcut. Endüstriyel toplumlarla geleneksel toplumlar için bu farklı bir anlam dünyası oluştururken, iki farklı dine mensup toplumlarda, coğrafyaya, tarihsel sürece vs. bağlı olarak yaş ile yaşlılık arasında ki bağ değişkenlik göstermekte. Bu açıdan tez boyunca endüstri ve tüketim, din ve kültür vs. gibi bazı temel paradigmaları önemli ölçüde tezin konusu yapmaya çalıştık ve mekân tercihlerinin bunların çerçevesi dışında olmadığını göstermeye çalıştık.

Değişen nüfus yapısı bireylerin karakteristik yapısında da değişim olacağının şüphesiz habercisidir. Babaoğul'a (2006) göre yeni yaşlı tüketici bireyler artık evde oturup televizyon izlemeyi veya örgü örmeyi tercih etmemekte. Enerjisi, parası ve zamanı bol yeni bir yaşlı kuşağı ile karşı karşıyayız.

2.3. Metafiziksel Bir Olgu Olarak Yaşlılık ve Dindarlaşma Eğilimi

Pew Forum tarafından yapılan araştırmaya göre Amerika'da 65 yaş ve üstü yetişkinlerin %65'i kiliseye düzenli olarak gitmekte. Bu oran 18-29 yaş grubunda ise %27'ye düşmekte. Aynı araştırma dinin subjektif önemi bakımından soru yönelttiğinde yaşlı yetişkinlerin %65'i, 18-29 yaş arasında ise %40'nın önem atfettiğini gösteriyor (<https://www.psychologytoday.com/blog/culture-conscious/201602/why-are-old-people-so-religious>).

Bazı gelişim psikologları ve teologları, din ve maneviyatın daha geniş bir şekilde kişinin yaşamında anlam ve tutarlılık hissi yarattığını ve bunun insan gelişimin son aşamalarında özellikle önem kazandığını belirtmişlerdir (Fowler, 1981, 65).

Ancak bazı araştırmalar farklı veriler önümüze koymakta. Zira yaşlanmanın dindarlığı tetiklediğini evrensel bir kabul olarak önümüze koymamız bizim dini literatürün yaşlı nüfusu hedef alan bir söylem çerçevesi içine hapsoldüğünü iddia etmemize neden olur

ki bu özellikle Asya bölgesindeki genç dindarlığı anlamamıza engel teşkil eder. Müslüman topluluklarda ki dindarlık ölçütü -genç nüfus için- bazen öylesine yoğundur ki yaşlandıklarında daha dindar olmalarını sağlayacak bir veri bulamazsınız. Dinin tüm öğretilerini aslına sadık kalarak yapabilme kapasitesi gösteren bir bireyin daha da dindarlaşması en azından İslami literatür açısından mantık hatası doğurur. Zira imanın işareti olan ibadetler her nesli aynı oranda bağlar. Herhangi bir ibadet yaşlanınca daha makbul bir hale gelmez.

Araştırmacılar kültürler arası karşılaştırmalar yaparken ilginç bir model ortaya çıktı. Yaş etkisi, Batı kültürleri, Latin Amerika ve Konfüçyüs ülkelerinde özellikle büyüktü ancak, etki Güneydoğu Asya'da ve İslam dünyasında belirgin bir şekilde daha küçüktü ve Afrika'da zar zor mevcuttu. Buradan hareketle kültürel, coğrafya bazlı veya dinsel değişkenlerin yaşlılığa bağlı gelişen ölüm korkusunu yenme noktasında farklı üstesinden gelme metotları ürettiğini iddia edebiliriz.

İslam dini sosyal bir mesele olarak cemaati diğer tüm toplumsallık iddiası olan dinler ve ideolojiler gibi hukuki bir düzlemde bir arada tutmak ister. Bunu oluşturmanın bir yolu da aileye yapılan vurgudur. Kuran, aile içinde yaşanan bireylere karşı onları dini argümanın içinde veya dışında ayırımı yapmaksızın hürmete layık gösteriyor: “Çünkü Rabbin, başkasına değil, yalnızca O'na kulluk etmenizi ve anne babaya iyi davranmanızı emretmiştir. Eğer onlardan biri ya da ikisi senin yanında kocarsa, onlara sakın 'öf' bile demeyesin; onları azarlamayasın, onlara saygılı, yüceltici sözler söyleyesin.” (Kur'an'ı Kerim, İsrâ Suresi, 23. Ayet). Ayette Allah'a itaat ile yan yana anılması İslam toplumlarında her zaman önemli bir durum olarak yorumlanmasına ve toplumsal olarak ihmal edildiğinde kınanacak bir mesele haline gelmesini sağlamıştır. Haliyle İslam'ın yaşlılığa dair söyleminin toplumsallığı oluşturmaya dair olduğunu söyleyebiliriz. İleride de bazı bölümlerde şahit olacağımız gibi yaşlı bireylerin toplumsal söylemden çekinmelerinin temelinde buraya dair izlere rastlamaktayız. Daha rahat edeceklerini bilmelerine rağmen huzurevi yerine çocuklarının yanında kalma isteğinin sosyolojik zemininde dinin buyruklarına dair yüzyıllar boyunca oluşan hassasiyetlerin yattığına şahit oluyoruz. Bununla birlikte nasihat boyutunda olan şeyin hukuki forma bürünüp asıl (farz) olan bir mertebeye yükselmesi de burada etkili olmaktadır.

Öte yandan yaşlılık ile yeniden dizayn edilegelen dünya görüşünün çeşitli nedenleri üzerine düşünmek durumundayız. Kalinkara'ya göre yaşlılık süreci bedensel, psikolojik ve sosyal yönden bağımsızlığın yitirilip, yeniden bağımlılık evresine dönüşü ortaya çıkarıyor (2011, 8). Bu bağımlılık halinin hem sosyolojik hem de teolojik nedenleri ve sonuçları onu tanımlama biçimine özgün bir renk katacaktır şüphesiz.

Tez açısından konunun önemi yaşlıların mekan tercihlerinde caminin önem kazanmasıdır. Cami tez genelinde sosyolojik bir mekan olarak lanse edilmekte ama en nihayetinde o sosyolojiyi oluşturan temel saik ölüme yaklaşma duygusunun tetiklediği 'dini' yönelimdir. Bu anlamda yaşlılık ve dindarlık arasında kurulacak ilişkinin sosyo-psikolojik önemi başka disiplinlerin de bağlamında araştırılmalıdır.

2.4. Modern Dünyanın Kavramsal Çerçevesinde Yaşlılık

Modern Dünya'da yaşlılardan kastımız ideolojik olarak yeryüzünün son iki yüzyıllık hikayesi içerisinde yaşlı nüfusun hangi değer yargıları ile anıldığını tespitte çalışmak olacaktır. Burada net bir modern öncesi ve sonrası ayrımı yapmak pek mümkün görünmemektedir. En nihayetinde erken modernleşen toplumlarda geç modernleşenlerde belirli bir geleneği tümüyle terk etmek yerine aşama aşama bir dönüşüm yaşamışlardır. Bazı konularda toplumların yeni duruma tepkisi büyük trajedilere sebep olurken kimi meseleler sanki yüzyıllardır bu anı bekliyormuş gibi kolayca kabul edildi. Örneğin kadın meselesi doğu toplumlarında bir kırılma noktası ve hala gelenek ile modern olanın çatışma alanına şahitlik ediyor. Öte yandan ulaşım gibi bazı konular kentli olma jargonunun organizasyonunda kendiliğinden gerçekleşmekte. Bireyi ilgilendiren tüm bu meseleler yaşlı nüfus için ise ayrıca değerlendirilmek zorundadır. Çünkü modern koşulların daha ziyade tüketime dayalı organizasyonu değişimi yakalama istidadının bünyesinde barındıran 'genç' kuşağa daha fazla hitap etmek istemekte. İletişim gibi teknik olanın en fazla kendini sunduğu bir alanda yaşlı kuşağın en üst düzey çabaları dahi onları gelişmeler ile paralel hareket etmeye yetmiyor. Burada devreye giren kavram ise 'doyum'. Gellner (2012); refaha kavuşmuş toplumlarda, 'yükselen beklentiler devrimi' daha fazla bolluğun geleceğine ilişkin bir vaat oluşturur ve çok zengin genç insanın 'vazgeçmesinin' oldukça muğlak görüngüsü hariç, şu ana kadar bir doymuşluk işaretinin olmadığından bahseder (s.

174).

İnsanın bir tüketici olarak başlıca hedefi, en genel şekliyle, değişen kültürel sahneye ilişkin bilgi kaygısıdır (Douglas & Isherwood, 1996, 108). Değişen kültürel sahne bir dinamizm içinde hayat buluyor. Bu dinamizm ileride de değineceğimiz gibi tüketim ile kendini var kılan veya görünür olan bireyin imajlar dünyasında kendi değerini keşfetme çabası olarak karşımıza çıkmakta. Bu yüzden rasyonel bir tüketici olarak hedefi, aktarım merkezine yakın bir yerde olma çabasını ve aynı zamanda sistemin sınırlarına damgasını vurma çabasını da içerir. Merkeze yakın olmak, işaretleme hizmetleri mübadelesini, paylaşılan inceliklerden, içeceklerden, sofradan ve de muhtemel evlilik yatağından dışlanmayacak şekilde örgütlenmeye dönük bir strateji gerektirir (1996, 109). Tüm bu yaratılmış ihtiyaçlar şemasının ilgilendirdiği dinamizm, akışkanlık, var olma kaygısı ve anı yakalama hazzı genç bir imaja sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Daha fazla tüket ve daha fazla görün ideolojisi görünmeyi dönemin imajını bünyesinde üretebilme kabiliyetini de beraberinde getirmektedir. Bu kabiliyetin en temel dinamiği para kazanarak elde etme güdüsüdür. Kazanılan para yaşlılığın verdiği muhafazakâr refleksle biriktirmek yerine imaj satın almaya harcanır. Bu aynı zamanda hızına yetişmenin neredeyse mümkün olmadığı bir kurgu ile bizi yüz yüze bırakıyor. Bir şeyin değişimi başka bir şeyin değişimine bağımlı olmaksızın ani ve kapsayıcı şekilde ilerliyor. Jameson, bize bu öyküyü post-moderniteyi anlatırken kurgulamıştı:

“... modernizm de benzer bir tutkuyla yeniden üzerine düşünmüş ve onun doğuşunu izlemiştir (bu bağlamda tarihsel zamanı durduran fotografiye yakın kayıt ve yazım cihazlarını icat etmiştir). Oysa postmodernizm kopuşların, yeni dünyaların değil, olayların, bir kez öyküsünü anlattıktan sonra artık aynı olmayan 'an'ın, Gibson'un deyimıyla “her şey tümüyle değiştikten sonranın” ya da daha doğrusu şeylerin temsilindeki değişikliklerin ve tersine çevrilemeyen değişimlerin peşindedir (s. 9).”

Bu değişimi icat eden en başta Keynesyan bir büyüme ile büyük emek gerektiren tesisler inşa eden ve haliyle kişisel tüketimi cezbedecek ürünler ortaya koymaya çalışan büyük üretim devleriydi. Onların büyük sermaye büyük emek denklemi yoğun bir nüfus ihtiyacını beraberinde getirdi ve kırsal artık istenmeyen yerler haline geldi. Kent hayatının cazibesi televizyon gibi görsel olanın büyüleyici yönü insanları kente eğlenmeye, daha fazla elde etmeye ve haliyle daha mutlu olmaya davet ediyordu. Artık

insanlar atalarının ruhunu sindirdiği kırsal mekanları yük görmeye başlamışlardı. Köy geçmişin hayaletleri ile dolu, insanın mezarı olan bir simgeden başka ne anlam taşıyabilirdi ki! Oysa kent gelecek ve umut vadediyordu. İletişim aletlerinin varlığı çocuklarını yüzlerce yıldır yanlarında tutma telaşı olan ailelere bir fırsat sunmuştu. Çocuklarından her zaman haber alabilecekler ve onlarla kurdukları bağ yeni bir formda da olsa devam edecekti. Eski kuşak ile yen kuşağın iletişim kanallarının mobilize olması ilk defa kent ile köy arasında kurulan bu ilişkiye kadar götürülebilir. Ekonominin büyümesi ile artık beceri ve bilginin anadan kıza, babadan oğula aktarılması yetmiyor, yeni ve daha karmaşık enformasyonlar gerekiyordu. Hukukçuların yasa derlemelerine, eczacıların ilaç kodekslerine, zanaatkarların talimat ve şemalara, yolcuların tarifelere, çiftçilerin almanaklara, terzilerin modellere ihtiyacı vardı (Headrick, 2002, 21).

Bu geçişi gözlemleyebileceğimiz bir diğer alan kuşaklar arasında her zaman olduğu söylenen dil problemidir. Kendi döneminin dilini ister iyi kullansın ister kötü iletişim çağının olanakları ile dilde yaşanan hızlı değişim aralarında yirmi sene yaş farkı olan iki kişinin dahi birbirini anlamasında sorun yaratmakta. Özellikle 18. yüzyıldan önce okuma yazma bilen aydınların halka indirmek istemedikleri bilimsel/teolojik/politik dil okuma yazma oranının artması ile halkın ilgi alanına girmeye başlamıştı. Dilde yaşanan gelişmeler genç kuşağın kendinden önceki kuşağı hem anlamamasına neden oluyordu ama aynı zamanda daha hızlı şekilde dönemin şartlarına adapte olmalarını zorunlu kılıyordu. Headrick (2002), Kuzey Atlantik kıyısındaki ülkelerde genel refah ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte, bir 18. yüzyıl kültür araştırmacısından; “eğitilmiş sınıflar arasında doymak bilmeyen bir bilgi açlığı” doğduğunu aktarır (s. 164). Avrupa kıtasından dev dalgalar halinde yayılan bu yeni durum Türkiye’de de Osmanlı’nın son dönemindekine benzer değişimleri belirgin hale getirdi. Osmanlı’da eğitimde ilk batılılaşma hamlelerinin ve eğitimde mecburiyetin II. Mahmud dönemine denk geldiğine şahit oluyoruz. Sakaoğlu (2003), Osmanlı sınırları içerisindeki misyoner çalışmalarının eğitim, yayıncılık ve sağlık hizmetleri alanında yoğunlaştığını söyler (Sakaoğlu, 2003, 66). Eğitim ile sağlanan okur yazarlık oranının ilk dönemlerde az da olsa topluma sirayeti genç ve yaşlı kuşaklar arasında dilden kaynaklı zorunlu bir çatışmayı gün yüzüne çıkarmıştır. Bu süreç dinsel olanın yorumundan, geleneksel tarımın icrasına kadar neredeyse hayatın her alanında geri dönülmez biçimde yaşlılığa karşı tezler geliştirmiş ve onu hayatın aksayan arızı bir ögesi haline getirmiştir.

Cumhuriyetin kurucu kadrosu genç nüfusun eğitim süzgecinden geçerek geçmişle olan bağlarının daha kolay kopmasını sağlamak istiyordu. Hedef 'muasır medeniyetler seviyesine ulaşmaktı. Bir savaşlar döneminden sonra nüfusu gençleşerek çoğalan Türkiye'de, okuyan kitlenin oranı hiç değilse yüzde 10'ların üzerinde seyretmeliydi (2003, 205). Devletin ideolojik argümanları yüzünü batıya dönen yeni kuşağı/on yılda on beş milyon genç yaratma çabasının sonucunu yüzü doğuya dönmüş olan köhne nüfustan zihinsel anlamda koparmaktı. Köy okullarında yetişen ilk dönem öğretmenlerin gittikleri her yerde “dinamik bir cumhuriyet”, “genç bir devlet” vs. söylemleri aslında buna hizmet etmekteydi. İlk yıllarda kurulan halkevleri kurucu partinin ideolojik arka planını hazırlıyordu ve hedefinde değişime ve yeni kapitalist topluma hazır genç nüfus vardı. Halkevi sayısı ilk yılda 55'i, on üç yıla varmadan 478'i bulmuştur. Aynı dönemde köylerde 4332 Halkodası açılmıştır (Tazegül, 2005, 119). Cumhuriyetin kurucu öğelerini tepeden aşağıya doğru uyguladığı ideolojik organizasyon her alanda kendini gösteriyordu. Zira toplumu köklü değiştirmek iddiasının altını doldurma çabası bunu icbar etmek durumundadır. Cumhuriyetin ekonomik temelinin olgunlaşmasına harcanandan çok daha fazla enerji, ulusal bilincin ve tarihsel mitosların özenle oluşturulmasına, şapka ve giyim kuşam düzenlemelerine, Medeni Kanun'un teşekkülüne ve kadının statüsündeki reform gibi yeniliklere harcanmıştır (Aydın, 1993, 225). Özellikle kıyafet alanında yapılan şey eski ile yeniye kamusal alanda belirgin olarak üzerinde taşıyan iki farklı gösterenin karşı karşıya gelmesine neden oluyordu. Çünkü toplumun kendi işleyiş sürecinde olan bir değişim sindirilebilme potansiyeli daha fazla barındırırken, tepeden inme baskıcı bir dayatmanın tarafları açısından, gücün desteğini alan tarafın diğerini şiddetle dışlayacağı ve ötekileştireceği değişmez bir yeryüzü kuralıdır. Aydın'ın (1993) vurguladığı tarihsel köken meselesi ise toplumun hafızası olan yaşlı nüfusa ya değişimi yakalama ya da toplumun sırtından acilen indirilmesi gereken yük mesajı vermiştir.

Konuyu çok fazla kuşaklar arası çatışma üzerinden yaşlılığı anlamaya odaklamak istemiyoruz. Lakin yaşlı nüfusun psikolojik ve sosyolojik olarak hangi süreci yaşadıklarını anlamamanın bir yolu da yaşadığımız toplumda süregelen kimlik oluşum aşamalarıdır. Yaşlı nüfusun mekân tercihleri sadece mündemiç bir olgu mudur? Bu çok fazla açıklayıcı görünmemektedir. İleride de işlemeye çalışacağımız gibi onların bireysel tercihleri kadar toplumun gözünde nasıl bir konumda oldukları da oldukça etkilidir diye düşünmekteyiz. Yaşlılığı bir geleneğin canlı tanıkları olarak gören bir

toplumdaki yaşlı temsilin özgüveni, hayatın içinde var olma biçimi, mekân tercihleri, sonraki kuşakla kurduğu ilişki, aile olma şekli elbette farklı olacaktır. Türk modernleşmesi bu anlamıyla ilk olarak tarih tezini İslam öncesi bir referans noktasından hareketle kurmaya çalışarak aslında arada büyük bir kopukluk üretmiştir. Bu haliyle genç kuşakla yaşlı kuşağın bir bilginin taşınması bağlamında bağ kurabilmesi kanaatimizce oldukça zorlanmıştır. Bununla birlikte kırdan merkeze sanayi alanlarına göçü zorunlu kılan endüstriyel örgütlenme, kentleri doğurmuş ve toplumsal hafızanın evrim geçirmesine neden olmuştur. Aybars (2000) bu durumu şöyle izah ediyor: “ülkenin kültürel birikimini ve yeni rejimi benimseyen kuşakların yetişmesi gerekiyordu”.

Öte taraftan kavramsal anlamda kullanım meselesi de burada önem arz etmekte. Yaşlı ifadesinin verdiği hayatın dışına itilmişlik psikolojisi yerine farklı kavramlar tercih edilebiliyor. 'ihtiyar' kavramı Arapça h-y-r kökünden geliyor ve aslen yetkinlik anlamına gelir. Zira doğu toplumlarında modernizmin getirdiği kuşaklar arası kopukluk yerine bilgi nesilden nesil'e birebir aktarılan bir olgudur. Bu anlamıyla hikmetin, yani bir şeyin nasıl olmasına dair bilginin ana kaynağı tecrübedir. Esendemir (2015) “Kıdemli Vatandaşlık” kavramını tercih eder. Çünkü ona göre yaşlılar hayatın bilge insanları ve bizim bilgilerimizdir.

3. SOSYAL YAŞLILIK TEORİLERİ

Yaşlılık meselesi dünyanın geleceğini ilgilendiren bir konu ise metodolojik olarak en fazla sosyolojinin alanını ilgilendirmelidir. Çünkü toplumsal tecrübenin ve pratiklerin yaşam alanı sosyolojinin tezleri ile somutlaştırılabilir. Bu anlamda sosyolojik kuramlar yaşlıların hayatları ile alakalı durumları da açıklayabilir hale getirmek zorundadır. 1950'lerden itibaren Avrupa'da yaklaşık 10 yıldır da daha sistematik olarak Türkiye'de konuya dair akademik çalışmalar yoğunlaşmakta. Bu çalışmaları sistematik hale getirmek için sosyolojinin kuramları elbette fayda sağlayacaktır. Hatta kaçınılmaz olarak kullanılmak zorunda ve belki de reforme edilmek durumunda kalacaktır.

Gerontoloji disiplinine bağlı olarak geronto-sosyoloji olarak da bilinen yaşlanma sosyolojisi oldukça yeni bir alandır. Bu alanda yaşlı, yaşlılık ve yaşlanma kavramları, yaşlı ve boş zaman aktiviteleri, yaşlılığın kadınsılaşması, yaşlılarda yalnızlık, yaşlı ayrımcılığı, yaşlının yaşam aranjmanları gibi konuları ele almaktadır (Kurtkapan, 2017, 35). Bu başlıklara ek olarak yaşlıların mekân tercihleri, yaşlılık ve kent, yaşın sosyolojik analizi gibi bazı alt başlıklar da eklenmelidir diye düşünmekteyiz.

Borazan'a (2019) göre Türkiye Gerontoloji kavramı ile ilk kez İsmail Tufan'ın "Toplum ve Sosyal Hizmet" dergisinde yayımlanan "Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye" (2000) makalesi ile tanışmıştır (s. 40).

Bazı sosyal teoriler yaşlı bireylerin dünyasını açıklamak için kullanılmaya müsait gibi görünmektedir. Bizde tezimizin içinde kısa vurgularla bunlara değinip tezimizin beslendiği kaynakçaya dair bir harita çizmek niyetindeyiz. Modernizasyon teorisi, yapısal işlevselci metot, sembolik etkileşimcilik, rol kuramı, çatışmacı yaklaşım, postmodern yaklaşım, feminist teori, yaşam seyri yaklaşımı bunlardan bazıları

olacaktır.

3.1. Modernizasyon Teorisi

Modern dünyada insanların ve toplumların yönelimleri dikkate alan tüm tezler istatistiki verilerle kuramların kesiştiği noktalardan hareket ediyor. Modernizasyon teorisi Cowgil tarafından tanımlanmıştır ve yaşlıların modern toplumda statü kaybına uğradıkları ön kabulüne dayanmaktadır. (Hooyman & Kiyak, 2010, 52. Akt. Palaz, 2015, 36). Bu statü kaybı sanayi devrimi ile başlayan emek ve iş gücü yoğun toplumlarda kent yaşamının popüleritesinin artmasına bağlanabilir. Kentler ile kır yaşamını ayıran temel özelliklerden biri de geleneksel toplumsal kabullerin ayakta kalıp kalmama durumudur. Geleneksel öğeler özellikle Türkiye gibi teolojik kökeni muhafazakâr kabulleri ana öge haline getiren coğrafyalarda tecrübe ile Hikmet'i yani yaşlanma ile bilgeliği daha fazla özdeşleştirmiştir. Kent ise çalışma hayatının temel öznesi olarak bireyi daha verimli kılma adına yalnızlaştırmış ve onu geleneksel değerlerden arındırarak kimlik kazandırma yoluna itmiştir. Bu durumda yaşlılığın statüsü görev olma zorunluluğundan yük olma problemine doğru karşıt hatta çatışmacı bir yol çizmiştir.

Kurtkapan, bu statü kaybını da içine alan Cowgil'in on beş ülkeden gözlemler yaparak ürettiği sonuçları aktarır bize: 1. Modern öncesi toplumlarda modern toplumlara oranla insanlar daha erken yaşlarda yaşlı olarak sınıflandırılmaktaydı. 2. modern dönemde yaşlılık kronoloji ekseninde tanımlanırken modern öncesinde ise büyük ebeveyn olmak gibi bazı olaylarla ilişkilendirilmekteydi. 3. toplumların modernleşmesi ile ortalama yaşam süresinin uzaması arasında ilişki kurulmaktadır. Bu bağlamda toplumlar modernleştikçe yaşlı nüfus oranı yükselmektedir. 4. nüfus içerisinde yaşlıların oranı arttıkça yaşlıların statüleri azalmaktadır. 5. yaşlıların statüleri ilkel toplumlarda yüksekken; toplumlar modernleştikçe bu durum değişmekte ve bir statü kaybı yaşanmaktadır. 6. yaşlıların statüleri kırsal alanlarda yüksekken, kentlerde yaşlıların statüleri düşmektedir. 7. toplumda okur yazarlık oranı ve eğitim düzeyinin artması, yaşlıların statüsü olumsuz etkilemektedir. 8. modern toplumun bir icadı olan emeklilik kurumu temelde kitle üretiminin yapıldığı toplumlarda görülmektedir. 9. aile yapısındaki değişim en fazla yaşlıların ailedeki pozisyonlarını etkilemektedir. 10. modern dönemde yaşlıların ekonomik güvenliği aile kurumundan devlet kurumuna

kaymıştır (Cowgil, 1986, 188-190. Akt. Kurtkapan, 2017, 41 – 42).

Bu maddelerin gösterdiği gibi mesele sadece matematiksel bir yaş çizelgesinin halini aşan aile, statü, kent, eğitim, devlet gibi hem fiziksel hem de metafiziksel kavramların alanına giren girift bir hal almaktadır. Özellikle kent ve kır ayrımı bağlamı yaşlı statüsü için merkezi bir noktada durmakta modernizasyon teorisi için. Haliyle mekânsal dönüşüm bireyin haliyle ailenin tüm zihin dünyasını etkileyen bir paradigma olarak karşımıza çıkıyor. Geleneksel toplumda ekonominin hatta çoğu zaman politik olanın belirleyici konumunda ki tarım geleneksel bilgi kaynaklarından beslenmekteydi. Yani tecrübe ile verimli kılınabilirdi. Ayrıca herhangi bir konuda bilgi elde etmenin yolu ya tecrübe etmek ya da tecrübe edileni öğrenmek olarak ortaya çıkmakta. Modern toplumlarda ise innovasyon sürekli yenilenmeyi ve eski olanın değersizleşmesini öngörmekte. Yeni bir teknoloji eskiden izler taşısa da onun yıkılışı ile kendine saha bulmakta. Özellikle modern toplumların can damarı olan iletişim teknolojisi birikimsel değil de devrimsel bir metod izlemekte. Bunun zemininde ise bilimsel işleyişe dair bir durum yatmakta. Kuhn, bilimsel ilerlemenin kazanılmış ve istikralı bilgilerin toplamından oluşmadığını iddia eder. Haliyle bir süreklilikten söz etmek hatalıdır. Bilim, daha önce kabul edilmeyen radikal fikirlerin kabulü ile başlar ki bu daha çok devrimsel bir ilerlemedir (Kuhn, 2018). Onun bu yapısı bilginin geleneksel aktarım metodunun yok etmiş ve bu geleneksel toplumda bilginin taşıyıcısı olan yaşlı bireyin değerini öldürmüştür. Ayrıca kültürde özellikle postmodern toplumda bilginin bir nesnesi haline gelmekte. Haliyle kültürde artık bilginin dönüşümünde ilerlediğinden yaşlı bireylerin kültürel adaptasyondan beri olduğunu söyleyebiliriz.

3.2. Yapısal İşlevselci Yaklaşım

İşlevselci metod toplumu, toplumsal olanı yerine getirdiği göreve göre inceler. Toplumun her üyesi belirli bir fonksiyon icra eder ve toplumun bütünü oluşturur. Haliyle evrimcilerin aksine toplumu oluşturan tek bir asıl nedenden bahsetmek yersizdir. Toplumda her bireyin bir rolünün olması yaşlı bireylerinde hangi görevi yerine getirdiği sorusu ile Gerontoloji alanına dahil olur.

Yaşlılığın toplumsal düzlemde hangi fonksiyonu yerine getirdiği ile alakalı kritik bir soru sormak aynı zamanda görev ve anlam ile ilişkili olacaktır. Tezin önemli bir

kısımında tartışmaya çalıştığımız yaşlılığın hayatın içinde hayata dokunan etkin bir rolü olması gerektiğine dair iddia bu anlamıyla yapısal işlevselciliğin alanına bu noktada girmektedir. Spencer, toplum ve organizmayı birbirine benzetir. İşlevselciler, aktif halde bulunan bir vücudun organları ile toplum arasında benzerlik kurma yoluna giderler. Haliyle bireylerin toplum içindeki faaliyet/eylem alanları onları bu canlı organizmanın içinde kritik bir rol almaya davet eder.

3.3. Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik etkileşimcilik toplumu makro olan kurumlardan/yapılardan ziyade mikro düzeyde açıklamayı ilke edinmiş bir yaklaşımdır. Bu noktada sembolik etkileşimcilik kişiler arası ilgilerini doğrudan kişiler arası olgularla sınırladılmakla eleştirilmiştir (Joas, 2013, 99). Bu kuram bireylerin toplumsal düzlemdeki ilişki biçimlerini inceler. Bu tek tek ilişkilerden ziyade kolektif ilişki biçimi sosyolojiyi ortaya çıkarır. Park'a göre bireysel eylemler kendi yönelimleri içinde kolektif olarak inşa edilen şeyler olarak görülmelidir. Yine O'na göre birey karşısında toplum kısıtlayıcı, baskıcı ve yükümlülükler dayatan bir şey değildir sadece. Aynı zamanda ilham verici, benliğin genişleme, gizli kişisel enerjilerin özgürleşme ve ilerleme kaynağıdır (Joas, 2013, 116).

Park'tan farklı olarak Blumer *Sembolik Etkileşimcilik* adlı eserinde 'ahlaki düzen' ve 'biyotik düzen' düalizminde yer alan problemi yeniden ele almaz (Joas, 2013, 120). Joas'a göre O, 'ahlaki düzen' çerçevesinde kalmayı tercih eder. Mead ve Blumer bu noktada insanın eşsizliğine dair çözümler getirmişlerdir. Bu haliyle toplumu bireyin öznelliğini dikkate almadan yorumlamak eksik ve dahi hatalı olacaktır. Güngör'e (2013) sembolik etkileşimci sosyologlar toplumsal süreçlere mikro açıdan baktıklarından, toplumdaki yapıya ilişkin konularla daha geniş ilgilenmemekte, kendilerini bu konularla ilgili görmemekte, daha ziyade tipik bazı aktör grupların (dini, siyasi, ekonomik vs.) paylaştıkları “toplumsal anlamları” tespit etmeye ve daha da önemlisi bu anlamları aktörlerin birbiriyle ve diğer gruplarla ilişkilerine göre açıklamaya yönelmişlerdir (sf. 18).

Kurtkapan'a (2017) göre çağdaş sosyolojide sembolik etkileşimci perspektifin önem kazanmasıyla yaşlanma sosyolojisindeki aktivite kuramı da bu bakış açısıyla yeniden

değerlendirilmiştir. Ona göre insanların yaşlanınca kaybettikleri rollerin yerlerine yenilerini üstlenerek etkileşimde kalmayı devam ettirdikleri söylenmektedir (sf. 65). Aslında mekân tercihleri meselesinde de yaşlı bireylerin yeni roller edinmek veya rollerinin devamını sağlamak adına toplumda kalma çabası güttüklerini iddia edebiliriz.

3.4. Yaşamdan Geri Çekilme (İlişik Kesme)

Yaşamdan geri çekilme kuramı temelde yaşlı bireylerin hem psikolojik hem de sosyolojik olarak hayattan adım adım geri çekildiğini savunur. Bireyin sosyal fonksiyonlarının azalmasının onun hem içsel olarak kendine yönelmesine hem de toplumsal eylemler ve hassasiyetlerden kendini azade kıldığını savunur. Bu kuramın savunucuları toplumsal fonksiyonların gerilemesiyle ortaya çıkan bu durumu normal bir süreç algılayıp kabul eden yaşlıların yaşlılık dönemini huzurlu geçirdiği yine iddia edilir. Cumming ve Henry (1961) toplum ile yaşlı bireyin arasındaki etkileşimin azalmasının evrensel, kaçınılmaz ve faydalı bir süreç olduğunu öne sürmektedir (Akt. Palaz, 2015, 39. Willson, 2007, 149. Powell, 2001. parag. 5). Bu kuram bize yaşlıların artık topluma yarar sağlamayan aksine zararları dokunan şahıslar olarak kalacaklarını söyler (Alptekin, 2011, 9).

Yaşamdan Geri Çekilme kuramı, yaşlı bireyin kültürel sermayesinin toplumsal gelişime katkısını kesmesi bakımından eleştirilir. Baran (2008), Bourdieu'nun dört tip sermaye tanımından hareketle bireyin sosyalizasyon sürecindeki öğrenmelerinden hareketle ortaya çıkardığı tüm kazanımların onun kültürel sermayesine kazanç sağlayacağını dile getirir (2008, 89). Özellikle aile ilişkilerinin güçlü olduğu ve önemsendiği henüz endüstri egemen olmayan toplumlarda kültürel ve sosyal sermayenin önemsenmesi, ilmi geleneğin sözlü aktarım metodu olarak aktarılmasının teşvik edilmesi ilişik kesme kuramını zayıf bırakmaktadır.

3.5. Aktivite Kuramı

Aktivite kuramı yaşlı bireylerin, geri çekilme kuramının aksine, ihtiyaçları ve tercihlerinin orta yaş ile benzer olduğu tezi üzerine kurulmuştur. Demirbilek'e (2005) göre aktivite kuramı yaşlıların farklı ilgi, ihtiyaç ve fiziksel yeteneklerinin olduğunu

vurgular. Bu noktada uygun kişisel aktiviteler ile yaşlıların kişisel doyumları sağlanabilir. (2005, 233). Canatan'a (2008) göre Gerontoloji uygulayıcılarının yaşlılar için sorumluluklar ve zorunluluklar için yeni roller geliştirme çabalarında, söz konusu aktivite yaklaşımının etkileri görülmektedir (2008, 51).

Aktivite kuramı yaşlı bireylerin her birey gibi yaşı ve durumu ile alakalı sürekliliğinin devam ettiğini belirtir. Böylece hayattan herhangi bir şekilde kopma halinin olmadığını söyler. Aktivite kuramında sosyal anlamda aktif kalabilmek, başarılı ve huzurlu bir yaşlılık için zorunlu ve gerekli bir durumdur (Kurtkapan, 2017, 50). Görüldüğü üzere bu kuram geri çekilme kuramının tam aksini iddia eder. O da tıpkı yapısal işlevselciler gibi yaşlı bireylerin mikro düzeydeki ilişki biçimlerini dikkate alır. Haliyle her bir bireyin kurduğu ilişki biçimi ve onun kolektif yansıması dikkate alınmak zorundadır. Yaşlı bireyin diğer tüm bireyler gibi aktif rol alması toplumsal bütünde dikkate alınması gerektiğini tetikler.

Aktif olma durumu aynı zamanda hem ekonomik verilerin hem politik yönelimlerin hem de sosyal değişimlerin dikkate alması gerek bir durum. Reibstein (1997), Amerika'da sayıları giderek artan ileri yaştaki insanların yeni kariyerlere başlayacakları, 60 yaşından sonra yeniden eğitim hayatına dönecekleri, kendilerine iş olanakları arayacakları, gezilere ve toplumsal etkinliklere katılacaklarının tahmin edilmekte, hatta bu durumun yayın dünyasında da değişikliklere yol açacağını ve anı, nostalji ve tarih kitaplarında bir patlamaya neden olacağını belirtir (Akt. Kalaycıoğlu ve diğerleri 2004, 124. Reibstein ve diğerleri, 1997, 63 – 67).

3.6. Rol Kuramı

Bireyin hayatın içerisinde çeşitli roller yüklendiği sosyolojik birçok kuramın özüdür. Yaşlanan birey hem mesleki hem toplumsal hem de sosyal ilişkiler bütünü anlamında çoğu rolden yaşlanınca kopmakta ve bu rolleri zorunlu olarak terk etmektedir. Rol kuramı yaşlıların işlevselliklerini yitirmelerini kuramlaştırır. Yaşlılığı tanımlayıcı kavramların toplumsal aktivite açısından değer üretmemesi onun toplumsal işlevini anlamsız kılmaktadır. Bu anlamıyla ilişki kesme kuramının bir devamı sayabiliriz rol kuramını. Çünkü toplum daha ziyade süreklilik ve akışkanlık bağlamında aktif rollerin toplamında oluşur özellikle modern endüstri toplumlarında. Kent hayatı bu rollerin

kolektif şuurunu oluşturur. Kent dışı toplumların içsel yapısını açıklama konusunda yetersiz bir kuram olarak kalmaktadır diyebiliriz.

3.7. Çatışmacı Yaşlanma

Çatışmacı yaşlanma Marksist kuramın yaşlanma alanına ilk defa dahil olmasına neden olmuştur diyebiliriz. Bu kuram sosyal kaynakların dağılımındaki eşitsizliklerin yaş kategorileri arasında da olduğu anlayışına dayanmaktadır (Kurtkapan, 2017, 62). Bu kuram temel de sosyal statü kaybının ekonomik değerlerin ışığı altında incelemeye çalışmıştır. Statü kaybı, sosyal eşitsizliğin ve ekonomik değerlere ulaşmada ki haksız güç kaybının politik iktidarla ilişkisi incelenmiştir. İleride göreceğimiz feminist yaklaşımla benzer bir kökten hareket eden kuram, toplumsal rekabetin merkezinde yer alan güç dengesinin yaşlanma ile bariz bir haksızlık doğurduğunu iddia etmiştir. Zaten kuramın temeli toplumsal ilişkilerin güç ekseninde döndüğü üzeredir. Yaşlanma ile başlayan hem fiziksel güç kaybı hem sanayi ve endüstri ilişkilerinde eski yerine yeninin tercih edilme durumuyla ortaya çıkan değersizleşme ve itibar kaybı bu güç çatışmasında yaşlı bireyin kolay elenebilir hale gelmesini ortaya çıkarmakta.

Çatışmacı yaklaşımda sosyal yapı ve bireylerin sosyo-kültürel çevresiyle şekillenen düşünceleri arasında önemli bir ilişki ağı olduğu da kabullenilmektedir (Burcu ve Akalın, 2008, 41).

3.8. Yaşlı Ayrımcılığı

Bir gurubun ya da kişinin lehinde veya aleyhinde olarak farklı tavır, önyargı, hareket, eylem ve kamusal düzenlemeler ayrımcılık olarak değerlendirilir. Yaşlı ayrımcılığı ise yaşa bağlı uygulanan ayrımcılık olarak tanımlanabilir. Bu ayrımcılık pozitif veya negatif mana içerebilir. Örneğin kamusal düzenlemelerin yaşlıların yaşam kalitesini artıracak şekilde değiştirilmesi pozitif ayrımcılık olarak tanımlanabilir. Toplu taşıma araçlarında yer önceliği, hastane, banka, Ptt gibi yaşlıların uğrak yeri kurumlarda yine öncelik tahsisi bu ayrımcılığın kamusal olumlu yönüdür. Ama öte yandan toplumsal zeminde dışlanmak, sivil toplumun ve devlet aygıtlarının sosyal etkinliklerde yetersiz kalması yaşlıların maruz kaldığı olumsuz ayrımcılık olarak gösterilebilir. Buz (2015), Demirel ve Çilingiroğlu'ndan (2004) yaş ayrımcılığı ile alakalı dört temel faktör

aktarır:

- ölümden duyulan korku, ölüm ve yaşlılığın, eş anlamlı olarak algılanması. Yaşlı ayrımcılığı gençlerin ve orta yaştakilerin güçsüzlük, işe yaramazlık, hastalık ve ölümlle ilgili korkularının dışı vurumu.

- bedensel güzelliğe ve cinselliğe, ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe verilen önem. Politika alanlarından reklam filmlerine, eğitimden yönetime her alanda gençlik, dinamiklik, üreticilik ve bireysellik gibi değerler, genç imajlar teşvik edilmektedir. Bu şekilde fiziksel görünüşleri ve gençlikleri kimliklerinin bir parçası olan toplumlar için yaşlanmak kendine duyulan güveni azaltmakta ve yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

- Üçüncü etken ise ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe yapılan vurgudur. Yaşam döngüsünün hem başı hem de sonu (çocuklar ve yaşlılar) verimliliğin olmadığı, üretime katkı sağlanmadığı yıllar olarak görülmektedir. Orta yaştaki insanların çocukların ve yaşlıların ihtiyaçlarını ve bakım gereksinimlerini karşıladıkları kabul edilmektedir. Yaşlılar ekonomik verimliliklerini geride bıraktıkları için bir yük olarak görülmektedir.

- Araştırmaların çoğunluğunun huzurevi, bakımevi ya da hastane gibi kurumlarda yapılması sonucunda toplumun yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılaması sayılabilir. Çünkü kurumlarda yapılan bu araştırmalar toplumun, yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılamasına neden olmuştur. Oysa yaşlı nüfusun sadece %5.i bakıma muhtaçtır ve kurumlarda yaşamaktadır (akt. Buz 2010; 270. Çilingiroğlu ve Demirel 2004).

Yaşlıların toplum içinde muhatap alınmaması üzerine uğradıkları ayrımcılıkla alakalı Çayır (2012) İpek Gürkaynak'ın kaleminden anlattığı bir anı yaşlı ayrımcılığının sosyo-psikolojik yönü açısından önemli bir örnektir. Gürkaynak 1990'lı yıllarında başında hastaneye giden bir yaşlının çıkışta keyfinin yerinde olduğunu görür ve nedenini sorar. Yaşlı birey doktorun kendisine direk kendisine soru sormasının kendisini oldukça mutlu ettiğini söyler. Zira diğer durumlarda yaşlı bireyi hastaneye getiren diğer şahıslarla muhatap olup gereken bilgilendirmeyi onlara yapması moralini

bozmuştur (168). Sosyal zeminde muhatap alınmaktan birey olarak görülmeye kadar tüm meselelerde yaşlılara uygulanan negatif ayrımcılığa dair toplumsal zeminin oluşturulması yaşlı ayrımcılığı tezinin tartışma alanıdır.

3.9. Sosyal Mübadele Teorisi

Sosyal mübadele teorisi, bireyler arasındaki sosyal ilişkileri bir tür kaynak mübadelesi olarak gören en eski sosyal davranış teorilerine kadar uzanır (Bedük & Ertürk, 2015, 5). Sosyal mübadele kuramı, bireylerin gerçekleştirdiği kaynak değiş tokuşu sonucunda ortaya çıkan etkileşimleri açıklayan en eski kuramlardan biridir. Kuram, toplumda yerleşik olan ilişkilerin dinamiklerini ve doğasını oldukça geniş bir perspektiften köklü bir şekilde açıklayabilme mekanizmasına sahiptir (Aydın, 2017; 548).

3.10. Feminist Yaklaşım

Artan ve Irmak'ın (2018) aktarımıyla bu yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet merkezli eşitsizlikleri ve baskıyı oluşturan ekonomik politik yapı, yaşam seyrini şekillendiren ise kadının ve erkeğin yaşlanma deneyimidir. Bu nedenle feminist kuramcılara göre yaşlanma süreçlerini açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışan çalışmalarda, toplumsal cinsiyetin ve özellikle yaşlı nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kadınların önemli bir yeri olması gerekmektedir (Akt. Artan ve Irmak, 2018, 237. Hooyman ve diğ.).

3.11. Postmodern Yaklaşım

Tüm bu sosyal kategorilerin yanında çeşitli disiplinlerde yaşlılığı tanımlama adına kuramlar oluşturmuşlardır. Örneğin biyologlar birincil yaşlanma dedikleri evreyi genetik programlama, zaman ayarlama, bağışıklık mekanizması, DNA onarımı, kopya yanlışlarının birikmesi ve metabolik artıklar olarak kuramsal alanlarda incelemişlerdir (Onur, 2000; 308). Sosyal bilimlerden farklı olarak tıp yaşlanma evrelerini adlandırmayı yaşlılığı tanımlama adına uygun görmüş. Onur'un Perlmutter ve Hall'dan (1992) aktardığına göre yaşlanma sürecini incelerken birincil, ikincil ve üçüncül yaşlanma arasında ayırım yapmak önemlidir (309). Çünkü birincil yaşlanma herkeste ortaya çıkabilen evrensel ve kaçınılmaz olandır. İkinci yaşlanma ise evrensel değildir

haliyle herkeste ortaya çıkması beklenmez. İkincil yaşlanma daha ziyade hastalık vs. süreçlerin ürettiği belirgin yaşlanma halidir. Azalan bağışıklık bireyin görüntüsünde daha fazla hasar bıraktığından yaşlanma katsayısı daha yüksek denilebilir. Üçüncül yaşlanma ise yaşamın son evresinin olduğu hızlı, sonul bozulmadır (Akt Onur, 2000, 309 – 310. Perlmutter ve Hall, 1992). Buradaki kategorik ayrıma değinme nedenimiz her ne kadar tıbbi bir ayrımı dile getirirse de bu değişimlerin bireylerin günlük yaşamına ilişkin baskın güdüleyici özellikler içermesidir. Hasta olan yaşlı bireyin zaten azalan sosyalleşme eğiliminin giderek daha da azalması ve sadece kendi ile baş başa kalan kişiye dönüşmesi sosyal bilimler açısından önemlidir. Üçüncül yaşlanmada bahsedilen sonul evre ise sosyalizasyon açısından artık değer üretmediğinden belki sosyolojinin alanına girmemekte.

4. MEKAN TERCİHLERİ

Başarılı yaşlanma için yaşlı dostu mekanlar oluşturulmalıdır. Çünkü yaş(lı) dostu mekanlar, yaşlıların kapasitelerinin farkında olarak onların ihtiyaçlarına ve hayallerine göre yerleşim yerlerinde değişiklikler yapmak, sosyal politikalar geliştirmek ve hizmet ağları oluşturmak anlamına gelmektedir (Esendemir, 2016, 413). Bu aynı zamanda yaşlılık ve yaşam kalitesi arasındaki bağı güçlendirmek bakımından da önem arz eder. Çünkü Baran'a (2008) göre yaşam kalitesinde önemli olan göstergenin “sürdürülebilir bir iyileşmenin” varlığının bulunmasıdır. Bunun anlamı ise yaşlı bireylerin istikrarlı bir hayat sürdürmesidir (2008, 90). Türkiye gibi geç modernleşme evresi yaşayan ülkelerde nüfus politikaları genelde ülkelerin kendi iradi beyanları ile ortaya çıkmamaktadır. Genellikle güçlü ülkelerin devletler arası ilişkiler bağlamında yön vermeye çalışması aynı zamanda nüfus politikalarını da çok ciddi etkilemekte. Aysan (2014), Hacette Üniversitesi bünyesinde kurulan Nüfus Etütleri Enstitüsünün 1968’den itibaren Birleşmiş Milletler ve Amerikan hükümetinin desteğiyle beş yılda bir düzenli nüfus ve sağlık araştırmaları yaptığından bahseder (s. 75). Ona göre enstitü akademik çalışmalara ciddi katkı sağlamış ancak bunun yanında doğurganlığı kısıtlayıcı politikaların öncülüğünde gerçekleştirmiştir.

Bizim burada mekân tercihlerini değerlendirirken öncelikli olarak kent akışkanlığı içinde dinamik bir mekân tanımlama çabasına girdiğimizi belirtmemiz gerekir. Mekân varlığına şekil ve anlam kazandıran onu canlı kılan bireylerin profiline göre şekillendirirken aynı zamanda kazandığı üst kimlikle kendine geleni yeniden imar eder. Yani birey mekânla çift boyutlu ilişki içindedir. Bu ilişki biçimi dönüştürmeye değiştirmeye ve yeniden yaratmaya müsaittir. Mekânı yapılandıran yalnızca görünürde olup bitenler değildir, mekânın 'görünür biçimi', onun doğasını belirleyen uzaklaşmış ilişkileri örterek saklar (Giddens Akt. Cengizkan, 2002, 18).

Mekânı sınıflandırmak sanıldığı kadar kolay bir mesele değildir. Örneğin bir cami tek başına diğer camilerin aynı olarak görülebilir ama oraya giden kitlenin dini algısı, ekonomik sınıfı, sosyal algılama biçimi, politik tercihleri vs. onu diğer camilerden farklılaştırır. Haliyle bir mekânın içsel dinamikleri olan 'cemaat'i bu argümanları merkeze alarak sınıflandırırsak bilimsel açıdan kanaatimizce daha isabetli bir yol tutturmuş oluruz. Türkiye gibi politize olma kabiliyeti yüksek toplumlarda her mekân bazı ideolojik veya dinsel veyahut da sosyo-politik tercihler ile şekillenmekte. Örneğin herkes her kahveye gidememekte. Veyahut İstanbul özelinde camiler çeşitli mezhebi ya da dini hassasiyetle tercih edilmekte. Yaşlılık bahsinde bu ideolojik tutumların daha azaldığı görülse de yine de Sünni bir kültürle şekillenmiş bireyin örneğin bir Şii camiini tercih etmediğine şahit oluyoruz. İstanbul Küçükçekmece'de konuştuğumuz bazı yaşlı bireylerin kendilerine çok yakın olan Şii cami yerine fiziksel şartları itibarıyla çok zor olmasına rağmen başka camilere her gün mesafe kat ederek gittiklerine şahit olduk. Daha ilginç olanı bu bireylerin Sünni literatüre dair herhangi bir eğitim sürecine hiç girmemiş olmalarıydı. Buradaki tercihlerin haliyle salt bir mekân arama sürecinden farklı olarak başka etkenlerle şekillenen bir tutum olduğuna şahit oluyoruz. Aynı şekilde kahveye giden yaşlı nüfustan bazılarının ana tercihleri gençlerin çok fazla olmadığı sakin kahveler olduğu görülürken çokça kendi politik veya mezhebi görüşüne uygun kahveyi tercih ettiğine şahit olduk. Bu çeşitlenmeyi yapan kahvelerde aynı oyunlar aynı tarzda oynanıyor ve konuşulan konuların büyük kısmı aynı eksende şekilleniyor.

Öte yandan mekân tercihlerinde evin dışında olmanın sosyo-psikolojik analizinin yapılması gerekmektedir. Yaşlı bireyin yaşlanma evresinden önce çalışma hayatı ile sürekli dışarıda olması evle kurduğu bağın yıllar içerisinde zayıflamasına neden olmuştur diyebilir miyiz? Öte yandan 'ev' lafzının metafiziksel anlamının veya hissiyatının özellikle doğu toplumlarında hayatı kuşatan bir anlama sahip olduğunu göz ardı edemeyiz. Esendemir'e (2016) göre ev yaşlı birey için bağımsız olmanın bir sembolü iken, kurumlar sembolik olarak bir otonomi ve bağımsızlık kaybı olarak görülebilir (415). Bu bağlamda mekân tercihlerini ev ve ev dışı diye ikili bir kategorik ayrıma tabi tutmak yersiz olabilir. Zira evi asli bir mekân ve tercih üstü bir zorunluluk olarak okumak yanlış olmayacaktır. Eve bağlı olmak ve evde huzur bulmak Anadolu halkının diline ve haliyle zihinsel kurgusuna yerleşmiş bir gerçekliktir. Belki bu durumu yeni kuşağın alışkanlıklarında okumak zor olabilir. Lakin bugün yaşlı

kategorisindeki bireylerin aileye bağıllık süreçlerinin güçlü olduğu dönemlerde gençlik yaşadığını kabul etmemiz gerekir. Bu anlamıyla mekân tercihleri mekânsal üstü aynı zamanda mekânın içsel dürtüsüyle de alakalı bir durumdur. Mekân sadece hayatın üzerinde sürüldüğü basit bir yer değil, tersine sosyal ilişkilerin ve her kimlik gibi yaşlı kimliğinin de kurulduğu bir alandır (Akt. Esendemir, 2016, 415. Gardner 2008).

4.1. Modern Kent Olgusunun Mekânı Şekillendirmesi ve Yaşlılık

Yaşlanma ve yaşlılık özellikle Batı literatürü için tanıdık ifadeler olsa da Türkiye'de akademik anlamda çalışmalar yeni yeni çiçeklenmekte. Zira Batı'ya göre daha genç nüfusa sahip olan Müslüman dünya yaşlanma ile ortaya çıkan 'toplumsal durumu henüz tam anlamıyla analiz edememekte. Türkiye gibi yaklaşık bir asırlık mazisi sanayileşme ve modernleşme ile hemhal olan bir medeniyete dönen bir ülke de bir toplumsal bütünlük halinde yaşlılığın bir realite olarak ortaya çıkacağı kaçınılmaz. Modernizm ve sonrasında ortaya çıkan konfor, bireysellik, serbest cinsellik gibi her biri ansiklopedi konusu olan başlıkların nüfusun ortalama seyrini yaşlanmaya doğru değiştireceği halihazırda batı tecrübesi ile önümüzde durmakta. Fakat sonuçları açısından bakıldığında aynı tecrübe düzeyi ile yaşlanan her toplumun yaşlı bireyleri aynı toplumsal durumla yüzleşmek zorunda mı? Yani daha açık bir ifade ile bir batılı yaşlının yaşlanması ve haliyle ölümle yüzleşmesi, kapitalizmin emek merkezli toplumundan işe yaramamazlık etiketi ile dışlanması onu hangi alışkanlıklara itmekte? Peki aynı şartlarda daha dindar bir doğu toplumunda yaşlanan bir bireyin korkuyu yenme ve yalnızlığı aşma süreçleri benzer refleksleri doğurur mu?

Türkiye TÜİK verilerine göre 2030'dan itibaren yaşlılığın toplumun sistemsal dönüşümü anlamında etkin bir konum olacağını bize söylemekte. Siyasi partiler, toplumsal örgütler ve tüm organize yapılar birçok faaliyetini artık onları da hesaba katarak yapmak zorunda olacaklar. Şu ana kadar Türkiye'de gençlik birçok örgütsel yapının merkezi aklı iken nüfusun dinamikleri değiştiğinde bunun değişmesi kaçınılmaz olacaktır. Bizim çalışmamızın asli vurgusu yaşlanma ile ortaya çıkan toplumsal durumu mekân ilişkisi üzerinden analiz etmeye çalışacaktır. Şu anda 40 – 50 yaş arasında olan teknoloji ile hemhal, kapital hayatın içerisinde yoğrulmuş nüfusun yaşlılık evresinde mekânsal tercihleri bizim için yönlendirici olacaktır. Mekân

tercihlerini önemli kılan bir diğer etken bireyin artık evde kalmama hissiyatı ile motive olmasıdır. Cami, AVM, kafe gibi hem dini hem tüketimi ilgilendiren mekanların tercihi bireyin siyasi ve dini algısını gelecekte nasıl şekillendirecektir? Bu nüfusun yönelimi gelecekte organize toplumsal yapıları nasıl mekânsal tercihlere yöneltecektir?

Kent siyasal tercihlerin merkezidir. Bu anlamıyla teolojik/ideolojik bir üst örgütlenme mekanıdır. Kenti tanımlayan şey ortak yaşam alanı değil ortak referans ve değer kümesidir. Bu manada kentte yaşayanlara kent sakinleri demek yerine kent paydaşları demek daha doğru olabilir. Kent olgusunu sakinlik ile ifade etmek kapitalizmin ruhuna saygısızlık olabilir. Teolojik iddianın genel olarak şehri inşa ettiği söylenir. Örneğin Hodgson'a göre; İslam uzun bir şehirli din geleneğinden gelmektedir ve şehir yönelimlidir (Hodgson, 1997, 58). Zira kent politik olanın sahibidir. Politik olan teolojik olanla paralel hareket eder. Kentlerin özünde politika hep olmuştur. Holton'a göre ekonomik ve toplumsal hayatın düzenlenmesi, bunu mümkün kılacak kuralların belirlenmesi ve kurallara göre toplumun yönetilmesi gereksinimi, kenti ortaya çıkaran faktörlerdir (Holton, 1999, 13). Bütün bunlarla birlikte görmemiz gereken bir diğer olgu tüm bu akışkanlık ve hız/üretim – tüketim süreçlerinin odağında kent olgusunun odak noktasının genç kuşak olduğudur. Köyde modern bir fenomen olarak genç nüfusun olması veya barınması mümkün değildir. Zira köy genç için öldürücü olandır. Otoriter olanın sürekli iktidar alanı yaratması bakımından gençlik heyecanı ve aktivizmi köye sığmayacak kadar hayat doludur. Bayat'a (2015) göre toplumsal bir kategori olarak "gençlik" esasen modern, gerçekten kentsel bir fenomendir. "genç insanlar" genç olmakla ilgili belirli bir bilinç geliştirerek şehirde dönüşürler (2015, 120). Otoriter ve baskıcı aileden kopmanın yeni ve kültürel kodu olarak Türkiye'de 80'lerde başlayan İstanbul'a göç dalgası ardında mezar haline gelen köyler bıraktı. Bugün muhatap olduğumuz yaşlı kitlenin o dönemde İstanbul'a özgür ve serbest piyasa imkanlarından faydalanmak isteyen gençler olarak geldiklerini unutmamak gerekir. Haliyle bugün yaşlıları tanımlarken Türkiye'de 30 yıl öncenin yaşlıları tanımlayan bilgilerle çok uyuşmadığımız da anlamak durumundayız. Öte yandan göç dalgası kentin ve kırsal anlamını da değiştirdi. Kent artık yaşamın doğal merkezi haline gelirken kır "tatil" kavramının meşru zemini haline geldi. Çünkü tatil kentli için nefes almanın ve yaşadığını hissetmenin yegâne anlamıydı. Kentsel yaşamın getirdiği en büyük yenilik Moretti'ye göre (2018) insanları sokaklara dökmesi değil, oradan

buradan toplayıp evlere ve ofislere tıkmasıdır. (158). Tam bu noktada Weber (2010), Burges'in fiziksel tanımlama şablonunu kullanır:

“...kentsel büyüme olgularının, bir tür anabolik-katabolik süreçte organizasyon ve dezorganizasyonun bir sonucu olduğunu öne sürüyor. Dezorganizasyon (çözülme), davranış ve tavırların yeniden örgütlenişi için bir ön hazırlıktır. Ve şehre yeni gelenler, bir yandan alışılmış bakış açılarını ve geleneksel maneviyatlarını terk ederken bir yandan da zihinsel çatışma ve kişisel kayıp yaşarlar. Şehrin genişlemesinde bir süreç bireyleri ve grupları elekten geçirip ikamet ve mesleğe göre yeniden konumlandırır.” (26).

Burgess'in çözülme (dezorganizasyon) tanımı kente gelen ve kent kültüründe kendi kimliğini üreten yaşlı bireyin mekânsal yüzleşmesinin en belirgin halidir. Kırsaldaki iktidar alanlarının ürettiği ve icbar ettiği kimliğin kentte başkalaşmış hali onu yeniden örgütler ve bir manada yabancılaştırır. Geleneksel maneviyat terk edilse dahi kent muhafazakarlığının yeni dindarlık hali biçimi cami, havra, kilise gibi mekanlarla ilişkisini yeniden kurgular.

Jameson postmodernizmin her şeyi ekonomik olarak organize etme gücünden bahsederken konuyu sanata getirir ve bir sanat dalı olarak mimarının ekonomi ile olan bağının sanat dalları açısından en ileri düzeyde olduğunu söyler. Bu çerçevede mimarının popüler tartışma konusu haline gelmesini buradan yorumlamak mümkün. Mimari meselesi de en çok kent tartışmalarının ekseninde yürümekte. Kent ve ekonomi arasında kurulacak organik bir bağın düzlemi olarak bu noktayı seçersek kent paydaşlarının ekonomiye katkılarının ve ekonomik tüketim alanlarında görünürlülüğünün onları sınıfsal olarak ayrıştıracağını da söyleyebiliriz. Kent ile incelenmesi gereken bir diğer kavram “değişim”. Zira tüketimi kent için temel bir değer olarak okumanın ilk şartı onun değişim parametrelerini gözlemlemektir. Özellikle de değişimin hangi sınıfsal (yaş, ekonomi, politik vs.) grubu hangi düzeyde etkilediği de bir diğer ilgi meselesi. Değişim değeri bakımından önemli sayılan alanlar, toplumun çeşitli kesimlerinden bireylerin veya grupların ilgi odağı olmaktadır. Bireysel çıkarlara dayalı bu ilgiler giderek örgütlenmeye yönelmekte, kentsel rant üzerine yürütülen mücadeleler, enformel ya da formel olsun, bir süre sonra bireysel güç ve girişimin çok ötesinde toplumsal kesimlerin, grupların mücadelesine dönüşmektedir (Aslan, 2004, 24). Daha politik olarak okunması muhtemel örgütlenme alanlarını ekonomik, sosyal ve belki de kendiliğinden gerçekleşebilme potansiyelinde

değerlendirebilecek birçok iddia mevcut. Ama kentsel alanın tüm bunları içinde barındırma kapasitesini görmek durumundayız. Post-modern dönemde kentin temelde tüketim etrafında örgütlenmesi bizim için 'kent ve imaj' gibi bir başlık üretmemizi zorunlu kılacaktır. Zira tüketimin (özellikle tanrısal bir tüketim mekânı olarak AVM 'ye odaklanarak) görünür kılma iddiası bireyi kente uyum sağlayacak bir hüviyet kazandırmakta.

Görünürlük meselesi biçimsel olarak daha etkin bir anlam taşımakta son dönemde. Kentte görünürlük artık bir imaj alanı haline geldi. Örneğin pahalı bir araba artık konfor ve lüksün değil seçkinliğin göstereni durumunda. Hollywood filmlerinin elinde Starbucks kahve bardağı ve gazete (şimdilerde ipad veya okuma cihazları hatta belki popüler kitapları ve elbette New York Times gazetesini de eklemeyi unutmadan) ile boy gösteren bakımlı oyuncunun imajı bir anda kent imgesi haline gelebiliyor örneğin. Burada fiziksel olarak çökmüş bir yaşlıya yer olmaması diğer paydaşların kendilerini iyi hissetmesi anlamında oldukça önemlidir. Belki de gençleşme hastalığı diyebileceğimiz bir refleksle bakım malzemelerinin, estetik cerrahi merkezlerinin, kuaförlerin artmasını da buraya bağlayabiliriz. Türkiye'de kişisel bakıma harcanan yıllık miktarın 25 milyar TL'yi bulduğu söyleniyor. Son dönemlerde artan saç ekim merkezlerinde ise Türkiye dünyada ikinci sırada. Bu bütün içsel parametreler içinde kenti bizimle var olan ama bizi de var kılan kritik bir noktaya taşıyor. Robins'in dediği gibi kent etrafımızdadır ama içimizde yaşar (2013, 209).

Kent imajların toplamı olduğu kadar imajların yaratıcısı ve dönüştürücüsü olma potansiyeline de sahiptir. Bu bağlamda kent modern insan için tanrısal bir mekân hatta mabed konumundadır. Bu mabedin tüm organizasyon şeması ekonomiye sırtını dayamış ama onu da aşan sınıfsal bir karizma/imaj yaratımı sunan imgeler bütününden oluşmakta. Avm, cami, okul gibi insanların toplu olarak bulunduğu mekanlar tüketimin değer şeması içinde kurulmakta. Çünkü iktidar öbeği mekânı ulaşım, tüketim ve iletişim etrafında yönetmek ister. Bu iletişim ağı kentin tüm organlarının hayat derecede birbiri ile bağlı hareket etmesini sağlar. Harvey modernleşmenin en başat örneği olarak formüle ettiği 1800'lerin ikinci yarısındaki Paris'i şöyle anlatır: “Kentsel mekân kentin farklı semtlerinin ve farklı işlevlerinin işleyen bir bütün oluşturacak şekilde birbiriyle ilişkilendirildiği bir bütünlük olarak görüldü ve ele alındı.” (2012, 147).

Bir üst başlıkta da değindiğimiz kent örgüsü içinde nüfusun tüketimin verimliliği açısından organize edilmesi bireye mekanla uyumlu bir imaj sergileme sorumluluğu yüklemekte. Nüfus politikaları her zaman kent merkezli inşa edilmek zorundadır. Zira kır ya da taşra devlet açısından istatistiki verilerin hep uzağında olmuştur. Bunun için planlama tarzı kenti merkeze alır. Kentin planlanması ise toplumsal durumun yönelimi ile çok bağlantılıdır. Örneğin Harvey ABD'de otomobil kullananların çok oluşunu karayollarına yönelik yatırım politikalarına bağlar. Haliyle planlamacı, değişiklik doğuran toplumsal süreçlerle girift bir şekilde bağlıdır (Harvey, 2003, 53). Politik uyum yine burada başat bir konu olarak önümüzde durmakta. Gösteri, kentin bizatihi kendisi olarak bile, kentsel yaşam için her zaman temel bir konuydu; politik meşruluğun inşasında ve toplumsal denetimde önemli rol oynamıştı (Harvey, 2012, 273). Harvey 'in toplumsal denetim ve politik meşruluk olarak ifade ettiği ayrıntı aynı zamanda imajların ve sunumların uyumu anlamına gelmeli. Yani toplumsal görünürlüğün başat bir ifadesi olarak tüketim bugün kent hayatında hem politik olarak sizi diğer bireylerle ortak bir havzanın paydaşı hem de denetlenebilirlik bağlamında kentin uyumlu insanı kılmakta. Harvey burada Benjamin'den fuar panayır gibi yerler için mal fetişizminin hac yerleri (274) ifadesini aktarır ve ekler:

Ticari ve kamusal alanlar arasındaki simbiyotik ilişki ve tüketim yoluyla bireyin buraları kendine mal etmesi hayati önem kazandı. Mal temsili kamu ve özel ayırımı hükümü altına aldı ve ikisini etkili biçimde birleştirdi. Burjuva kadınlarının rolü pasajlardan mağazalara bu geçişle bazı açılardan büyümüş olsa da kaderleri yine istismar edilmekte; ancak bu kez evin idarecileri olarak değil de tüketiciler olarak istismar ediliyorlardı. Bulvarlarda gezmek, vitrinlere bakmak, satın almak ve aldıklarını evde ya da yatak odalarında saklamak yerine kamusal alanda sergilemek, moda zorunluluklar haline geldi. Onlar da kendilerinden beslenen gösterinin bir parçası oldular ve kamusal alanlara, üzeri cinsel arzu ve cinsel alışveriş halesiyle örtülü mal ve ticaretin teşhir alanları niteliği kazandırdılar. Bu da elbette kadınları evde tutmak isteyen burjuva ev ve aile yaşamı kültürle derin bir çelişki yaratır (2012: 280).

Bizim için imaj dünyasının ve onun temel dinamiği tüketimin asıl önemli noktası ideal sınırları belirlenmiş birey yaratma içgüdüdür. Yaşlı birey toplumsal düzlemde görünürlük açısından ihtişam ve daha derinde daha fazla tüketmeyi aşıl原因an dinamik/bakımlı insan görüntüsünden çok uzaktır. Omuzları çökmüş, suratı akan, unutkanlığı ile ölümü hatırlatan ama daha önemlisi tüketim için her gün kendini yenileyen teknik eşyayı takip edememe problemine sahip insan kent için ciddi bir imaj sorunudur.

Yaşlı bireylerin mekanla kurdukları ilişkinin sosyo-psikolojik olarak ‘memnuniyet’ düzeyi de önemlidir. Kent hayatı ve tarım toplumunda kır hayatı arasında kalan Türkiye benzeri toplumlarda bu memnuniyeti tam olarak analiz edebilmek mümkün olmasa da yaşam kalitesi, imkanlara ulaşılabilirlik gibi bazı temel ölçütler fikir verebilmektedir. Mekanda kalıcılık biraz da bu memnuniyette ve refah algısındaki tatminin karşılık bulmasında yatar. Örneğin Aysan’ın (2017) yaptığı çalışmaya göre 2015 yılında 65 yaş ve üstü yaşlı bireylerde yaşadığı semtten memnun ya da çok memnun olduğunu beyan edenlerin oranı %91’dir. Aysan’a göre bu durum aidiyet bağı ile açıklanabilir.

4.1.1 Dini Mekanlara Örnek: Bir Örgütlenme İmkânı Olarak Cami

Çalışma hayatı ve verimlilik kavramları kapitalizmin toplumsal organizasyon şemasında iki temel argümanı ifade etmekte. Kapitalizmin temel mottolarından biri bu anlamıyla hayatın dinamizmini sağlayacak nüfusun önceliği meselesidir. Bunun için örgütlülük, vakit, insan enerjisinin devinimi, planlama, senkronizasyon gibi meseleler gündeme gelir. Kentsel ve endüstriyel yaşam ciddi bir planlama işidir ve sanayileşme aynı hedef etrafında yer alan farklı rollere sahip aktörler arasında ortak hareket etmeyi, ekip çalışmasını ve yeknesak değilse de ahenkli bir örgütlenmeyi gerektirir. Vakitleri senkronize edebilmek, tam olarak birbirine uyumlu hale getirebilmek ve bu amaçla vakitleri kesin olarak hesaplayabilmek modernitenin olmazsa olmazlarından (Atabaki, 2011, 11)

Vakti kesin olarak hesaplayabilmenin iş verimliliği açısından önemi aynı zamanda örgütlü hareket edebilmeyi de zorunlu kılacaktır. Aynı anda birbirine endeksli işleri benzer tasarımlar içinde yapabilme kabiliyeti zaman ve mekân anlamında eşitlenebilmiş bireylerin işidir. Bu örgütlülük hali modern toplumun içindeki tüm yapılarda kendini hissettiren bir haldir. Örneğin bir siyasal hareket veya dini referanslı organizasyon ya da kültür/ideolojik amaçlı bütünlük içsel şemasını fayda üzerine kurgular. Hareketin her kademesinde ki bireyin örgütlülüğe maksimum faydası esas alınır. Modern hareketlerde esas olan pratik vurgusu bu anlamıyla sözü ikincil arka plan olarak şematize eder. Haliyle böyle bir organizasyon şemasında yaşlı nüfus manevi bir simge dışında çoğu zaman bir anlam ifade etmeyecektir. Yaşlanma kuramları 20. yüzyılın ilk yarısında modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak

bireylerin aktif yaşamdan çekildiklerini düşünmüşlerdir (Şentürk & Altan, 2015 akt. Wilson, 2007, 149). Kapitalizmin motor gücü olarak modern bilimde burada yaş ile yaşlılık arasında ilgi kurmanın kurgusal gerçekliğini üretir. Bu aynı zamanda çeşitli yasalar, ekonomik ilişkiler ve toplumsal organizasyonlar yoluyla garanti altına alınır (Bektaş, 2017, 11).

Bu örgütsel dışlanmışlık hali yaşlı nüfusun kendi örgütsel birlikteliğini zorunlu olarak sağlama durumu doğurur. Yaşlanmanın modernleşmesi kuramına göre toplumlar modernleştikçe yaşlılığın statüsünde düşüş gerçekleşmektedir. Avcı-toplayıcı toplumlarda düşük sosyal statüye sahip yaşlıların konumu, yaşlı bireylerin toprağın mülkiyetini elinde bulundurdukları tarımsal toplumlarda hızlı bir biçimde yükselmiştir. Endüstrileşmiş modern toplumlarda ise yaşlılar bir değer kaybına uğramışlardır. Yaşlanmanın modernleşmesi kuramına göre yaşlıların rolleri ve statüleri teknolojik gelişmelerle ters orantılıdır (Şentürk & Altan, 2015, 19). Bunun Türkiye benzeri muhafazakâr hamurla yoğrulmuş nüfusun ağırlıklı olduğu toplumlarda mekânsal yansıması “dini” merkezlerdir. Bu anlamıyla toplumsal organizasyondan dışlanan yaşlı nüfus camiye ve dahi dindarlığı bir sosyalleşme hatta örgütlenme imkânı olarak görecektir. Yaşlı insanlar için dini cemaat, ailenin dışındaki en büyük sosyal destek kaynağıdır ve dini kuruluşlara dahil olma, en yaygın gönüllü sosyal etkinlik türüdür- diğer tüm gönüllü sosyal etkinlik biçimlerinden daha fazla ortaktır. Tüketimin ortaya çıkardığı temel sorunlardan biri şudur: Varlıklar yaşamlarını sürdürmelerine göre mi, yoksa yaşamlarına yükledikleri bireysel ya da kolektif anlama göre mi örgütlenir? (Baudrillard, 2008, 42). Yaşama yüklenen anlamın toplumsal alanın (tüketim alanının) dışında kalması haliyle örgütlülük fikrinin yeni bir şekilde yorumlanmasına neden olabilir.

Bu örgütlülük hali Weber'in *Cemaatsel ve Cemiyetsel İlişkiler* olarak ayrımını yaptığı örgütlenme biçiminde gönüllü birlikteliği daha ziyade ifade eder. Weber cemaatsel ilişkileri duyuşsal, duygusal ya da geleneksel temellere dayanabildiğini ifade eder (Weber, 2012, 151). Ona göre sosyal ilişkilerin çoğunda görülebileceği gibi bu ilişkilerde ne kadar katı ve hesapçı olunursa olunsun faydacı önemini aşacak duygusal değerler içermesi mümkündür. İşte bu noktada ki değerler içsel bir dürtü ile ortaya çıkacaktır.

Modern anlamda örgütlü toplum için kategorize edilmiş bir zamanın yeri kutsaldır diyebiliriz. Zamanın akışkanlığı ile dinamizm eşdeğer görüntü verir. Eşyadaki devinim üretim ve tüketimin devamı anlamına haliyle bilimsel sürecin işlerliğine karşılık gelecektir. Akıp giden zamanın kesin olarak ölçülmesi elbette modern bilim ve teknolojinin -hem bilimsel araştırmanın hem de işleyen teknolojinin- bir önkoşuludur. Aynı zamanda modern toplumdaki özel yaşamın da kamusal yaşamın da çoğunlukla başka türlü düşünülmecek kadar apaçık temel özelliklerindedir. Her şey tarife, kılı kırk yaran bir titizlikle tanımlanıp birbirinden ayrılmış bir dizi olayın çizelgesine bağlıdır (Lewis, 1961, 175-176). Bahsedilen akışkanlıktaki hız kentin dokusuna uygun olandır. Kent hayatı hızla aktığı ve önüne gelen her şeyi bu sonsuz girdabın içine sokabildiği ölçüde paydaşlarına yaşam hakkı verecektir. Ulaşım ve haberleşme noktasındaki teknik gelişimlerin tüm teknik gelişimlerin önünde ve ötesinde bir hayret ve şaşkınlık duygusu yaratmasının belki de temelinde böyle bir neden yatmaktadır. Harvey 1855 – 1860 arası Paris'te omnibüslerde yolcu sayısının üç kat artmasını konu edinir (Harvey, 2012, 152). Ona göre Banliyöler ve daha uzaktaki kırsal bölgelerin Paris hayatının girdabına katılması kentleşme sürecinden bir kaçış olmadığı anlamına da geliyordu; orta ve varlıklı sınıfın artık daha erişilebilir olan kırsal kesimde zevk ve sefa arayışı izlenimci resmin en büyük konularından biri haline gelecekti (2012, 152).

Bu hızlanma Harvey'e göre insanların, fikirlerin ve malların hareket ettiği alanları da genişletti. Bu da kent sürecini tamamen farklı bir ölçekte yeniden düşünme ve yeniden inşa etmeyi zorunlu kıldı. Mekân ilişkilerinin yeniden biçimlendirilmesi ve mekân ölçeğinde gerçekleşen dönüşümler kent sürecinde pasif olmaktan çok etkin anlardı. Ulaşım ve haberleşme aracılığı ile mekânın fiili olarak yeniden örgütlenmesi bütün tarihsel ve coğrafi çözümlerinin eğilmesi gereken birinci derecede önemli bir gerçektir (2012, 153 – 154). Mekânın bu hızlı iletişim ve ulaşım ağı ona uyum sağlayan toplulukları da organize etme becerisi göstermekte. Bu anlamıyla kente canlı bir organizma ve hatta 'yaratıcı bir akıl' misyonu yükleyebiliriz. İçinde hacim kaplayan tüm canlıları yahut cansız eşyaları kendi uyum süzgecinden geçirip mekânın nesnelere haline getiren kent için en dinamik/işe yarar nüfus sürecin devamını sağlayan bireylerdir. Hatta burada kentlilerin yaşam tarzlarında korku ve gerilime neden olabilecek hayvan, bitki veya nesnelere yok edilmesi ve dönüştürülmesi süreci de beraberinde gelecektir. Kışın buzda sizin veya aracınızın kaymasına neden olan yokuş yok edilir, sivrisinek ve sinek popülasyonunu artıran bataklık kurutulur, düşme riskini

imgeleyen dere üzerine yol yapılarak ıslah edilir. Kent tamamıyla tüketmek için çalışan toplumun ortak organizasyonu haline getirilmek istenir. Artık kentliye kalan şey toplumsal görünürlük üzerinden imajlar dünyasına katılmak ve onun keyfini sürmektir.

Hayatının büyük kısmını bu çizelgenin parçası olarak geçirmiş bir bireyin aniden değersizleşmesi kabul edilmesi zor bir durumdur. Zira kategorize edilen çizelgenin tüm unsurları kendi mesleki formasyonu içinde “işe yararlık” üst başlığı ile vasıflandırılır. Bireyin 'işe yararlık' fonksiyonu onun bir anlamıyla adeta yaşadığının da kanıtıdır. Burgess bu konuda, “Emeklinin rolü, hiçbir rol oynamamaktadır.” der (Saygılı, 2015, 28) Onun çalışma hayatının dışına itilmesi söz ve eylemlerinin toplumsal bazda karşılık bulmamasına da neden olacaktır. Bu bağlamda çalışma yani kapitalist bir örgütlenme biçiminde 'işe yararlık' hayatidir. Yalnızca hayatlarının merkezinde olanlar için değil, aynı zamanda, insanların ücret için çalışmasının beklendiği bir toplumda, çalışmadan uzaklaştırılmış ya da kapsam dışında tutulmuş ve onunla ilişkisinde marjinalleştirilmiş insanlar için de çalışma hayatidir (Weeks, 2014).

Modern öncesi dönemin bu konudaki tavrını/refleksini/geleneğini/metodunu anlamak için Cicero'nun meşhur yaşlılık adlı eserine bakmak önemli ipuçları veriyor. Cicero kitap boyunca yaşlılık ile zihni dinamizm ile bağlantı kuruyor ve aslında yaşın belirleyeni olarak takvimsel/zamansal bir kategori oluşturmuyor. O Sparta'da en şerefli vazifelerde bulunan insanlara 'ihtiyarlar' denildiğini aktarır ve bunların gerçekten de ihtiyarlar olduğunu belirtir. Çünkü Sparta'da senato anlamına gelen 'geruria' kelimesi de ihtiyar demek olan bir kelime kökünden gelir diye ekler (Cicero; 1963, 11). Yine Cicero'ya göre büyük işler kuvvet ve sürat veya çeviklikle değil; düşünce, sözünü geçirme ve ortaya doğru fikirler ortaya koyma ile başarılır (1963, 9).

Çalışma sonrası alana dair incelemelerde dini yönelim taşıyan insanların fiziksel ve ruhsal açıdan moral motivasyonlarının daha iyi noktada olduğu kimi zaman söylene de buna dair net bir bilimsel veri koymak oldukça zor. Ama örgütlü toplumun içinde yaşayan tüm yaş grubundaki bireylerin daha pozitif tepkiler verdiği oldukça güçlü bir iddia. Buradan hareketle Türkiye'de camiye giden yaşlı nüfusun psikolojik olarak daha iyi bir noktada olduğunu iddia edebiliriz. Ama bununla beraber uzun yaşama ile dine bağlılık arasında ki ilişkiyi ortaya koyan meta-analiz (kapsamlı çözümleme) yöntemiyle incelenen çalışmalar mevcuttur (McCullough, Hoyt, Larson, Koenig &

Thorosen, 2000). Öte yandan aynı inceleme ile ilgili detayları incelediğimizde kadın-erkek, siyah-beyaz gibi farklı belirgenler mercek altına alınmış örneğin düzenli ibadete katılanların Afrika kökenli Amerikalılarda yaşam sürelerinin on dört yıl fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bu tartışma bize camilerin teolojik olarak tartışılmasının yanında sosyolojik ve dahi sosyo-psikolojik olarak fazlasıyla konuşulmayı hak ettiğini gösterdi. Teolojik olarak cami yapımı bugün ülke genelinde bir problem olarak görülebiliyor zaman zaman. Yani camilerin çoğunun ibadet vakitlerinde yeterince dolmadığından şikâyet eden ciddi bir kesim var ve bu kesim sadece seküler alanın içinde kendine yer bulmuyor. Fakat sosyolojik olarak bakıldığında caminin mahallenin sosyalleşme ve yukarıda değindiğimiz mana da örgütlenme mekânı olması gündem edildiğinde cami yapmanın önemli bir noktaya tekabül ettiğine şahit oluyoruz. Teolojinin uzmanlarınca tartışılan boyutu belki israf – gereklilik – fayda denkleminde yoğunlaşabilir. Daha az gösterişli camiler daha fazla işlevsellik katılmaya yardımcı olabilir. Ama sosyolojik manada cami sayısının artması yaşlanan bir nüfus için oldukça gerekli görülebilir. Tabi ki burada mekânın kültürel alan için dönüştürülmesi ya da işlevsel hale gelmesi meselesi konuşulabilir. Ama gezdiğimiz camilerin çoğunda cami dernekleri bünyesinde oluşan doğal yapılanmanın kültürel bir bloklaşma yarattığına da şahit olduk. Kahve ortamında konuşulan çoğu konunun mekânın manevi atmosferine hürmeten daha edebi bir düzeyde konuşulmasından oldukça memnun bir kitle olduğu görüşmelerimiz sırasından bize yansıtıldı. Görüştüğümüz yaşlı bireyler kahvehaneden farklı olarak aynı konular konuşulsa bile sövgü içeren sözcüklerin tercih edilmemesi, onur kırıcı şakaların ve hareketlerin yapılmaması, politik konulara çok fazla girilmemesi gibi bazı konulardan dolayı camiye tercih ettiklerini dile getirdiler. Bu söylemlerin teolojik olarak arka planları üretilmeye müsait olsa da sosyolojik olarak ciddi bir veri üretmeye daha müsait olduğunu düşünmekteyim.

66 yaşındaki Tefik, 59 yaşında emekli olana kadar camiye hiç düzenli gitmemiş. Ama emeklilik sonrası konumu onu burada kurulan arkadaşlık bağı ile vazgeçilmez kılmış. 76 yaşındaki Malatya’lı Hüsamettin ve 89 yaşındaki Bitlis’li Şehmus ise camiye gitmedikleri zamanlarda vakit geçirecek hiçbir uğraşlarının olmadığını dile getiriyorlar. Amasya’lı Cengiz (76) caminin kendi gibi emekli yaşlılar için “çölün ortasında gölgelik” olduğunu söylüyor. Zaman zaman camiye birlikte geldiği oğlu

babasının camiye geldikten sonra yaşlanmasında azalma hissettiklerini söylüyor. Cicero'nun (1963) yaşlanma ile zihin dinamizmi arasında kurduğu bağın belirgin bir yansımasından bahsedebiliriz. Kentin hızlı akan yaşam tarzına karşı caminin yavaş hatta durağan sosyalleşme biçimi onları kent hayatından kurtaran bir sığınak halini almış. Çanakkaleli Mustafa Emin (81) kahvehaneye de gittiğini ama her sıkıldığında ya da yorulduğundan camiye kendine sığınak olarak gördüğünü dile getiriyor. Balkan göçmeni İlker (79) Türkiye'de bir köyü olmadığından şehrin tüm yorgunluğunu gençlik yıllarından itibaren camide attığını söylüyor. 55 senedir camiye mutlaka her gün 1 defa da olsa uğradığını dile getiren Karaman'lı Hüseyin için caminin asıl önemi kahvedeki muhabbetlerin düzeyinden daha güzel olmasıdır. 84 yaşındaki Hasan Hüseyin üniversite mezunu ve onun için şehrin tüm kirliliği kahveye de başka yerlere de uğramış ama camiye uğramamış. Hakkari'li Abdullah (71) büyük gösterişli camilerin böyle arkadaşlık ortamı için uygun olmadığını söylüyor. Sinop'lu Kazım da benzeri bir eleştiriyi şehrin uzağına yapılan bazı camileri örnek vererek söylüyor. Sadece araba ile gidilen cami olmamalı diyor ve ekliyor: "Eğer namazdan sonra arkadaşlarıyla iki kelam etmeyeceksen o cami de cemaat olmaz.". Gümüşhaneli Ahmet (74), yakın zamanda yapılan büyük bir caminin etrafında mağaza veya dükkanların olmasından şikayet ediyor aynı bağlamda. Ona göre caminin çevresi böyle mağazalara verilirse caminin bereketi gider. Cami ile kurulan bağın aynı zamanda mekanın işlerliğini tüm boyutlarıyla etkilemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Örneğin cami sadece ibadet mekanı olmaktan çıkıp aynı zamanda gelen bireylerin zihnindeki çizdikleri profile göre tasarlanan bir yer haline de geliyor. Yaklaşık 8 birey İstanbul'daki meşhur bir caminin altında mağazaların olmasını şikayet ediyor. Onlara göre caminin kira parası almaya ihtiyacı yok. Bu şikayeti dile getiren bireylerden Trabzonlu Zeki (69) ve Kırıkkale'li Hacı Bayram (73) üniversite mezunu. Diğer 6 kişiden 3'ü ilkokul, 1'i ortaokul mezunu. Bu durum caminin işlevinin hem teolojik hem de sosyolojik olması gerektiğini dile getiren bireylerin eğitim durumlarının daha yüksek olduğunu gösteriyor. Aynı konuyu açtığımız 11 birey ise caminin altında mağaza vs. gibi alış-veriş yerlerinin olmasını yadırgamıyor. Bu gurubun içinde ise hiç üniversite ya da lise mezunu yok. Eğitim ve daha da önemlisi kent hayatına katılımın ortaya çıkardığı birey profilinin meseleye daha eleştirel baktığını ve mekana daha asli bir anlam yüklediğini söyleyebiliriz. Tufan (2015), eğitim düzeyinin düşük olmasının aynı zamanda sosyal statünün de düşüklüğünün politik etki bakımından kısıtlı yetersiz kalmalarına neden olduğunu söyler. (s. 73). Buradaki eğitim düzeyi mekanı değerlendirirken aynı

zamanda mekanla kurulan bağı daha bilinçli olmasını tetikler. Haliyle mekana dair aksaklıkları eleştirme, analiz etme imkanını doğurur. Tufan'ın bahsettiği gibi eğitim düzeyi düşüklüğü mekanları analiz etme şuurundan uzak bıraktığı için yaşlı bireyler mekanın asıl kullanıcısı olduğu halde tasarımında ve işlevinde söz hakkı elde edememekteler. Görüştüğümüz bireylerin hiçbiri bazı camilerin içinde kurulan çay ocağı gibi işletmelere veya cami yaşatma derneklerine itiraz etmediler. Bunun namaz sonrası muhabbet için gerekli bir yer olduğunu söyleyen bireyler oldu.

4.1.1.1 Mekân Olgusunu Etkileme Bağlamında Kent Dindarlığı ve Yaşlılık

Yaşlılık ve boş zaman üzerine Türkiye sathında yapılan çalışmaların bir kısmında yaşlı bireylerin boş vakit değerlendirmelerinde 'ibadet' tercihin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Tabi burada çalışma yapılan coğrafya da önem arz etmekte. Ama Türkiye gibi sosyal olarak muhafazakarlık yoğun toplumlarda 'ibadet' formunun yaşlılarca daha fazla sahiplenildiği söylenebilir. Yaptığımız görüşmelerde bireylerin Cami'yi kullanma süreçlerinin emeklilik sonrasına denk gelmesinin farklı nedenleri üzerinde durmuştuk. Bununla birlikte temel nedenlerden birinin ölüme yaklaşma ile başlayan dini düşüncenin verdiği kaygılar olduğunu belirtebiliriz. Özellikle 'yaşlılıkla başa çıkabilme' süreçlerinde Cami'yi tercih eden bireylerin bazılarının ibadetlere de düzenli olarak emeklilik sonrası başladığını belirtmesi bu iddiayı güçlendirebilir. Boş zaman değerlendirmelerini kent dindarlığının bir temel nüvesi olarak o halde okumamız yanlış olmayacaktır. Burada kent dindarlığından kastımız bir örgütlenme/topluluklaşma ihtiyacı üzerinden cami ve teoloji ile kurulan bağıdır. Örneğin Köroğlu (2014) tarafından yapılan bir çalışmada yaşlılara boş zamanlarını neyle geçirdikleri sorulmuş ve cevap veren 212 kişiden 118'i ibadet ve dua demiştir (2014, 1030).

Mekân tartışmalarının en fazla odaklandığı nokta kent meselesidir. Şehir kavramından belki modernizm okumaları bağlamında ayırmak durumunda kaldığımız kent meselesi bugün ki dünyanın temel referans noktalarındandır. Kent birçok düşünürü göre çok uluslu şirketlerin karar merkezi olmaktan çok, dünya ekonomisinin işleyişini sağlayan stratejik hizmetlerde ihtisaslaşmıştır. Küresel metropollerin ana özelliği, başta fon akımlarını sağlayan ve denetleyen finans kurumları olmak üzere, bankalar ve sigorta şirketleri, iletişim-telekomünikasyon, bilgisayar ve veri servisleri, global piyasalara

yönelik medya, pazar araştırması, reklamcılık şirketlerini barındırmaları (Öncü – Weyland, 2007, 16). Kenti tanımlamak için “ikamet ve üretim amacıyla birbirine yakın yerleşen birçok insanın topluluğu (Davis, 1973, 1)”, “çok sayıda insanın çalışıp yaşadığı yer (Saunders, 1986, 7)”, “çok özel insan kurumları (McCrone, 1982, 5)” gibi ekonomi merkezli tanımlar yapılmış (Thorns, 2004, 2). Ayrıca kent sözcüğü uygarlık ile eşanlamli kullanılmıştır. Öyle ki insanlık tarihi boyunca uygarlık kentlerle ilişkili bir kavram olarak gelişmiş; kentler çok belirgin hak ve hukuk kurallarınca düzenlenmiş, korunan ortamında boy veren yeni bir gelişme süreci olmuştur (Topal, 2004, 2).

4.1.2 Eğlence ve Boş Vakit Mekanları Olarak Kahvehaneler

Kahve, görüşmelerimizin cami ile beraber en fazla yoğunlaştığı mekân olarak karşımıza çıktı. Çoğumuzun ailesinden, çevresinden yaşlı veya genç bireylerin kahvehaneleri vakit geçirme mekânı olarak tercih ettiklerini biliyoruz. İleride daha detaylı tartışacağımız gibi bu mekanlar salt bir vakit geçirme mekânı olmayıp özellikle yaşlı bireyler gibi toplumsal zeminden dışlanmış kişilerin çoğu zaman fikirlerini serbestçe dışa vurduğu mekanlar olarak karşımıza çıkıyor. Bu fikirler politikaya, dine, kültüre, toplumsala veya herhangi bir spor dalına dair olabiliyor. Önemli olan sesli şekilde dile getirilen fikrin bir muhatabının olup olmaması da olmuyor çoğu zaman. Hatta konuştuğumuz yaşlı bireylerin çoğu gittikleri yerlerde insanların kendilerini dinlemediklerini dile getiriyorlar. Ama buna rağmen söylemek istediklerini söylemelerinin kendilerini rahatlattığını söylüyorlar.

Kahvelerin şehrin yerleşik bireyleri açısından temel işlevi olduğu kadar akışkan bir zemini de vardır. Çoğu yaşlı birey için cami değiştirmek kadar kahve değiştirmenin de sembolik manası var. Çünkü zaman içinde ünsiyet kurulan mekanın bir diğer özelliği otorite yani iktidar alanı kurabilme şansınızın doğmuş olması. Şehir dışından gelenler için bir gösteri alanı rolünü üstlenen/oyunayan kahvehaneler halka açık yeni bir ortam oluşturmakta ve giderek artan bir önem kazanmaktaydı (Bingül, 2013, 19). Gösteri alanı çoğu zaman iktidar kurmacasının temel referansıdır. Gücü göstermek, güce sahip olmak kadar temel öneme sahiptir. Yaşlı bireyler için herkesin kendini dinlemesi çok önemlidir. Çünkü tecrübesi biriciktir ve keşfedilmeyi beklemektedir. Kahvehaneye sürekli giden yaşlı bireyler için rol kuramının çok geçerli olduğunu gözlemleyebiliriz.

Manisalı Abdullah (73), kahvehanede kendini dinleyen insanların olmasını önemsiyor. Ona göre toplumda en büyük sorun kimsenin kimseyi duymaması. Tokatlı Memet (81) ve Amasyalı Binali (77) kahvehanede ses ne kadar olursa olsun herkesin bir diğeri anladığını söylüyorlar. Trabzonlu Demir Zeki (73) kahvedeki huzurun temel kaynağı olarak bu sesi gösteriyor. Çünkü diğeri hepsinin onayladığı şey sessizliğin kendilerine iyi gelmediği.

Kahvehaneler, İstanbullu erkeklerin boş zamanlarını geçirmek için buldukları, oyunlar oynadıkları, tütün içtikleri, meddahların anlattıkları siyasi kıssaları dinledikleri ve hayli siyasi bir alt metni küfür, ironi ve mizahla yansıtan gölge tiyatrosunun grotesk karakterlerine güldükleri yerlerdi (Kırlı, 2009, 96). Kahvehaneler bir dönemin kamusal hayatının merkezidir denilebilir. Bu kamusal hayat dönemin iletişim araçlarının marifetiyle el değiştirmeler yaşamıştır ve yaşamaya devam etmektedir. Cengizkan'a (2002) göre, geçmişte kamusal mekânı kuran bir iletişim aracı olarak kahvehaneler ve basından görevi saat kuleleri almış, onlarda 1930'lu yıllarda Radyo'ya, 1970'li yıllarda ise televizyona terk ettikleri söylenebilir. 1940'lardan başlayarak yaygınlaşan kol saatleri ise paylaşımı demokratikleştirmişler, kamusal mekânı özel mekânâna dahil ederek, ya da her iki mekân arasındaki 'mesafe'yi sıfırlayarak, aslında 'aracın' işlevselliğini yok etmişlerdir (2002, 23 – 24).

Kahvehaneler de bugün Camii gibi ciddi tez çalışmalarının konusu. Burada boş zaman kavramını daha iyi gözlemlememiz mümkün. Toplumsal zeminde erkek karakterini ve boş zaman kavramını inceleyen tüm çalışmalar kahvehane, kıraathane, kafe gibi toplu iletişim veya etkileşim merkezlerini dikkate almak zorunda. Çünkü Esendemir'e göre cinsiyet boş zaman etkinliklerine katılımı belirleyen bir faktördür. Türkiye'de kadınlara nazaran yaşlı erkeklerin boş zaman etkinliklerine katılımının daha yüksek olduğu tahmin edilebilir (2014, 154). Kadın nüfus için kafe çalışmalarının en azından Türkiye'de yeni bir çalışma olabileceğini düşünmekteyiz. Kahvehane kültürü bir dönem sömürgecilerin oryantalizm çalışmalarında da simgesel bir mekân olarak ön plana çıkmıştır. Kent çalışmalarının en temel uğrak mekanlarından birinin kahvehaneler olması da bizi şaşırtmamalıdır. Bireyler, kentle kolektif bir bütünleşme gösterdikleri oranda kentli sayılacaklardır. Mahalle kahvesine giden Türk, Arap ya da İranlı'nın davranışını, bir kurallar bütününe dahil olduğu ve kendi toplumuna özgü gündelik hayat içinde ele alınıp değerlendirilmesini beklemek gerekiyordu; “başkalık”

kavramı yavaş yavaş ortaya çıkıyordu (Gregoire & Georgeon, 1999, 10). Kahve kültürü üretildiği bağlamda hem şairlerin hem kumarbazların, bilge kişilerin veya siyasi atmosferin çoğu zaman derinlikli kimi zaman yüzeysel tartışmaya açıldığı her çeşit toplumsal zemine ev sahipliği yapan önemli merkezler. Caminin teolojik ve tek bir amaç üretebilen atmosferine karşın kahve başka yerlerde karşıtları ile tanışma fırsatı bulamayan fikirlerin buluştuğu mekanlar olarak karşımıza çıkıyor. Elbette kahvehane dışında toplumsal örgütlülüğü sağlayacak birçok mekândan bahsedilebilir ama bunların hiçbiri kahve kadar kapsayıcı olmayacaktır. Görüşme yaptığımız bireylerin kahvehane tercihi ön plana çıkanların yukarıda değindiğimiz teorik çerçeveye katkısı oldukça fazla oldu. Politik meselelerin sonu çoğu zaman uzlaşma veya tahammül ile bittiği mekanların başında kahve geliyor diyebiliriz. Çünkü çoğu bireye göre kahvehane için merkezi bir muhabbet konusu yok. Her konu en az diğeri kadar önemli. Haliyle bu çatışma olgusunu ortadan kaldırıyor. Çatışma düzeyine gelen konular ortaya çıktığında bireyler mekan değişikliğini uygun görüyor. Niğdeli Mustafa (73) daha önce gittiği kahvehanede politik konuların özellikle seçim öncesinde hararetle tartışılmasını seviyormuş ama ne zamanki arkadaşları ile arasını açacak seviyeyi ulaşmış orayı terk etmeyi uygun görmüş. Batmanlı Tahir (71) ve Muşlu Kutbettin (70) rahatsızlık verdiği an mekan değişikliğinin daha uygun olacağını düşünüyorlar. Kahve'ye gelme sebepleri de tıpkı Kütahyalı Nizamettin (76) gibi her konunun eşit derecede konuşuluyor olması. Yani herhangi bir spor dalına uygun konunun dini bir konu kadar veya politik bir meselenin ekonomik durum kadar önem arz etmesi mekan tercih etmede önemli bir motivasyon kaynağı olması. Aynı zamanda düzenli olarak Cami'ye giden Adıyamanlı Ziya (69), Ardahanlı Hakan (74), Sinoplu Mehmet (69) ve Mehmet (71) için kahve daha serbest ve rahat bir mekan. Camide namaz dışında oluşan ortamı fazlaca riyakar bulduklarını dile getiriyorlar. Burada Weber'in (2018) Burgess'den alıntılıdığı dezorganizasyon meselesi tekrar gündemimize geliyor. Maneviyatın yeniden inşa edilmiş biçimi günlük konuların hangi düzeyde nasıl konuşulması gerektiğini de düzenliyor. Birkaç sene önce Osmaniye'nin bir köyünden İstanbul'a gelen İsmet (84) köyde caminin ibadet dışında ziyaret edilmediğini ve bununda dinin özüne daha uygun olduğunu dile getiriyor. Çünkü maneviyatı bozacak dünyevi meseleler caminin aslına uygun değil. Tıpkı İsmet (84) gibi Ordulu Cemal (77) ve doğma büyüme İstanbul Fatihli Aytaç (72) camide sürekli kalmanın ve dünyevi meselelerin orada konuşulmasını yadırgıyor.

Hattox (1996) kahvehanelerin kökenini 1511 yılına kadar götürür. Daha ilginç olanı bu tarihte tartışmanın temelde döndüğü yer Mekke'dir ve kahvehaneler camilerin etrafında, şehrin her yerinde kümelenmiştir (1996, 28). Gregoire (1999) bunun rastlantısal bir durum olmadığından bahseder. Kesinlik kazanmış ve mimari açıdan belirgin bir biçimde ortaya çıkmasa da şehirlilerin ve gelip geçen yabancıların (satıcılar, gezginler, hacılar) buluşup her türlü ilişkiye girdikleri, düzenli olarak gidilen yerlerdi buralar (Hattox, 1996, 128). İbadethane dışında onun söylem alanının uzağında özel bir mekân belki de bir ihtiyaç olarak yaratılmıştı. Burada kahvenin bir içecek olarak toplumun kurucu değerleri arasına dahil olduğuna şahit oluyoruz. Öte yandan tarihsel olarak anlam kazandırılan kahvehanelerin bugün için tartışıldığı bağlam oldukça farklı görünmektedir. Zira genç, orta yaş veya yaşlı nüfustan herkes için çekici olan kahvehaneler artık daha ziyade özellikle de erkekleri konuştuğumuzda bir 'aylaklık' kültürünün göstergesi haline gelmekte. Bunun yanında son 10 yıllık dönemde açılan lüks kafeler toplumsal görünürlük bağlamında 'tüketim' kavramı ile tartışılmaya daha müsait görünüyor. Seçkin bir sınıfa dahil olmanın pratik bir yansıması olarak okunabilecek 'kafelerin klasik kahve kültüründen farklı olarak genç erkek ve kadın nüfusu daha fazla barındırdığını iddia edebiliriz. Kahvehaneden farklı olarak kafe ortamının yaşlı bireyler için cazip olmamasında birkaç temel nedenin öne çıktığını söyleyebiliriz. Görüşme yaptığımız tüm bireylerden sadece 44'ü en az bir kez yeni konsept kafelerden birine gitmiş. Çoğu için ilk şikayet konusu içeride sürekli çalan müzik sesi olmuş. Malatyalı Hüseyin (68) ve Şanlıurfalı Abdulkadir (71) çocuklarının ısrarı üzerine bir kez gittikleri lüks bir kafeye sırf bu nedenden bir daha asla gitmeyeceklerini söylüyorlar. Kahvehanede çoğu zaman açık olan televizyonun sesinin kısık olması ve her an müdahale edilebilir olması onlar için daha özgür bir ortam sunuyor. Karşılı Adil (76), Ahmet (67), Hanefi (67), Mardinli Şeyhmus (69), Samsunlu Halil (70) ise fiyatların aşırı derecede pahalı olduğunu ve kahvehaneden daha kaliteli bir çay veya içecek gelmediğini söylüyorlar. Haliyle tercih sebeplerinin birkaç farklı yönünü görmüş oluyoruz. Bunlar her ne kadar sosyolojik gibi görünse de ekonomik, psikolojik vs. faktörlerde dikkat çekici düzeydedir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ses düzeyleri olarak çok fark olmasa da kafeleri içerideki ses düzeyi yönünden eleştiren yaşlı bireylerin kahvehanedeki sestən yarattıkları huzur olabilir. Kafelerde insanların birbirini duymamak için sesli konuştuklarını ve kahkaha attıklarını, kahvehanede ise daha iyi duyurmak için bağırduklarını söylüyor bazıları konuşma sırasında.

Hattox; kahvenin kavramsal kökeninin k-h-v/y, bir şeyi tiksindirici hale getirme ya da bir şey için duyulan arzuyu azaltma'dan geldiğini söyler (1996, 16). 'Kahve' ve 'Cafe' kelimelerinin seçiminin hitap ettiği kitle bakımından belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Modernleşme ile birlikte Osmanlının son dönemi batılılaşma eğilimi “café” teriminin yaygın kullanımına neden olmuştur. Mahallelerdeki Türk, Musevi ya da Yunan kahvehanelerine ya da listelerinde şampanya ve Fransız şarabı bulunduran, rihimdeki ve şehir merkezindeki dükkanlara benzemese de bu yeni mekanlara, pek de yerinde olmayan bir kullanımla 'café' dendi (Gregoire & Georgeon: Anastassiadou, 1999, 90). Kahvehanelerin sosyalleştirici özelliği, tüketiciler arasındaki toplumsal ayrımların geçici olarak ortadan kalkmasını sağlıyordu (Gregoire & Georgeon: Saraçgil, 1999, 35). Ayrıca şehrin sakinleri için, camiye bir alternatif sunan kahvehaneler, kamusal alanın sekülerleşmesinin de araçları oldular (Kömeçoğlu, 2009, 51). Camiye alternatif oluşturmasının bir diğer yönü olarak Kahvehanede dinsel sohbetlerin hep olagelmesini de ekleyebiliriz. Hattox, Nebuhr'dan mollaların yani yoksul din adamlarının hitabe ve hikayelerle müşterileri eğlendirdiğini, ayrıca Halep'te kahvehane sakinlerini manen geliştirmek isteyen epeyce zengin ve eğitilmiş birinin kahvehaneleri dolaşip nutuk atmayı kendine vazife edindiğini gördüğünü anlattığını aktarır (1996, 86). Öte yandan Gregoire kahvehane için üç temel kavramdan bahseder: Aylaklık, boş zaman, işsiz güçsüzlük (1999, 19). Bu kavramların toplumsal bazda farklı noktalara tekabül ettiğini söylemek mümkün. Örneğin modern toplumlarda boş zaman kavramı iki iş arasında geçen zamanı ifade etmek için kullanılmakta çoğu zaman. Gregoire bu tanımlamanın Yakındoğu toplumları için çok gerçekçi olmadığını söyler. O'na göre burada kavramın 'hazcı' niteliğine odaklanmak gerekiyor:

“... yine de boş zaman geçirme ediminin hazcı niteliği dikkate alınmalıdır: Kahvehane, insanların tüketime yöneldiği, oyun oynadığı, sohbet ettiği vb. bir yerdir; eğlenmeye yönelik tüm bu faaliyetler, bireylere, çalışma faaliyetlerinin aracılığı olmaksızın grup içinde yer alma imkânı vermektedir (1999; 20)”.

Tüm bu grafik kahvehane kültürünün özellikle erkek nüfus için geçmişten bugüne önemli merkezler olduğunu göstermekte. Yaşlı nüfus için kahvehaneler daha çok boş zaman geçirme mekanları olarak değerlendirilebilir. Teolojik konuların dışında; politik, gündelik hayat, ekonomik durum, hatta yer yer magazine dayalı konuşmaların cami dışında kendine hayat bulduğu yer olarak kahvehaneler bu meselelere dair söyleyecek çok şeyi olan yaşlı nüfus için ciddi bir çekim merkezi olmakta. Cami için

bahsettiğimiz, modern çalışma hayatının dışına atılan yaşlı nüfusun kendi örgütlülüğünü yaratma çabası bu bağlamda kahvehaneler için de geçerlidir. Kahvehanelerin bu örgütlü hali diğer mekanların örgütlülük halinden farklıdır. Kahvehane tüm bu merkezliğine rağmen bir ekol ya da toplumu dönüştürücü misyon üreten mekanlar haline gelmedi. Dönüştürücü bir kurum olarak kendini gerçekleştirebilmek için öbür kurumlarla hem yarışa hem de iş birliğine geçmesi gerekiyordu. Caminin ve divan'ın karşısında kahvehane, eleştirel yoğunluk ve bütünlükten yoksundu (Bingöl, 2013, 115). Kahvehanenin örgütlenme biçimi her ne kadar cami kadar teolojik haliyle bağlayıcı olmasa da zaman içinde kurulan ünsiyetin mekana teo-politik bir zemin kattığına şahit oluyoruz. Bu durum mekanla kurulan duygusal ilişkinin örgütlenme hazzı doğurduğunu çağırıştırıyor. Adanalı Cemalin (69): “kahvehane evim gibidir. Her bir masanın ve sandalyenin hafızamda yeri var.” Sözleri kahvehane ile kurulan bağın ‘ev’sel bir ilişki olduğunu hissettiriyor. Ayrıca uğradığı mekanın kahvehane olduğunu söyleyen bireylerin çoğu mekan değiştirmek de oldukça zorlanmışlar. Haliyle kurulan bağın çok duygusal olduğuna şahit oluyoruz.

Toprak ve üretim ilişkisinde yaşanan değişimin ortaya çıkardığı ' çalışan nüfus' kavramının ekseninde konuyu ele almak makalenin çapını aşacaktır. Lakin yukarıda bahsettiğimiz 'boş zaman' kavramının kent için çalışma sonrası boşluğu fazlasıyla doldurulamayan bir problem olarak ürettiğini söyleyebiliriz. Toprakla uğraşan çiftçinin ayağa kalkamayacak duruma gelinceye kadar çalışması, mevsime göre toprağın bakımını yapması vs. meseleleri onu fazlasıyla meşgul ederken kent hayatı emekliliğe odaklı bir yaşam standardı sunmakta. Haliyle emeklilik sonrası boşluk için kahveler en ilgi çekici mekanlardan biri haline gelmekte. İstanbul'a kırsal bölgelerden gelenler işlik ‘in ve evin birbirinden ayrıldığını görünce bunu sindirmekte epey zorlanmış olmalılar. Birbirinden çözünmüş işlik ve ev mekanları arasında doğan (boş) zamanı değerlendirme olanağı sunan kahvehaneler pek çoklarına hem sıla hem yuva duygulanımını bir arada sundu (Bingöl, 2013, 114). Bingöl'ün Osmanlı ile alakalı yaptığı bu tespiti özellikle Türkiye'nin 1980 sonrası ağır sanayi hamleleri ile köyden kente göçü teşvik ettiği zamanlar için de düşünebiliriz. Köy ve kent arasında kalan 'erkek' nüfusun kentte bocalaması paydaşları ile ortak mekanları bulma çabasına sevk etti. Hem mesleki 'cemaat'leşmenin (sanatçılar kahvesi, emekli öğretmenler kahvehanesi, hamallar kahvehanesi gibi farklı isimlerde İstanbul'da birçok kahvehane bulmak mümkün) merkezi olarak hem de farklı sımaların bulunduğu mekanlar olarak

kahvehaneler bu anlamıyla yaşlı nüfus için hala cazipliğini korumakta.

Heise (2001), Montesquieu'nün bir mektubunu aktarır. Mektuba göre Londra'da kahvehaneye her sınıftan insan gelir ama mektubun içinde geçen bir cümleden anlıyoruz ki kahveler müşterilerinin yaş durumuna bağlı olarak da değişebiliyorlardı:

“Her mesleğin, ticaret zümresinin, sınıfın, her partinin müdavim olduğu bir kahvehane vardı. Hukuk alimleri hukuk bilimi ya da bilginliği hakkında tartışıyorlar; son davayı eleştiriyorlardı... Nando's ya da Grecian kahvehanesinde... askerler sorunlarını konuşmak için 'Old Man's' ya da 'Young Man's' kahvehanelerinde toplanırlardı.” (2001, 140 – 141).

Görüşme yapmak için gittiğimiz kahvelerden özellikle lokal tabelası altında açılmış olanlarda buradaki duruma benzer belirli bir yaş grubuna hitap ettiğini gördüm. İşletmeci kendilerinin böyle bir ayarlama yapmadıklarını ama gelen yaşlı bireylerin gençler geldiğinde rahatsız olduklarını ve bazen bu rahatsızlıklarını açıkça dile getirdiklerini söylüyor. 71 yaşındaki Tekirdağlı Kurban gençlerin geldiği yerleri bozuklarını dile getiriyor. 69 yaşındaki Vural, 30 senedir kahvehaneye gittiğini ve gençlerin olduğu yerlerin her zaman gerginlik yaşadığını söylüyor. Haliyle yaş gurubunun burada kahvehane için önemli bir kriter hatta aranan bir özellik olduğunu söyleyebiliriz. Aynı durum camide tam tersi bir durumda seyrediyor. Cami ile alakalı görüşmelerimizde camiye giden yaşlı bireyler için bir gencin gelmesi mutluluk veriyordu. Hem camiye gün içinde namaz vakitlerinde giden ama namaz sonrası kahvehanede oturmayı tercih eden 76 yaşındaki Sebahattin ve Bartınlı Hüsnü (72) için camide gençleri görmek ne kadar güzelse kahvede görmek o kadar kötü. Öte yandan 91 yaşındaki Balıkesirli Gürbüz her ikisinde de gençlerin olmaması gerektiğini savunuyor. Ona göre gençler çalışmak dışında bir işle uğraşmamalıdır.

Bir diğer açıdan kahvelerin yerini alması da ileride kahvehaneler kadar yaygın göreceğimiz (belki şimdi de) kafelerin bugünün yaşlı nüfusu için herhangi bir anlam ifade etmese de geleceğin yaşlı nüfusu için bir karşılığı olabileceğini söyleyebilirim. Zira tıpkı çarşının yerini alan Avm'ler çarşı kültürünü benimsemiş biri için karşılık görmese de tüketimi ve onun etrafındaki tüm ilişki biçimlerini nasıl dizayn ettiyse kafenin de yeni zihin dünyasında inşacı olabileceğini söyleyebiliriz. Son yıllarda

kafeler bir mekân olarak kentlerde yeniden ve daha popüler hayat buluyor. Ara sokağın köhne merdiven altı ve boş zaman geçirilmek üzere inşa edilmiş görüntüsü yerine bulvarlarda, lüks mağazalara komşu ya da alış-veriş merkezlerinin içinde görmek mümkün. Boş zamanın hem tartışmacı hem de ucuz geçirildiği kahvehaneler yerine pahalı ama eğlenceli hatta yer yer kültürel mekanlar kentleri her yerden kuşatıyor. Kültürelde kastımız kitap kafe veya edebiyat kafesi olarak karşımıza çokça çıkan yeni bir kültür. Hatta kafe ismi radyo ve televizyon programlarında kullanılmakta. Sinema kafede en yeni filmler gösteriliyor; oldies ya da beat ve rock müzikten, danse floor ve teknolojiye kadar uzanan hit parçalar, kafe sözcüğünün bulunduğu bileşik isimlere sahip programlarda sunuluyor (Heise, 2001, 188). Yeni kafe kültürü kültürel tüketimin ve söylemin moda haline geldiği yerler. Haliyle bu mekanlarda anı yakalamak gibi bir iddiaya sahip. Yaşlı nüfus için çok fazla cazip bir yer olarak görünmese bile şaşırtıcı düzeyde son dönem özellikle yaşlı kadın nüfus için buluşma mekânı haline geliyor. Üsküdar, Kadıköy, Ataşehir gibi kafelerin yoğunlaştığı yerlerde kafe müdavimleri arasında yüzlerce yıldır evde yapılan 'gün' etkinliği için bu kafelerin tercih edildiğine şahit oluyoruz. Daha ziyade kadın nüfusun toplumsal görünürlük olgusu içinde kendini gösterebildiği bu mekanlar kahve müdavimlerinin cinsiyete bağlı değişimini görmek açısından da oldukça önemli. Hattox 'un (1996) 1500'lü yılların Mekke'sine kadar götürdüğü mekânın toplumun sadece erkek üyelerine ait olması durumu da artık değişmiş oluyor. Sınırsız internet seçeneği gençler kadar yaşlılar için de oldukça cazip görünüyor. Zira teknik değişim postmodern dünya için modern dünyada çok katı çizilen, geleneksel dünyada sınıfsal bir kopuş ve aynı zamanda bağ inşa eden genç – yaşlı ilişkisini muğlaklaştırıyor diyebiliriz. Zira artık bir eşyanın sosyal medya kullanımıyla bir yaş grubuna hitap etme potansiyeli ortadan kalkıyor. Bu durum politik, sosyal veya ekonomik reflekslerin benzeşmesine neden olarak fiziksel farklılığa rağmen zihinsel yakınlaşma doğuruyor.

Türkiye'de kahvehanelerin politik tercihler anlamında bir iç örgütlülük taşıdığını söylememiz gerekiyor. Hatta mezhepsel/teolojik ayrımlarda kahvehanelere giden insanların tercihlerini değiştiriyor. Yukarıda bahsettiğimiz camilerden bir kısmı ya kendi bünyesinde bir çay ocağı barındırıyor ya da çevresinde kahveleri toparlayan bir merkez görünümü almış. Aynı şekilde alevi nüfusun özellikle kendi oturdukları mahallelerde toplanan çay ocakları veya kahveleri tercih ettikleri bunların dışına çok çıkmadıklarını görüyoruz. Bununla birlikte çalışmamız boyunca rastlaşmamış olsam

da 15 sene öncesine kadar esnaf çay ocaklarının varlığını hatırlıyorum. Yukarıda da belirttiğimiz üzere kahveler ev-cami-çarşı üçgenine süren yaşam tarzına bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Sökmen, 2011, 23). Haliyle bu alternatif kültürel dokunun kabını almış daha sonra ise önemli bir yönlendiricisi olarak merkez haline gelmiştir. Sökmen, mahalle, esnaf, yeniçeri, tulumbacı, aşık, semai, meddah kahvelerinden bahseder. Bu çeşitlilik hem mesleki anlamda hem de sınıfsal anlamda bir çağrışım yapabilir. Ama herkesin her sınıfa girme hakkı ve potansiyelinin olması sınıfların dikey ayrışmadığına dair bir ipucu verebilir bize. Türkiye'de 60'lı yıllardan başlayarak devam eden toplumsal olayların çoğunda ateşli silahlarla kahve taranması tetikleyici rol oynamıştır. Bu kültürel, ideolojik ve hatta teolojik ayrışmanın kahvelerde baskın olduğunu söylememize kaynak teşkil edebilir. Ama olabildiğince dikey sınıf temelli ayrışma kahvehanelerden kafelere geçişte kendini yoğun hissettirmiştir. Burada hem söyleşimizde hem de kafe gözlemimizde yaşlı bireylerin yeni kafe kültürüne adapte olamadığını veya tercih etmediğini dile getirmeliyiz. Konuşmamızda kahvehaneye gitmeyi tercih eden kişilerin bir kısmı bir ya da birkaç kez yeni konsept kafelere gittiklerini fakat hem fiyatları yüksek bulduklarından hem de ortamın kendilerini cezb etmediğinden bir daha gitmediklerini belirttiler. Kahvehane işleten bazı yaşlı bireyler ise kahvehanede yeni kafeleri gezerek bazı değişiklikler yapmak istediklerini ama görünümün değişmesinin kahveyi pahalı bir yer gösterdiğinden vazgeçtiklerini söylediler. Konyalı Mehmet Mustafa (77), Yozgatlı Mustafa (73), Karanlı Adil (80) bir defa çocuklarını ısrarı ile girdikleri kafeye bir daha gitmemişler. Kendilerine uygun olmadığını dile getiriyorlar. Samsunlu Salih (71) gençlerin paralarını ellerinden almak için kafelerin ortaya çıktığını söylüyor. Kahvehane dışında bir mekanda rahat etmediğini söyleyen Eyup (72), eşinin zaman zaman 'gün' yapmak için kafeye gittiğini ve bunun kendini son derece rahatsız ettiğini söylüyor. Ona göre kahvehane insanı kültüründen, toprağından koparmaz ama kafe Türklüğe zarar verir. Kahvehane ile kafe arasında ki farka dair konuşmalarda ön plana çıkan ekonomik fark (fiyat farkı), gürültü farkı (kahvehanenin müziğı ile kafe müziğinin farkı) ve gelen insan profili farkı yaşlı bireyleri oralardan uzak tutan üç temel etken olarak görünüyor.

Kahvehane kültürü ile köyden kente göç ve arabesk müziğın ortaya çıkışı arasındaki bağ ise bambaşka bir kapı açabilir bize. Zira girdiğimiz kahvelerin çoğunda arabesk müzik çalındığına şahit olduk. Türk Halk Müziğı, Türkü ve bazı daha etnisite merkezli mekanlarda ise ideolojik müziklerin çalındığına şahit olduk. Kahvehane sahiplerine

müzik ile ilgili sorularımız oldu. Gelen bireylerin çoğunun kahvedeki müziğe müdahale ettiklerini söylediler. Yaşlı nüfusun türkü, halk müziği ve arabesk konusunda ısrarcı olduklarını dile getirdiler. Konumuz olmasa da görüştüğümüz bireylerden arabesk dinleyenlerin neredeyse hepsinin 1970 – 1980 arası İstanbul’a maddi sebepler yüzünden taşındığına şahit olduk. Karamanlı Muhittin (73) 1973 yılında gelmiş ve 1980’lerden itibaren arabesk müzikle tanıştığını söylüyor. Tıpkı onun gibi Sivaslı Sami (77), Ramazan (69), Tahir (69), Malatyalı Tefik (71) ve Konyalı Remzi (72) 1980’lerde kahvehanelere çoğu zaman arabesk müzik dinlemek için geldiklerini söylüyorlar. Öte yandan Tuncelili Hasan (71), Erzincanlı Cafer (76) ve Bingöllü Kazım (73) arabesk çalındığı için daha önce gittikleri kahveleri terk edip daha “düzgün” bir kahve bulduklarını söylüyorlar. Haliyle müzik tercihi ile mekan tercihi arasındaki bu bağ bir makale konusu olarak değerlendirilebilir.

4.1.3. Alış-Veriş Merkezleri

Mekan tercihleri bağlamında alış-veriş merkezlerini de merkeze almamın bazı temel nedenleri var. Öncelikle insanların tüketim ihtiyaçlarını kendi bünyesinde toplama iddiası bakımından alış-veriş merkezleri şu anda yaygın ve güçlü bir jargona sahip. Alış-veriş merkezleri Türkiye için özellikle son 20 yılın belirgin bir hikayesi. 1995 yılında 12 olan AVM sayısı 2000 sonrası katlanarak büyüyor. Türkiye’de 2000 yılında hizmete girmiş AVM miktarı 42, 2005’te bu sayı 88 olarak karşımıza çıkıyor. 2010 yılında ise 2005 yılına göre 3 kat büyüyor. 2014 yılında toplam rakamın 337 olduğu görülüyor (İpekçi, 2014, 17). 2017 sonunda Türkiye’de faaliyet gösteren AVM sayısı ise 415. (<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sektorel-bakis-2018-perakende.pdf>)

Bu istatistiki durumun da gösterdiği üzere toplumdaki bireylerin tercihlerinin şekillenmesinde eğer ihtiyaçlar esas ise bu ihtiyaçları karşılayan merkezlerin dikkatle incelenmesi gerekir.

Bir ikinci neden olarak karşı karşıya kaldığımız toplumsal durumun sosyolojisini yapmanın yolu ekonomik döngünün merkezine bakmaktan geçiyor bir yönüyle. Bunu tek gerçeklik olarak kabul etmek zorunda olmasak da mekan meselesi ekonomik ve sosyal yönelimin fazlaca etkisi altında. Haliyle belirgin ve çekici bir mekan olarak alış-veriş merkezlerini dikkate almamak fazlaca eksiklik olurdu. Öte yandan aldığımız

cevaplardaki mekân tercihleri arasında vakit geçirilme açısından en az vakit geçirilen yerin bu mekanlar olduğuna şahit oluyoruz. Günlük oturma açısından müsait olan camide 7-8 saat, kahvede 5-6 saat, parkta (mevsimsel olarak değişiyor) 3-4 saat geçiren bireylerin alış-veriş merkezlerinde 2 veya 3 saat geçirdiklerine şahit oluyoruz. Buna sebep olarak verilen cevaplar ise reklam ekranlarının ve ışıkların çok fazla göz yorması ve kafe vs. benzeri mekân dışında çok az serbest oturma alanının olması. Sorumuzu cevaplayan ve alış-veriş merkezi gezme alışkanlığı olan 73 bireyin 28'i reklam panolarının, ışık sisteminin ve ses yoğunluğunun yoruculuğunu dile getirirken 45'i serbest oturma alanlarının azlığını gerekçe gösterdi. Ayrıca 73 bireyin neredeyse tamamı bu mekanlarda bulunma vakitlerinde kati surette bir şey yiyip içmediklerini dile getirdiler. Bu mekânın getirdiği kültürden rahatsız olan çoğu yaşlı birey mahalleden alış-veriş yapmayı tercih ettiklerini dile getirirler de gerek giyim kuşamlarını mercek altına aldığımız da gerekse kullandıkları eşyaların (telefon, gözlük vs.) maddi değerine dair tahmin yürüttüğümüz de kültürel olarak her birey kadar etki altında kaldıklarına şahit oluyoruz. Haliyle 'mahalle' ifadesi çoğu zaman bireyin zihninde nostaljik bir özlem olma ölçüğünü aşmıyor. Konuşmaların şaşırtıcı yönü alış-veriş mekanlarının ilk deneyiminin merak üzerine odaklanması. Bu kadar bireyi cezbeden bu mekanların neyi içerdiğine dair merak neredeyse konuştuğumuz tüm yaşlı bireylerin mekânı birkaç kez bile olsa ziyaret etmesine neden olmuş. Bu mekanların giderek çarşı – Pazar'ın yerini alması bir rahatsızlık olarak dile getirilse de birkaç kişi hariç en az giden bireyin bile haftada bir ziyaret ettiği mekân haline geldiğine şahit oluyoruz. Ayrıca bireyler kahve, park veya cami gibi 5 6 kişilik kalabalık gruplar halinde gitmeyi tercih etmiyor. Giden tüm bireyler 2 en fazla 3 kişi gitmeyi uygun görüyor. Sebebi ise bu mekanlara çok kişiyle gitmenin garip karşılanacağı. Burada mekânın dönüştürücü etkisine şahit oluyoruz.

Öte yandan yıllar içerisinde politik süreçlerin ekonomik değişime etkisinin toplumda ki karakteristik davranışları ve mekân/tüketim tercihlerini nasıl etkilediğine şahit olmaktayız. Köroğlu (2014) tarafında yapılan bir çalışmada yaşlı bireylere boş vakitlerini nasıl geçirdikleri üzerine sorulan soruya 212 bireyden hiçbiri alış-verişe çıkarak diye bir cevap vermemiştir. (2014, 1030). Köroğlu'na göre bu durum yaşlı bireyler arasında henüz tüketim kültürünün yaygınlaşmadığını göstermektedir. Bizim yaptığımız mülakatlarda ise yukarıda da belirttiğimiz gibi bir cevap yüzdesi bir şekilde alış-veriş merkezlerini gezmekte. Bu oranın yıllar içerisinde artacağı düşünülebilir.

Çünkü bugün ki genç veya orta nüfusun bir şekilde çoğu ihtiyacını karşıladığı bir mekânı ömrünün sonraki dönemlerinde de tercih edeceğini düşünüyorum.

Biz tüm cevapları da kendimize rehber edinerek alış-veriş kültürü ile yaşlı nüfusun etkileşme meselesini tartışmaya çalışacağız. Ama en temelde burada bu kültürün hangi saiklerle toplumsal tabana ulaştığını görmemiz gerekir diye düşünmekteyiz. Aksi takdirde bu kültürün salt bir değişimin yansıması olduğunu söylemek hem toplumların ona kayışına dair haksız bir okuma olacaktır hem de yaşanan değişimi analiz etmekte zayıf kalacaktır.

Avm'ler toplumun tüketim alışkanlıklarını değiştirmekle kalmayıp kültürel anlamda da yeni bir durumu ortaya çıkarıyor. Bu mekanların giden bireye sunduğu imaj, sanal bir dünyada dilediğince oynama hakkına sahip olduğunuz bedeni, tüketim metası haline getiriyor. Bin yıllık püritanizm çağından sonra fiziksel ve cinsel özgürleşme biçimi altında beden "yeniden keşfi" ve reklamda, modada, kitle kültüründeki (özellikle de dişil bedenin, ki bunun neden böyle olduğunu açıklamak gerekecek) mutlak-varlığı- bedenin etrafını kuşatan sağlık, perhiz, tedavi kültü, gençlik, zariflik, erillik/dişillik saplantısı, bedenle ilgili bakımlar, rejimler, fedakarca uygulamalar, bedeni kuşatan Arzu söylemi, bunların hepsi bedenin günümüzde kurtuluş nesnesine dönüştüğünün tanığıdır (Baudrillard, 2008, 163). Çankırı'lı Mustafa (69) daha farklı giyinerek Avm'ye gitmeyi uygun buluyor. Ona göre insanların bu tür yerlerde birbirine güzel görünme isteği artar. Mustafa Bey ortaokul mezunu. Öte yandan bir üniversiteden emekli olmuş 73 yaşındaki Sadık bey için de bu mekanlara giderken farklı görünme arzusu tamamıyla yaşlılığın getirdiği bunalımın sonucu. Ona göre eğer kendilerini ispat etmeye uygun mekanlar inşa edilseydi daha fazla sosyallik oluşturarak 'görünme' arzusu azaltılabilirdi. Bedenin genç ve güzel görünümü adına yaratılan imajın mekanla bağı, oraya gelen insanların aynı imajı satın alma gereksinimi ile iç içedir. Günlük ve sıradan bir elbise ile, yaşlılığın yok olmaya yüz tutmuş imajı ile böyle bir mekâna girmeniz artık imkânsız hale gelmiştir. Sizi o mekânda var kılan şey sadece maddi olanaklarımız değildir. Maddi olanaklar ile alınan ama aynı zamanda kültürün 'karizmatik' sınırları içine giren imajın yarattığı 'Meta'ya dönüşmek zorundasınızdır. İşte tam burada gençlik ya da yaşlılık kavramlarının öldüğüne, kültürü bedeninde yaratabilen herkesin ayakta kaldığına şahit oluruz. Baudrillard (2008), geleneksel düzende köylüde bedenin gösterisel algılamaya sahip olmadığını aksine

emek süreci ve doğayla ilişki aracılığı ile ulaşılmış araçsal/büyülü bir beden görüşü olduğunu söyler. Haliyle kentli için artık imaj yani gösteri toplumuna katılım fetişist bir zorunluluktur. Bu sadece AVM'ler için geçerli olmamakta çünkü bu fetişizm her mekanı bir 'tüketim mekanı' haline getirmekte. Bir kitap fuarı, bir restoran, ucuz bir yol üstü sandviç büfesi görünürlük yaratmanın ve imaj satın almanın yeri haline gelebilir. Manisalı İsmet (71) eşinin isteği ile ve torunlarını gezdirme dürtüsü ile gittiği alış-veriş merkezlerini mahalleye ihanet olarak yorumluyor. “Mahalleden ne zarar gördüm ki başka mahallenin esnafını kalkındırayım!” diyerek aslında orada kurulan mağazaların ve alış-veriş tarzının öteki olduğunu peşinen dile getiriyor. Benzeri şekilde Bulgar göçmeni Ferhat (77) 90'lı yıllarda yaşadığı mahalleye gelmiş olmasına rağmen kendi mahallesinde alış-veriş yapmanın, mahalle esnafı ile konuşmanın, mahallenin kahvesinde çay içmenin verdiği mutluluğu başka yerde bulamadığını dile getiriyor ve Avm'lerin bu kültürü bitirmek için saldırdığını düşünüyor. 81 yaşındaki Alo'ya göre tüm bunlar başkalarının projesi ve ondan uzak durmanın yolu da kendi gönül verdiği politik partinin iktidara gelmesidir.

Cami ve kahvehane'den farklı olarak Avm'ye gelen bireylerin bu mekana aile bireyleri ile gelmesi analiz edilmeye değerdir. Özellikle eşlerinin talebi ile gelmeleri ve çoğu zaman çocuklarının veya torunlarının isteklerini karşılamak için onlarla birlikte geldiklerini söylüyorlar. Bu manada mekanın aynı zamanda aile içi ilişkileri yeniden dizayn ediyor denilebilir. Bunun olumlu veya olumsuz karşılıkları olabilir ama avm'nin bir merkez olarak her şeyi kendi bünyesinde yeniden tanımlama iddiasına destek olacak nitelikte bir veri olarak görülebilir bu beyanlar. Cami veya kahvehaneye oğulları ile giden bazı yaşlı bireyler olduğunu dile getirmiştik. Camiyi ve kahvehaneyi Türkiye'de kadınların kullanım oranlarının azlığı da burada bir neden olarak görülebilir ama yine de birlikte vakit geçirme arzusunu karşılama anlamında avm'ler bir ihtiyacı karşılamakta diyebiliriz. Ayrıca bu vakit geçirme arzusunu park, mesire alanı gibi klasik mekanlardan başka bir bağlamda karşıladığını da söylemek durumundayız. Çünkü tüketim ilişkileri esasına göre şekillenmiş bir mekan aynı zamanda belirli bir ekonomik sınıfsal düzeye hitap edecektir. 69 yaşındaki Kırşehirli Süleyman ve Bayburtlu Kafkas torunlarının kendilerini avm'ye götürmelerini istediklerini ya da eşlerinin ailecek gitme talebinde bulduklarını dile getirdiler. Ama onlara göre her seferinde yaptıkları masraflar onları uzak tutmaya yetmiş. Kastamonulu İrfan (71) eşi ve çocukları ile birkaç defa gitmiş ama aşırı ses ve

kalabalık onların birbirini duymalarına engel olduğundan yeniden gitmeyi tercih etmemiş. Sivas'lı Tahir (78); “torunlarımın sesini duymadığım bir yere gitmem!” diyor. Haliyle mekanın aile ilişkilerini kurma biçimi duyma üzerine ve sonucunda anlama üzerine değil de görme üzerindedir diyebilirim. Tartışmaya çalıştığım imaj toplumu ve görünürlük meselesinin bir diğer boyutu burada ortaya çıkmakta. Duyma ve anlama insanlar ilişkisinin içkin bir boyutu olarak tarih boyu hep var olagelmıştır. Tüketim toplumunda ise imaj yani görünürlük bireyler arasında değmeden/dokunmadan ilişki içine girmenin bir yolunu üretmekte.

Mekân ilişkilerinin tüketimle ilgisinin bir diğer boyutunu imaj olarak tanımlamak istiyorum.

Nesne/eşya mekanla bütünleştiğinde ortaya çıkan şey imaj dünyasının ürünleridir. Burada Baudrillard ahşabın canlılığına vurgu yaparak onun eski günleri anımsatmasından bahseder. Zira ona göre o tözünü toprağa borçlu olup, yaşayan, nefes alan, 'çalışan bir malzemedir (2011, 47). Onun yaşayan ve çalışan bir malzeme olması mekânın sürekliliği ve canlılığı bağlamında önem arz eder. Zira kent canlılığını sadece 'paydaşlarından' değil aynı zamanda nesnelere dünyasından elde eder. Endüstriyel kentlerin cam, plastik ve beton ile kurduğu zemin fazlaca nesne olma hali taşır. Haliyle değişime şahit olmayan birey de endüstri sürecinin içinde yaşamın hızını fark etmeden çalışmaya devam eder. Ahşap kendine has bir kokusu olan, yaşlanan hatta özgün parazitlere sahip bir şeydir (Baudrillard, 2011, 47). Bu mesele Baudrillard'ın bahsettiği gibi ahşab'ın sunduğu töz ile plastiğin sunduğu töz arasında ki bir savaşın inşasıdır: “Tıpkı geleneksel renkler canlı renkler karşıtlığında olduğu gibi doğal tözler sentetik tözler karşıtlığı da ahlaki bir karşıtlıktır (2011, 48).”. Bu noktada Baudrillard gelmesi muhtemel itirazları öngördüğünden olacak tartışmayı daha orijinal bir noktaya çeker ve meselenin gerçeklik veya kadim olma meselesinden ziyade 'imaj' dünyasının sorunu olduğunu hatırlatır:

“Örneğin kim betonun, taş kadar 'gerçek' bir malzeme olmadığını iddia edebilir ki? Oysa kâğıt gibi binlerce işlem gören bir malzemeyi sanki hiç işlem görmemiş gibi kabul ediyoruz. Örneğin cam bu konuda akla gelebilecek en kusursuz örneklerden biridir. Malzemenin soylu bir geçmişe sahip olması ancak toplumsal düzenin aristokrasiyle mümkün olabileceğini iddia eden masalsı bir kültürel

ideolojiyle mümkündür ki, bu ideolojinin bile zamanla yok olup gittiği görülmektedir. Önemli olan gündelik yaşamda oluşmasına yol açtıkları muazzam yeni bakış açılarının dışında bu malzemelerin, malzeme sözcüğünün 'anlamını' hangi ölçüde değiştirebilmiş olduklarıdır (2011, 48)”

Baudrillard'ın asıl vurgu noktası malzemenin soyutlanarak çağrışım üretme kabiliyetidir. Bu anlamıyla plastik ya da ahşabın bugün için kullanıldığı bağlam itibariyle bir farkı kalmamıştır. Hatta post-modern dünya doğal ile yapay arasındaki sınırları kaldırıp doğal olanın içine tüm nesnelere sıkıştırmanın gayretini vermekte. Hatta fabrikalar bile doğal bir ürün üretebilme iddiasına sahiplerdir artık. Bu anlamıyla konuyu imaj dünyasında mekânı oluşturan nesnelere yapaylığı veya doğallığı tartışması anlamsız kalacaktır. Aslolan 'imaj'lar dünyasında ki çağrışımlarıdır.

Her şeyin imaj'ının üretilerek imajı üretilen şeyin tüketime hazır hale geldiğine şahit oluyoruz (Kozanoğlu, 1995, 8).

İmaj kültürünün temel parametresi tüketim için fazlasıyla bir değer olan 'görünme ' kaygısıdır. Operet, varyete, müzikal prömiyerleri ile at yarışları, her türlü sportif yarışmalar ve dans kulüplerinde düzenlenen toplantılar “görülme” ve “görmek” için gerekli olan çok önemli platformlardı (Wicke, 2006, 110). Görünmek genç nüfusu organize etmeye yarayan bir kavram. Zira tüketimin estetizasyonuna uğrama potansiyeline sahip genç nüfus “yeni” olanın ve aslında her an değişime açık olanın temsilcisi. Yaşlı olan ise eğer hala kendi kültürel sürecini yaşatmaya çalışıyorsa “absürtlük tehlikesi altındadır. Absürt olan görüntünün dışındadır. İktidar ilişkileri tüketimde görünür olmayı önceler.

Bu görünürlük ve imaj yaratım hali yaşlı nüfus için yeniden hayatın içine katılma güdüsü olarak okunabilir. Dışlanmış halinden yeniden çağın imajı ve birçok yönden işe yararlılık kazandıran bu süreç onları tüketim toplumunun neredeyse asli bir unsuru haline getirmekte. Erillik ya da dişilik üzerinden satın alınan imaj aynı zamanda cinsel olarak gözden düşmüş özellikle de erkek bireyler için yeniden var olma imkânı sunmakta. Bu görsele boğulmuş ve onunla dizayn edilmiş 'porno' toplumunda her yerde çılgınca ve tahrik edici düzeyde davet eden çağrışımların tüketmeyi beden ve hazla ilişkilendirmesinin bir sonucu olarak görünmekte. Bu davetin hedef kitlesi

modern üretim döneminin aksine 'Genç'ler değil, genç olmayı başarabilen yani tüketebilen herkeştir. Bayat'ın (2015) bahsettiği kent ve kırsala dair iktidar alanı meselesi burada yeniden hatırlanmalı. Köy gencin iktidara boyun eğdiği, kent ise kendi iktidar alanını kurduğu mekan olarak ayrıştırılmalıdır.

4.1.3.1 Tüketim, Değer ve Yaşlılık

Baudrillard 'bana fırlatıp attığın şeyi söyle sana kim olduğunu söyleyeyim!' diyordu (Baudrillard, 2008, 40). Buradan hareketle fırlatıp attığın ya da sahip çıktığın şey aynı zamanda kendi yaşını veya ait olduğun kuşağın hangisi olduğuna dair ciddi ipuçları verebilir.

Yaşlılık kavramının bir olguya karşılık gelmesi onun aynı zamanda mekân zaman gibi soyut kavramlarla birlikte tüketim üretim ilişkileri bağlamında eşyayla olan ilişkisi ile alakalıdır. Tüketim ilişkileri ve tercihleri çoğu zaman yaşa bağlı tercihlerle şekillenir. Çok renkli giyim örneğin bir gençlik göstergesi olarak algılanırken çoğu zaman daha mat renkli ve tekdüze kıyafetler bir yaşlılık göstergesi olarak kabul edilir. Haliyle tüketim tercihleri aynı mekân ve zaman algısı gibi yaşın belirteci olarak okunabilir. Bu noktada 'değer' kavramı ile alakalı bir değerlendirme yapmamız gerekecektir. Zira değer kavramı üretici toplumlarda üretimin üst başlığı olarak okunurken Türkiye gibi daha ziyade tüketimin merkezde olduğu toplumlarda tüketimin ekseninde şekillenir. Yararlı insan, verimli insan, üretici insan artık değer endekslerinde yer almıyor. Bu değer endekslerinde marka giyen, spor arabası olan, kimseyi takmayan ne başkası ne de kendisi olan ne hedefi ne de tasası olan yeni bir tüketim toplumu üyesi biçimleniyor (Atabek, 2004, 20).

Toplumsal değer algısının bu yönü çok somut bir gerçekliği de içinde barındırmakta. Tüketim ürünlerde olduğu gibi bilgide de kendini hâkim değer kılıyor. Artık bilgi kendi değer dünyanızın dışında özellikle ekonomik iktidarın sahipleri tarafından üretilip pazarlanan bir meta haline dönüyor. Bilginin bu sanal dolaşımı onu metalaştırıp dil ile olan bağı koparıyor. Dil ile bilgi arasında ki kopukluk tahayyülün yok olması tehlikesini de beraberinde getiriyor. Hikmet, pazarlama yoluyla satın alınan bir metaya dönüştüğünde 'tecrübe' artık ustaca çekip çeviren uzmanların iddiaları karşısında mutlak bir yenilgi almış oluyor. Toplumda tecrübenin somut hali olan anneanne,

babaanne, dede, yaşlı bilge profili 'kuşak çatışması' kavramsallaştırması adı altında değersizleştirilip eski sıfatı alıyor. Bu kendini doğuran kehanet gibi kuşaklar arasında derin bir kopukluk ve uçurum doğurup değer anlık tüketim nesnesi haline dönüşmesini tetikliyor. Doğal olarak Baudrillard'ın dediği gibi bolluk içindeki insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış durumdadır (Baudrillard, 2008, 15). Birey ile nesne arasındaki fark tecrübe/birikim/hikmet ile haz arasındaki fark gibidir. Tecrübe birikimdir şaşkınlık yaratmaz, haz mucizevidir. Günlük pratikte tüketimin lütufları bir emeğin ya da bir üretim sürecinin sonucu olarak yaşanmaz, mucize gibi yaşanır (2008, 24). Bu mucizevi durum bunu kaldırabilecek potansiyelde bir birey tanımlamak ister. Tecrübeyi mitleştirip yok etmek ister. Her tüketim yeninin varlığına doğru bir heyecan yaratmalıdır. Baudrillard benzeri bir söylemi kitle iletişim araçları için de kullanır. Ona göre kitle iletişimin bize verdiği gerçeklik değil, gerçekliğin baş döndürücülüğüdür (2008, 27).

Yaşlı nüfusun klasik tüketim kalıpları içerisinde kendine yer edinmemesi başlı başına bir problem olarak görülse de post-modern kapital toplum onları bu sürecin içine katmanın hesaplarını yapmakta. Modern dünyanın üretim açısından gündelik hayattan çıkardığı, tüketim açısından ciddi bir pazar olarak gördüğü yaşlı bireylerin yoğunlaştığı kentsel mekânda, üretim ilişkilerinin, tüketim biçimlerinin, toplumsal ilişkilerin, mekânsal konumlanmanın, kuşaklar arası dayanışmanın hangi yönde ve nasıl değişeceği konusunda fikir yürütebilmek için kentsel mekandaki yaşlı bireyin farklı boyutlarının tanımlanması gerekmektedir (Şentürk & Ceylan, 2015, 16-17).

Tüketim ve değer kalıplarının dini algoritmayla ilişkili olduğunu düşünebiliriz. Zira dinsel refleks veya hassasiyetleriniz sizin tüketim değerlerinizi belirlemekte. Bu aynı zamanda içsel dünyanızdaki heyecan, mutluluk, karamsarlık, depresyon, bunalım gibi anlık, geçici veya kalıcı duyguların üstesinden gelirken bir yol olarak sunulur. Bu anlamda yaşlı nüfusun daha fazla tüketmesini haklı kılacak nedenler ortaya çıkmaya başlıyor. Bu tüketim ilaçlar, tıbbi ve medikal malzemeler başta olmak üzere sağlık sektörünü aşarak pazarın her alanına sıçramaya başlıyor. Nüfusu yaşlanan ülkelerin tüketici piyasaya kayması kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyor. Üretim ve tüketim arasında giderek artan uçurum milli geliri yüksek devletlerin dışardan özellikle de Ortadoğu, Afrika ve Asya kıtası gibi modernleşme olgusu ile geç tanışan genç nüfusun

sahip ülkelerden istihdam transferine neden oluyor. Burada hem tüketim alışkanlıklarını hem de yerli yaşlı nüfusun göç eden genç nüfusla beraber karşılaştığı kültürel durumu ve bunun sonuçlarını tartışmak zorundayız. Zira göç eden kültürel bir değişim yaşamakla kalmıyor göç edilen ülkenin halkında da bir başkalaşma doğuruyor.

Türkiye son yıllarda başta Suriye, Afganistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Irak olmak üzere çok farklı kültürlerden göç alıyor. (Türkiye Göç İdaresi 2016 yılı göç faaliyet raporu verilerine göre saydığımız ülkeler ilk on ülke içerisinde). Yine aynı istatistiğe göre 2016'da 56591 yabancı uyruklu kişi Türkiye'den çalışma izni almıştır. Bu durum Türkiye'nin genç nüfusundaki (yani çalışma verimi açısından üretken olma hali) azalmaya işaret ederken aynı zamanda kültürel bir değişimin habercisi olmaktadır.

Tüketimin yaşlıların ihtiyaçlarını tedarik edebilme noktasında aynı zamanda önem arz ettiğini belirtmek gerekir. Burada temel nokta eşya temini ile güven arasındaki bağın inşa edilebilme biçimi olacaktır. Yani yaşlı bireylerde tercih olgusunun zorlaşması aynı zamanda güvendiği yerden alma güdüsünü de güçlendirmektedir.

4.1.3.2 Tüketim İçin Akışkanlık ve Hız

Küreselleşme anlatılarının bizim için en önemli avantajı, eşzamanlı düşünmeyi zorlaması, “mekân” üstünde akışkanlığı, dolaşımları ön plana çıkarması. Küresel ilişkileri mekân metaforlarına (coğrafya, harita, ağlar, örgütler, doku vs.) başvurmadan anlatmak mümkün değil (Öncü – Weylan, 2007, 13). Küreselleşme ile başlayan dolaşım ve akışkanlık önceki bölümlerde bahsettiğimiz genç iş gücünün endüstriyel toplumlara akışını hızlandırmış ama aynı zamanda endüstrinin de kentlere girişini teşvik etmiştir. Bu durum yaşlanmakta olan nüfusun iş bulma ve kültürel kimliğini koruma gibi çok farklı alanlarda bocalamasına sebep olmakta.

Modern hayatın akışkanlığının ve kapitalizmin sürekliliğinin veya hızının toplumsal tabakalaşmayı en acımasız haliyle oluşturduğunu söyleyebiliriz. Süreklilik ve hız aslında kentin tüketim ile ilişkisinin en belirgin yönüdür. Tüketimin en içkin tarafı sunduğu görsel şölendir. Bu sunum tüket ve yaşa sloganının haz ile buluşma anıdır. Bu bağlamda tüketim görselliği bir şiddet metaforu olarak kullanır. Burada devreye giren

kavram ise pornografidir. Zira hazzın iki boyutu vardır: şiddet ve cinsellik. Tüketim ikisini aynı ekranda birleştirmeyi başardığı için sınırsızca yok etmeye davet eder. Kent kültürü saldırganlık ve şiddet davranışlarıyla birlikte yaşanır. Bu davranışlar zapt edilse bile korku ve kaygı yine vardır (Robins, 1999, 209). Mumford kent yaşamının “paranoyak bir ruhsal yapıyı” teşvik ettiğini söyleyerek “derin kolektif kaygıların” kent kültürünün özelliği olduğuna değinir; kent yaşamında “kavga, saldırganlık, tahakküm, yarışma ve kölelik” vardır; kent “sürekli yıkmaya ve yok etmeye yönelik bölücü içsel kuvvetleri kuşatır.” (Mumford. 1961. Akt. Robbins, 1999, 209-210).

Robins, Mumford'un tanımladığı bu saldırganlık halinin nasıl zapt edileceği sorusunu sorar ve uygarlaştırma kapasitesinin varlığından bahseder (1999, 210).

“Kentlilik düzen ve düzensizlik güçlerini yaratıcı bir gerilim içinde tutmaya dayanır. Modern kentte üretici bir uyuşma sağlanmıştır; kolektif duyguların enerjisine ve dinamizmine gem vurulup yaratıcı bir ifade verilmiştir. Modern kent yaşamı karşılaşma ve temaslarla, yabancıların ve bilinmeyenlerin meydan okumalarıyla donatılmıştır; modern kent psikolojik şokların ve sürprizlerin yaşandığı bir yer, bir çeşit baş döndürme makinesiydi. Bir dereceye kadar tehlikeye izin veren, bir yere kadar korkuyu hoş gören bir kent kültürü kaldırılabilirdi. Görüşte (vizyonda) kentin psişik ve erotikleştirilmiş alanını gösteren göz atış, bakış cinsel izleme, 'özneler arası görsel ilişkilerde' yakalanan gözden söz edilir (Robins, 1999: 209).”

Kent ve köy ayrımına dair bir söylenceyi bugün en azından Türkiye şartlarında konuşmanın mümkün olmadığını düşünüyoruz. Zira kent dediğimiz olgunun siyasal, sosyal ve ekonomik reflekslerle kurulu bir mekân olduğunu söylemekteyiz. Haliyle bugün herhangi ücra bir dağ köyü ile metropolün insanlarının saydığımız saikler konusundaki ortak eylemleri köyü ve kenti 'kent' ortak paydasında bir araya getirmekte. Kentin o büyük ve hengâmesi, tüketimi merkeze alan 'akışkan' yönü köyü sükunetini alarak, onu ekonomik ve siyasal kaygıların görünür hale geldiği bir yer haline getirmekte. Köyde doğan bir çocuğun ailesi onun tarım ile geçinmesini istemediğinden eğitime dair kaygılar duymakta. Bu kaygılar sosyal olarak onu kentliyle aynı düzlemde yaşayan birey haline getirmekte. Gellner kentin 'kitabı' özelliğinin geleneksel toplumları modern dönemle birlikte dönüştürdüğünü iddia eder. İnsan becerisi daha da geliştirdiğinden ve aynı zamanda bütün diğerleri için bir onay ve teşvik olduğundan kent, okuryazarlığı benimser. Uzmanlıklar yazıyla kaydedilmiş olanlardan yararlanır ve bir kabile toplumunun egemen ve aşağı yukarı genel

uğraşından yani göçebelik gibi meşguliyetlerinden daha ötesini gerektirir. Bu nedenle kitabi bir din kentli bir halka çok daha kolay gelir ve içindeki faaliyet alanı daha geniştir (Gellner, 2012, 49). Daha geniş faaliyet alanı kenti cazip kılmakta. Bu cazibe kırsalı kente taşımadan başarılı olmuş ama bununla yetinmeyerek kırsalı da dönüştürmüştür. Kente göçemeyen 'köylüyü' bulunduğu yerde kentleştirme başarısı göstermiştir. Bu başarı elbette kentten ziyade tüketimin yani daha rahat bir hayatı daha çok tüketerek elde etme vaadinidir. Tüketimin yaptığı şey yukarıda bahsettiğimiz ortak sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal tarzın yani 'üslubun egemen kılınmasıdır. Kitabi olmak kentlilere ve kabile mensuplarına farklı kullansalar bile, ortak bir üslup kazandırdı ve onları kesinlikle sürekli olan bir törel düzenin parçaları yaptı. Öyle ki kitap kültürünün sınırları mensuplarına büyük törel otorite sağladığı uç noktaya itildi ve aynı zamanda kırsal yaşam tarzı da büyük bir bağlılık içindeki kırsal karşılıklı yardım ortaklaşmalarını (kabile) doğuran ve bu tür ortaklaşmalar koalisyonuna dayananların dışındaki tüm idare biçimlerini tamamen güçsüz bırakan noktaya geldi (2012; 52).

Karatani burada doğal kent ve yapay kent ayrımını Christopher Alexander'den hareketle tanımlar (Karatani, 2006, 71). Temel amacın tasarımcı ve planlamacılar tarafından bilinçli biçimde yaratılmış yapay kentlerden doğal kentleri ayırmak olduğunu belirtir. Yapay kentler, kentlere özgü özse bileşenlerden yoksundur. Dolayısıyla, insanların bu tepeden tırnağa planlı metropollerini kabul etme konusunda giderek daha az istekli hale gelmeleri makuldür. Yine Alexander'a göre birçok tasarımcı, modern tarzdaki yapay kentleri doğal kentlerin bileşenlerini devreye sokarak canlandırmaya çalışmıştır; bu girişimlerde bizzat kentin içyapısını kavramayı başaramadıkları, onun yerine bir doğal kent görüntüsünü ya da imgesini taklit ettikleri için bugüne kadar başarısız olmuştur (2006, 71).

Karatani'nin Alexander'dan aktardığı söylem Kent'in bileşenlerini anlamamızı daha da kolaylaştırmakta: "Kent bir birim olarak tutarlılığını, hem onun kendi öğelerini bir arada tutan kuvvetlerden hem de onu sabit, değişmez bir parça olarak içeren daha büyük yaşayan sistemin dinamik tutarlılığından alır... Kentin sistemlerine yuva olan ve bu yüzden de önemli fiziksel birimler olarak düşünülebilecek pek çok sabit somut kent altkütmesi içinden genellikle birkaçını seçip ayırır ve onlara özel dikkat gösteririz..." (2006, 72).

Tüm bu sürecin karşıtı olarak 'yavaş kent' hareketi yukarıda bahsedilen teoreme karşıt yaşlı ruhunu okşayan söylemlerle kendine hayat buldu. Türkiye'den bazı kent ve kasabaların da üyeliğinin veya adaylığının olduğu yavaş kent hareketi bazı temel değerler üzerine kendini kurgulamakta. Kendi manifestolarında yaşamı, yaşamaktan zevk alacak bir hızda yaşamayı örgütlü hale getirmenin felsefesi geliştirilemeye çalışıldığı söylenmekte. Hareket kentsel dokuyu öne çıkaracak mimari tasarım ve projeler, yeşilin ve doğanın şehrin asli unsuru olması ve artırılması, yerel adetlerin ve yemek kültürünün desteklenmesi gibi kültürel değişimin hızında kaybolan genç nüfustan ziyade kültürel bir muhafazakarlık ile hayatı daha yavaş parametreler üzerinde yaşayan yaşlı bireylere uygun görünmektedir. Misafirperverlik, asla bağıllık, yavaş bir akış içinde zevk almaya çalışmak ve belki de anlamı buradan çıkarma gayreti kapitalizmin genç kentlerinin akışkanlığına karşı bir ses olarak görülse de bizce 'butik' kentler yaratarak yeni bir tüketim süreci doğurma yolunda emin adımlarla ilerlemekte. Seferihisar, Halfeti, Şavşat, Eğirdir, Gökçeada gibi farklı alanlardaki turistlerin ilgi alanında ki kentleri öyle olması gerektiği için değil de farklı bir tüketim sürecinin kazanımları için yavaşlatmak iyi bir sonuç verir mi bundan şüphe duymak gerekebilir? Ama hayatın yavaşlığı ile yaşlılık arasındaki dostane ilişki, nostaljiye ait değerlerin hafıza oluşturması olumlu olarak okunabilir. Tüm bu saikler yaşlılar için yaşlıların yaşadığı konuttan güvenli bir biçimde dışarı çıkabilmeleri, sosyal hayata başkalarını yardımına fazla ihtiyaç duymadan kendi başına katılabilmesi hayattaki anlam arayışını sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir (İçli, 2017, 74).

4.1.4 Sosyal Ödevler Amaçlı Mekân Tercihleri

Yerel yönetimler son dönemlerde özellikle genç nüfusun hem kültürel gelişimine katkı sağlama amaçlı hem de eğitimlerini destekleyici mekanlar açmakta. Çeşitli şehirlerde değişik isimlerle adlandırılan bu mekanların ihtiyacı ne kadar karşıladığı ayrı bir konu olmakla birlikte hedef edindiği kitleyi ne kadar etkileyebildiği de henüz hesap edilmiş değil. Genç nüfus için bu mekanların dışında da alternatif sunabilecek oldukça fazla mekân bulunmakta. Oysa yaşlı nüfus için maddi getiri oranı sınırlı olduğundan devlet eliyle organize edilen mekanlar hariç alternatif bulabilmek oldukça güç. Yaşlı nüfusun hem kültürel düzeyini artıracak hem de el becerilerini artırabilecek mekanlar sunulması toplumsal zemin açısından oldukça faydalı olabilir. Örneğin yaşlı nüfusun genç nüfusa tecrübesini ve becerilerini aktarabildiği mekanların açılması her iki kuşak

açısından da faydalı olabilir diye düşünmekteyiz. Bu bağlamda açılan yerlerin veya verilen hizmetlerin fiziksel ihtiyacı karşılamakla sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin yaşlı bakım merkezleri veya evde her türlü bakım ihtiyacını gidermeye yönelik fonlanan çalışmaların fiziksel ihtiyacı kısmen karşılarken psikolojik ve sosyolojik anlamda ortaya çıkan soruna çözüm olmadığına şahit olmaktayız. Ayrıca fiziksel ihtiyaçlarını karşılama noktasında bireylerin Belediye hizmetlerini yeterince tercih etmediklerini de görmekteyiz. Bunun alt nedenleri olarak hizmetin yeterince duyurulmamış olması veya Türkiye gibi aile bağlarının daha sıkı olduğu bir ülkede ayıp karşılanması gibi nedenler gösterilebilir.

Görüştiğimiz bireylerin 143'ü belediyelerin böyle bir hizmet verdiğiinden haberdar değildi. Haberdar olsalar da bu hizmetten faydalanmak istemeyeceklerini belirtenler ise 117. İstememe nedeni genel olarak 'güven' etrafında şekillenmekte. Örneğin Ardahanlı Kazım (73) insanın kendi dışında kimseye güven duyamayacağı bir dünyada yaşadıklarını söylüyor haliyle bu tarz organizasyonlara sıcak bakmıyor. Ne demek istediğini sorduğumuzda Konyalı Sabit (77) hem fiziksel hem de psikolojik olarak şiddete maruz kalabileceklerini dile getiriyor. Kırşehirli Nuri (70) ise kendilerini maddi olarak sömürmek veya mal varlıklarından faydalanmak isteyecek insanların olabileceği düşüncesiyle uzak durmak gerektiğine inanıyor. Buna benzer cevaplar bize belediyelerin hizmetlerini hem duyurma noktasında hem de yeterince anlatıp ikna etme bağlamında eksik kaldıklarını gösteriyor. Öte yandan yaşlanma psikolojisine bağlı olarak 'kaybetme' korkusunun daha ilginç bir şekilde insanda yer ettiğine şahit oluyoruz. Adıyamanlı Abuzer (66) ve Sıddık (73), Mersinli Abdurrahman (72) ve Vanlı Cavit (78) 'ortada kalma' endişesi ile kendilerini koruyacak bir maddi imkana sahip olmak gerektiğine inanıyor. Haliyle birçoğu ölmeden önce mal paylaşımı yapmak konusunda oldukça endişeli. Giresunlu Hacı Ali (91) bastonuna iki elini yaslayarak parmakları ile sokağı gösteriyor ve: "çocuklar ve torunlar bile bizi sokakta bırakıyorsa devlet bize sahip çıkar mı?" diyerek aynı söylemi tekrarlıyor.

Öte yandan bir kısım bireyde "Devlete yük olmama", "çocuklarım bu işi yapmalılar" cevapları ise hemen ardından geliyor. Böyle bir hizmetten faydalanmak isterim diyen 26 kişiden 21'inin çocukları var. Faydalanmak istemeyeceğini belirten 117 kişiden ise 109 bir aileye veya çocuklara sahip. 8 kişiden 5'i evli ama çocuğu yok, 3'ü ise tek başına yaşıyor. Kayserili Avni (73) faydalanmak istediği hizmetlerin yetersiz ama çok

gerekli olduğuna inanıyor. Ona göre işin aslı; “devlet, toplumda ki her bireyin iyiliği için çalışıyor ve yaşlılarda en fazla hassasiyet gösterilmesi gereken kişiler.”. Osmaniyeli Hakkı ve Siirtli Murtaza devletin imkanlarını kendi çocuklarının sunduğu imkanlara tercih edeceklerini söylüyorlar. “Çünkü devlette insan gibidir ve ortada bırakılmak ağırına gider. Onun için sahip çıkacaktır” diye ekliyor Erzurumlu Mustafa (81).

214 kişiden 71 kişinin ise böyle bir hizmetten haberi vardı. Haberi olanların yine büyük kısmı (49 kişi) mecbur kalmadıkça böyle bir hizmete başvurmayacaklarını belirttiler. Böyle bir hizmete çeşitli nedenlerle başvurmayacaklarını belirten toplam 166 kişinin önemli bir kısmı tüm nedenlerin haricinde ayrıca çocukları varken başkalarının kendilerine hizmet etmesinin toplumsal olarak ayıp karşılanacağını düşünerek de reddedeceklerini belirttiklerini söylemeliyiz. Malatyalı Kadir (67) ve Çankırlılı Ali (67) rahatsız dahi olsalar çocuklarının anne ve babalarına bakmayı öğrenmeleri gerektiğini söylüyorlar. Örneğin her gün oğlu tarafından sabah kahveye bırakılan Samsunlu Musa (96) eğer oğlum bakmayacaksa ne huzurevi ne de devlet baksın istemeyeceğini dile getiriyor. Bu durumun kendi için ölümden daha kötü bir durum olacağını söylüyor.

Buradaki cevaplar daha ziyade mekanların kullanılma durumuna göre de değişiklik gösterebiliyor. Cami ve kahve her yerde benzeri bir işlev görürken bu tarz mekanlar hem yerel yönetimin politikaları hem de oranın bizatihi idari yüzüne göre şekilleniyor. Haliyle yaşlı bireyler için elverişli şartlar yaratılmadığı takdirde kullanım alanı daralıp mekân işlevsiz hale gelebiliyor. Bazı yaşlı bireylerin bu tarz mekanları yöneticilerin tahammülsüz davranışları dolayısıyla terk ettiğine şahit olduk. Bu sorun onlar için açılmış mekanları işlevsizleştireceği gibi yaşlı politikaları için de önemli bir problem teşkil etmektedir.

Burada sürdürülen tartışmanın bir diğer boyutu yaşlılık ile tanımlanan sürecin üretkenlik bakımından az değerlendirilmiş olmasıdır. Yaşlılığın üretkenlik anlamında verimli bir çağ olarak değerlendirilmesi yaşlı politikalarının hem yönelimi hem de içeri açısından önem arz etmektedir. Yaşlı bireyleri toplumun sadece 'tüketen' bireyleri kategorisinde değerlendirmek toplumda nesilden nesil'e bilgi aktarımını sekteye uğratabilecek hatalı bir bakış olacaktır. Birçok etkin ve değerli ismin yaşlılık süreçlerinden verdikleri/ürettikleri/yarattıkları eserlerin toplumların hem hafızasında hem de kültürel

zemininde mihenk taşı olduğundan bahsedebiliriz. Kutsal'a (2006) göre birçok sanat, felsefe ve bilim yapıtı 65 yaş üzerindeki kişilerce üretilmiştir. Bu üretim sürecinin daha verimli hale getirilmesi ve toplumda tecrübe aktarımının desteklenmesi açısından bu mekanların daha aktif kullanılabilceğini düşünmekteyiz. Tabi burada mekanlar hem ulaşım noktasından hem de mekânın kullanımında ortaya çıkacak sorunların bertaraf edilmesi bağlamında yerel yönetimlerin profesyonel adımlar atması gerekmektedir. Örneğin mekân yöneticilerinin ve çalışanlarının seçiminde titiz davranılması ve belirli bir eğitim sürecinin gözetilmesi ilk ve anlamlı bir adım olabilir. Öte yandan mekâna ulaşım noktasında uygun araçların temini bir diğer önemli adım olacaktır. Bununla birlikte güvenlik sorununu da halletmek hem toplumsal sağlığın hem de bireysel verimliliğin çok temel bir noktası olacaktır. Yaşlı bireylerin mekanlarının fiziksel gerilemeden kaynaklı zaafı göz ardı etmeden dizayn edilmesi bu noktada önemlidir.

5. SONUÇ

Türkiye gibi ülkelerde yaş ayrımcılığı yerini yeterliliğin takdir edildiği bir konsepte bırakmak durumundadır. Haliyle bu yeterliliğin koşullarını sağlayan her birey toplumsal dönüşüm veya gelişimde etkin rol alacaktır. Yaş ayrımcılığı geleneksel toplumlarda yaşlı bireylerin ulvileştirilmesini, gençlerin bu iktidar alanı içerisinde belki de yok edilmesini, bastırılmasını öngörüyordu. Modern toplumda ise bu ayrımcılık gençlerin tüm ekonomik süreçlerden aktif yararlanarak öne çıkmasını ve uyum sağlamakta zorlanan yaşlı bireyleri dışarı itmeyi öngörüyor. Yaş ayrımcılığının yaygın ama hitap ettiği kitlenin dönemin sosyo-ekonomik şartları değiştiğini iddia edebiliriz. Yarattığı farklı iktidar alanlarının köyde ve kentte farklı sınıfsal süreçler ile sonuçlandığına şahit olabiliriz. Anadolu’da aile babası olana kadar başka iktidar alanlarında kimliği yok edilen gencin kendi kimliği ile özgürlük bulacağı kente kaçması kaçınılmaz görünüyor. Şimdi ise kentte hayat hakkı bulamayan yaşlı bireylerin artık kaçabilecekleri köylerin olmadığını görmek durumundayız.

Kentleşme oranının Türkiye’de son 10 yılda devasa artışı bu anlamıyla endişe vericidir. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı TÜİK verilerine göre 2018 yılında %92,3 olarak görünmektedir. (<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=30709>)

O halde bu tablonun gerçekleri ile yüzleşmek getirilerini daha analitik okumamıza neden olabilir. Yaşlılık bu tablodan hareketle bir sorun olarak değil avantajları ve dezavantajları ile bir toplumsal gerçeklik alanı olarak kabul edilmek zorundadır. Kentleşme oranı artarken tarım toplumundan kopuşun üreteceği sorunlar yaşlı nüfusun dinamik tecrübesi ile aşılabılır. Öte yandan eğitim politikalarının tam olarak bu evrede kentlileşmesi de başka bir sorun olarak önümüzde durmakta. “kentlileşmeden” kastın teknik gelişimin eğitimin birinci derecede algısı olmasından bahsetmekteyim. Bu durumda geçmişin izleri silinecek ve toplumsal hafızanın yerini kaos alacaktır. Zira

hafızası olmayan toplumun ya da bireyin herhangi bir ilke üretebilmesi de mümkün görünmemektedir. Tarih toplumlar için devingen bir ders çıkarma alanıdır. Genç toplumların yaşadığı problemlerin büyük çoğunluğunun tarihsel anlamda merkezilik üretilmemesinden söylersek hata etmiş olmayız sanırım. Bu tezin temel iddiası mekânsal merkeziliğin ortaya çıkması ile yaşlı bireylerin ve haliyle tüm toplumun hafızasını canlı tutmasıdır. Mekânsal tercihlerini doğru bir zeminde ortaya koyan hafızası canlı toplumlar yaşlanma evresinde veya herhangi bir boşluk durumunda kaotik bir sürece evrilmezler.

Sonuç olarak bu tez yaşlı bireylerin mekan tercihlerini anlamaya böylece onların toplumsal düzlemde daha aktif, katılımcı bir yaşlılık evresi geçirmesine odaklanmıştır. Tezin geneli içinde belirtildiği üzere bu durum genç kuşak ile eski kuşak arasında çatışmayı değil verimli bir birlikteliği inşa etmeye yarayacaktır. Bu birlikteliğin gelişmeyi hedefleyen bir topluma sunacağı ilkeler o toplumda hakikat ile huzur, hakikat ile mutluluk, hakikat ile toplumsal mutabakat bağlamında yapıcı katkılar sunacağı düşünülmelidir.

Mekan ve yaşlı nüfus arasındaki bağın tespiti yaşlı bireylerin hayatlarını idamesi noktasında hem sivil toplumu hem de kamu otoritesinin yapıp etmelerini yönlendirebilmelidir. Onların kendi dünyalarını daha konforlu hale getirmek, yaşamlarının son dönemlerinde huzuru ve mutluluğu bulabilecekleri mekan arayışını kolaylaştırmak, kendi yaş gurupları ile diyaloglarını pekiştirecek ortamların oluşması şüphesiz onların bakımından sorumlu diğer bireylerin hayatlarını sürdürmesine de yardımcı olacaktır. Haliyle konuyu sosyolojinin verileri ile birleştirerek teorik bir alt yapı oluşturmak durumundayız. Gerontoloji'nin katkısı bu anlamda çok boyutlu görülmeli ve değerlendirilmelidir. Tezin çerçevesini oluşturan 3 ana mekan olan cami, kahvehane ve avm daha ziyade toplumsal görünürlük anlamında sıkça rastlanan mekanlardır. Ama bununla birlikte her bireyin kendi zevkleri, kültürel yapıları bağlamında mekan tercihleri değişiklik gösterecektir. Toplumsal olma hali içinde yaşayan her bireyi genel kabul görmüş kuralları, toplumun hassas noktalarını sarsmadan memnun etme sürecinden geçer. Yaşlı bireyler emek verdikleri toplumun birer emaneti olarak tekrar topluma döner. Yaşlı bireyle çocukluk çağı arasında kurulan benzerliğin bir yönü de burasıdır. Çocuk veya bebek kendi ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz olduğu için yaşadığı topluma ve o toplumu dizayn eden hukuki/kamusal sisteme

emanettir. O emanete iyi bakıldığında yaşadığı topluma faydalı hale gelir. Aksi halde yaşadığı toplum ve hukuki bağlamla hep çatışma halinde problem üreten bireyler ortaya çıkar. Yaşlılık da tekrar çocukluk evresine dönüş gibi tekrar emanet edilmeye benzer. Emanete iyi bakmanın bir diğer veçhesi bakacak kişilerin ve bakma hukukunu düzenleyen iradenin kendisinin de bir gün aynı konuma geleceğini bilmesi gerekliliğidir. Tıpkı çocuklar gibi yaşlı bireylerde hukuki ve toplumsal bağlamda gerekli özen gösterilmeden, ilgisizce kenara bırakılırsa toplum kendi geleceğini yok etmiş olur. Çünkü tecrübe ile elde edilen bilginin sonraki kuşaklara aktarılmaması toplumsal çöküşü hızlandıran sosyal bir olgu olarak ortaya çıkacaktır. Hem devlet yönetimi hem ailenin varlığı hem de toplumsal olanın üretilmesi hafızanın canlı ve üretken olmasına bağlıdır. Hafızasını kaybeden veya onu köreltmek için uğraşan bir toplumun sağlıklı bireyler yetiştirmesi hukuki düzenini barışçıl bir zemine oturtması mümkün görünmemektedir.

Mülakatlar sırasında gördüğümüz bir diğer mesele yaşlı bireylerin mekan tercihlerini yaparken salt bir mekan olgusu gözetmedikleri oldu. O yerin imgesel/soyut anlamları en az somut anlamı kadar belki daha fazla yer tutuyor. Bu imgesel anlamı doğuran sosyo-kültürel süreç sadece bugünün verileri ile analiz boyutunu fazlasıyla aşacaktır. Bireylerin geldiği tarihsel arka plan kadar toplumların deneyimleri de önem kazanmakta bu noktada. Haliyle tercihlerin rasyonel karşılığı diye tespit edilen birçok verinin irrasyonel kökenleri olduğu konusunda iddia öne sürülebilir. Ve tam tersinden çok irrasyonel olarak görülen bir yönelimin tarihsel süreçteki rasyonel köklerini değerlendirmeden geçmemeliyiz. Caminin teolojik yönünün salt bir ölüm korkusu başlığı ile değerlendirilmesi yapılan mülakatlarda görülmüştür ki çok da doğru değildir. Bireylerin her ne kadar var olma/hayatta kalma güdülleri ve eylemleri bugün için yalnızlığa itse de onları örgütlenme ve bağ kurma ihtiyacı hem rasyonel hem de irrasyonel yapıp-etmeler doğurmaktadır. Caminin bu teoloji dışı işlevi, öte yandan kahvehanenin bir paydaşma/ortaklaşma hatta üleşme cemaati/topluluğu kurmasının teolojik karşılığı kadar şaşırtıcı ve düşündürücü görünmektedir. Yine alışveriş merkezlerinin popülerliğine ve tüm toplumsal biçimleri kendi zemininde yeniden inşa etme iddiasına karşılık hala bir kesim (yaşlı bireyler) için anlam ifade etmemesi de sebepleri ve sonuçları açısından konuşulmayı ve analiz edilmeyi hak ediyor.

Yaşlı bireyler için mekan tahsis etmenin toplumsal hafıza denen dinamik ve direngen

algıyı ayakta tutmak adına önem arz ettiğini görmek durumundayız. Tüketim toplumunun akışkanlık içinde erittiği tüm sabiteler aslında anlam ile kurduğu ilişki biçimi sarsılarak yok edilmekte. Anlam ise kendi kökensel süreci içinde bir yer inşa ediyor. Haliyle aktarılan şeyin önemi burada değer kazanıyor. Aktarımın canlılığı cemaatsel/toplumsal edimin diriliğini sağlayacaktır. Bu manada toplum olabilmenin temel değerlerini kendi içsel süreçlerimizden elde etmenin yeni bir yolunu bulabiliriz. Sonuç olarak yaşlı bireylerin varlığı toplumun dinamik ve kendi özünde kalması adına genç nüfus kadar önemli ve dahi gereklidir.

Yaşlı erkek bireylerin mekan tercihlerinin önemi aynı zamanda yaşlanacak bireylerin mekan tercihine de ışık tutacaktır. Türkiye stratejik konumu itibarıyla son yıllarda değişik ülkelerden gelen göçmenlerin uğrak noktası haline geldi. Farklı ülkelerden gelen göçmenlerin/mültecilerin en azından bir kısmının geri dönmeyeceği gerçeğini anlamamız gerekmektedir. Haliyle bugün büyük kısmı genç olan bu bireylerin yaşlandığında tıpkı kendi vatandaşları gibi her türlü ihtiyacını karşılamak sosyal devletlerin görevidir. Sosyal haklardan (emeklilik vs.) mahrum ve çalışmasını sağlayan fiziksel ve ruhsal eşiği aşmış yaşlı bir mültecinin Türkiye’de hangi sosyalizasyon sürecine dahil olacağını şimdiden öngörmeye çalışmamız gerekmektedir. Aksi takdirde plansız bir yaşlanma yaşlı bireylerin gençlere yük olmasına ve toplumda aile merkezli krizlerin ortaya çıkmasına/büyümesine neden olacaktır.

Şentürk (2015) kırsal alanda daha homojen bir yaşlılık biçimi varken kentte farklı özellikteki bireylerin olabileceğini söyler (s. 283). Haliyle buradaki farklılık mekandan, zamana, ekonomiden sanata, siyasaldan sosyolojye her türlü algılama biçiminin farklılaşacağını bize haber verir. O halde bireyin yaşlılığını huzur içinde devam ettirmesi onun farklı isteklerini karşılayacak toplumsal sistemiği hukuki ve ahlaki olarak inşa etme zorunluluğu verir bizlere. Kırsal alanda kalmış hukuki uygulamaların kent hayatına adapte olmuş bir yaşlı bireyin ihtiyaçlarını karşılamadığını örneğin camiye cami, kahveyi kahve, avm’yi avm olarak sadece görmediğini kendi içsel halinden anlamlar taşıdığını kabullenmeliyiz. Tufan’ın (Akt. Borazan, 2019, 64) teklif ettiği çeşitli uygulamaların (mavi ev vs.) ve bunlarında üzerine konulacak tekliflerin hem sağlık problemlerini daha yoğun yaşanmaması adına hem de huzurlu bir yaşlılık evresi geçirerek toplumsal devamlılığa katkı sağlamasına faydasının olması çeşitli açılardan yaşlı bireyi mutlu edecektir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Cengiz. 2013. **Yaşlılık ve Emeklilik; Kuramlar, Kavramlar, Sorunlar.** Kriter Yayınları. İstanbul
- Alptekin, Duygu. 2011. Gerontoloji Ekseninde Yaşlılık Sürecinin Sosyo-Ekonomik Boyutları. **T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi.** C 2. S 3. ss 7 – 15. Ankara
- Artan, Taner, Irmak, Hatice Selin. 2018. Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması. DOI: 10.17681/hsp.370597. 03.02.2019
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/479405>
- Aslan, Şükrü. 2004. **1 Mayıs Mahallesi; 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent.** İstanbul. İletişim Yayınları.
- Atabek, Erdal. 2004. **Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik.** İstanbul. Alkım Yayınevi.
- Aybars, Ergün. 2000. **Atatürkçülük ve Modernleşme.** İzmir. Ercan Kitabevi.
- Aydın, Esra. 2017. Kültür Bağlamında Sosyal Mübadele: Kuramsal Bir Çalışma. **UIİİD – IJEAS.** (16. UIK Özel Sayısı): 547-562. 14.07.2018
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/346167>
- Aydın, Suavi. 1993. **Modernleşme ve Milliyetçilik.** Ankara. Gündoğan Yayınları.
- Aysan, Mehmet F. 2014. Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Yeni Meydan Okumalar. **Türkiye'de Toplumsal Değişim.** Ed. Lütfi Sunar. S. 67 – 87. İstanbul. Nobel Yayınları.
- Aysan, Ümmügülsüm. 2017. Türkiye'de Yaşlıların Yaşam Memnuniyeti ve Refah Algıları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Baars, J. Bernards. 2012. **Ageing and the Art of Living.** The Johns Hopkins University Press. Baltimore
- Babaoğul, Müberra. 2006. Yaşlı Tüketiciler Pazarı ve Taraflara Öneriler. **Gebam; Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Bülteni. Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam.** Bölüm 22. Sf. 139 – 148. Ankara

- Baran Görgün, Aylin. 2008. Yaşlılıkta Sosyalleşme ve Yaşam Kalitesi. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**. c 2008-2. ss 86 – 97. Ankara. Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Bayat, Asef. 2015. **İslam'ı Demokratikleştirmek; Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş**. Çev. Özgür Gökmen. İstanbul. İletişim Yayınları
- Baudrillard, Jean. 2008. **Tüketim Toplumu; Söylenceleri/Yapıları**. Çev. Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- _____. 2011. **Nesneler Sistemi**. Çev. Oğuz Adanır – Aslı Karamollaoğlu. İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bedük, Aykut, Ertürk, Ebru. 2015. Sosyal Mübadele Teorisi Bağlamında Güç Mesafesi ve Örgütsel Adalet Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma. **İşletme Bilimi Dergisi**. Cilt 3. Sayı 1. Konya
- Bektaş, Oya Esra. 2017. Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**. Cilt (Vol) 10, Sayı (Number) 2, 2017, Sayfa (page) 9-18.
- Bernard, Levis. 2002. **Hata Neredeydi**. Çev. Harun Özgür Turgan – Serpil Bilbaşar. İstanbul. Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Bingül, İlyaz. 2013. **Osmanlı'da Kahve ve Toplumsal Hayat Mekanları**. Ankara. Gram Yayınları.
- Borazan, Gül N. 2019. İsmail Tufan ile Sözlü Tarih Çalışması: Türkiye’de Gerontolojinin (Yaşlılık Biliminin) Gelişimi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü.
- Burcu, Esra, Akalın, Emel. 2008. Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar. **Türkiyat Araştırmaları**. **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**. Bahar 2008. sayı 8. ss 28 – 53
- Buz, Sema. 2010. Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. Bahar 2015. Cilt 14. Sayı 53. (268-278). 11.09.2018 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70604>
- Canatan, Ayşe. 2008. **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**. Ankara. Palme Yayıncılık.
- Cengizkan, Ali. 2002. **Modernin Saati; 20. Yüzyılda Modernleşme ve Demokratikleşme Pratiğinde Mimarlar, Kamusal Mekân ve Konut Mimarlığı**. Ankara. Mimarlar Derneği Boyut Yayın Grubu.
- Cicero. 1963. **İhtiyarlık**. Çev: Ayşe Sarıgöllü. Ankara. MEB Yayınları

- Cowgill, Donald, O. 1986. **Aging Around The World**. Belmont, CA: Wardsworth.
- Çayır, Kenan. 2012. Yaşlılık / Yaşa Dayalı Ayrımcılık. Sf 163 – 174. **Ayrımcılık; Çok Boyutlu Yaklaşımlar**. Der. Çayır, Kenan & Ayan Ceyhan, Müge. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul
- Çilingiroğlu N, Demirel S. 2004. **Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı Geriatri**; 7(4): 225-230
- Demirbilek, Sevda. 2005. **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**. İstanbul. Legal Yayıncılık.
- Douglas, Mary, Isherwood, Baron. 1996. **Tüketimin Antropolojisi**. Çev. Erdin Atilla AYTEKİN. Ankara. Dost Kitabevi Yayınları.
- Edit.: Gregoire, H. Desmet , Georgeon, François. 1999. **Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler**. Çev. Meltem Atik – Esra Özdoğan. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları
- Esendemir, Şerif. 2014. Pasif Yaşlanmaya Karşı Aile Merkezli Koruyucu Boş Zaman Etkinlikleri / Family-Centered Preventive Leisure Activities Against Passive Aging. **VI. Aile Şûrası Komisyon Kararları ve Bildiriler**. T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. S 153-158
- _____. 2015. “Türkiye’de Yaşlı ve Yaşlılık Algısı.” Röp. M. Serimer ve Y. Kartol. **Gönül Dergisi**. S 51. sf. 16-21
- _____. 2016. Türkiye’de Yerinde Yaşlanma ve Mekan Gerontolojisinin Temel Parametreleri. **Sosyoloji Dergisi** 36. s 411-429
- Fowler, J. W. 1981. **Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning**. San Francisco: Harper & Row.
- Gantzer, P. Paul. 2009. **Almanya ve Türkiye’de Yaşlılar ve Yaşlılık Politikaları**. Çalıştay. Ankara. Sf. 21 – 27.
- Gardner, P. J. 2008. The Public Life of Older People Neighbourhoods and Networks (doktoral dissertation, University of Toronto, Graduate Department of Public Health Sciences, Toronto). 03.01.2019 Retrieved from: http://tspace.library.utorontoca/bitstream/1807/16822/1Gardener_Paula_j_2008_11_PHD_thseis.pdf
- Güngör, Özcan. 2013. Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu. **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Bahar 2013. Cilt 13. Yıl 13. Sayı 1. sf. 57 – 91.
- Harvey, David. 2003. **Sosyal Adalet ve Şehir**. Çev: Mehmet Morali. İstanbul. Metis Yayınları.

- _____. 2012. **Paris, Modernitenin Başkenti**. Çev: Berna Kılınçer. İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Hattox, Ralph S. 1996. **Kahve ve Kahvehaneler; Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri**. Çev: Nurettin Elhüseyni. İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Headrick, Daniel R. 2002. **Enformasyon Çağı: Akıl ve Devrim Çağında Bilgi Teknolojileri 1700-1850**. Çev. Zülal Kılıç. İstanbul. Kitap Yayınevi.
- Heisse, Ulla. 2001. **Kahve ve Kahvehane**. Ankara Dost Kitabevi.
- Hodgson, G. S. Marshal. 1997. **Dünya Tarihinde İslam**. Çev. Dr. Ahmet Kanlıdere. İstanbul. Yöneliş Yayınları.
- Holton, R. J. 1999. **Kentler Kapitalizm ve Uygarlık**. Çev. Ruşen Keleş. İstanbul. İmge Yayınevi.
- Hooyman, N. R; Kawamoto, K. Y; Kiyak K. A. 2015. **Aging Matters**. Pearson. USA.
- İçli, Gönül. 2017. Yavaşlayan Kentler ve Yaşlılar. **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**. Cilt 10, Sayı 2, sayfa 67 – 75.
- İpekçi, Mehmet V. 2014. AVM'lerin Tüketim Kültürüne Etkisi ve Türkiye Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. İstanbul
- Jameson, Fredric. 1994. **Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği**. Çev. Nuri Plümer. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Joas, Hans. 2013. Sembolik Etkileşimcilik. sf. 97 – 133. Ed. Giddens, Antony & Turner, Jonathan. **Günümüzde Sosyal Teori**. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul. Say Yayınları.
- Kalınkara, Velittin. 2011. **Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi**. Ankara. Nobel Yayınları.
- Karatani, Kojin. 2006. **Metafor Olarak Mimari**. Çev: Barış Yıldırım. İstanbul. Metis Yayınları.
- Kaya, Kamil. 2008. **Küçük Gruplar Sosyolojisi**. Isparta. Fakülte Kitabevi
- Kırlı, Cengiz. 2009. Kahvehaneler: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kamuoyu. Yaşar, Ahmet Haz. 2009. **Osmanlı Kahvehaneleri; Mekân, Sosyalleşme, İktidar**. sf. 95-118. İstanbul. Kitap Yayınları.
- Kozanoğlu, Can. 1995. **Cilalı İmaj Devri; 1980'lerden 90'lara Türkiye ve**

Starları. İstanbul. İletişim Yayınları.

- Kömeçoğlu, Uğur. Homo Ludens ve Homo Sapiens Arasında Kamusal ve Toplumsal: Osmanlı Kahvehaneleri. Yaşar, Ahmet Haz. 2009. **Osmanlı Kahvehaneleri; Mekan, Sosyalleşme, İktidar.** Sf 45 – 80. İstanbul. Kitap Yayınevi.
- Köroğlu, Muhammet A. 2014. Yaşlılık Dönemi Tüketim Davranışı Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. **Turkish Studies. International Periodical for the Languages and History of Turkish or Turkic** Volume 9/2 Winter 2014, p. 1021 1033. Ankara
- Krause, N. & Ellison, C. G. 2003. Forgiveness by God, forgiveness of others, and psychological well-being in late life. **Journal for the Scientific Study of Religion**, 42, 77-93.
- Kuhn, Thomas, S. 2018. **Bilimsel Devrimlerin Yapısı.** Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul. Kırmızı Yayınları.
- Kurtkapan, Hamza. 2017. Kentleşme Sürecinde Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Kutsal, Yeşim G. 2006. Yaşlanan Dünyanın Yaşlanan İnsanları. **Gebam; Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Bülteni. Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam.** Bölüm 1. sf 5 – 11. Ankara
- McCulloch, M. E.; Hoyt, W. T.; Larson, D. B.; Koenig, H. G.; & Thoresen, C. 2000. **Religious Involvement and Morality: A Meta-analytic Review.** **Health Psychology**, 19, 211 - 222.
- Moretti, Franco. 2018. **Mucizevi Göstergeler; Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine.** Çev. Zeynep Altok. Metis Yayınları. İstanbul
- Mumford, Lewis. 1961. The City in History. Londra. **Secker & Warburg.** sf. 50-53
- Onur, Bekir. 2000. **Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm.** İmge Kitabevi. Ankara
- Öncü, Ayşe, Weyland, Petra. 2007. **Mekân, Kültür, İktidar; Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler.** İstanbul. İletişim Yayınları.
- Özbay, Ferhunde. 2015. **Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus.** İstanbul. İletişim Yayınları.
- Palaz, Ferhan, S. 2015. Hollanda'da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Aktif Yaşlanma Süreci: Nitel Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı. İstanbul

- Paloutzian F. Raymond, Park L. Crystal. 2013. **Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları**. Phoenix Yayınları. Çeviri: İhsan Çapcıoğlu – Ali Ayten. Ankara. s 128
- Park L. Crystal, Din ve Anlam. Çev: İlker Yenen. Paloutzian F. Raymond & Park L. Crystal. 2013. **Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları**. Phoenix Yayınları. Çeviri: İhsan Çapcıoğlu – Ali Ayten. Ankara. s. 40 - 41.
- Perlmutter, Marion, Hall, Elisabeth. 1992. **Adult Development ve Aging**, John Wiley and Sons. New York.
- Polat, Cihat, Külter, Banu. 2008. Genç Seçmenler Gözüyle Siyasal Ürün (Siyasi Lider) Özellikleri: Ankara'daki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**. Cilt 5. Sayı 1.
- Reibstein, Larry, Gideonse, Theodore. 1997. Brave Old World. **Newsweek**, 129 (26), 30 Haziran 1997, s 63 – 71.
- Robins, Kevin. 1999. **İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası**. Çev: Nurçay Türkoğlu. İstanbul. Ayrıntı Yayınları
- Sakaoğlu, Necdet. 2003. **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Saygılı, Sefa. 2015. **Yaşlılık Psikolojisi**. İstanbul. Türdav Yayınları.
- Sökmen, Cem. 2011. **Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri**. İstanbul. Ötüken Yayınları.
- Şentürk, Murat. 2015. Sonuç ve Tartışma: Bir Yaşam Alanı Olarak Kent ve İstanbul'da Yaşlanmak. **İstanbul'da Yaşlanmak. İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması**. Ed. Şentürk, M. & Ceylan, H. S. 283-341. İstanbul. Açılım Kitap
- Şentürk, Murat, Altan Reyyan Beyza. Şentürk. 2015. Giriş: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması. Murat, Ceylan, Harun 2015. **İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması**. s. 13 – 34. İstanbul. Açılım Yayınları
- Şentürk, Murat, Ceylan, Harun. 2015. **İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması**. İstanbul. Açılım Kitap.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. 1969. **Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme**. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tazegül, Murat. 2005. **Modernleşme Sürecinde Türkiye**. İstanbul. Babil Yayınları.
- Thorns, C. David. 2004. **Kentlerin Dönüşümü; Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam**.

- Çev. Esra Nal – Hasan Nal. İstanbul. Soyak Yayınları.
- Topal, A. Kadir. 2004. Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye Kent Neresidir? **İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt 6 Sayı 1.
- Tornstam, L. 1997. Gerotranscendence: The Contemplative Dimension of Aging. **Journal of Aging Studies**, 11(2), 143-154.
- Touraj, Atabaki. 2010. **Devlet ve Maduniyet: Türkiye ve İran’da Modernleşme, Toplum ve Devlet**. Çev. Serhan Afacan. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tufan, İsmail. 2015. **Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi**. İstanbul. Koç Üniversitesi Yayınları
- TÜİK, “İstatistiklerle Yaşlılar: 2018” (18.03.2019)
<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do>
- WHO, “Global Health and Aging” (27.10.2018)
https://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf
- Weber, Max. 2012. **Ekonomi ve Toplum**. Çev: Latif Boyacı. Cilt – 1. İstanbul. Yarı Yayınları
- _____. 2010. **Şehir, Modern Kentin Oluşumu**. Çev Musa Ceylan. İstanbul. Yarı Yayınları.
- Weeks, Kathi. 2014. **Çalışma Sorunu: Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşıtı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayyüleri**. Çev. Tamer Tosun. İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- Wicke, Peter Ralph. 2006. **Mozart'tan Madonna'ya Popüler Müziğin Bir Kültür Tarihi**. Çev. Serpil Dalaman. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları

ÖZ GEÇMİŞ

1983 Malatya doğumlu Mahmud Mücahid Sağman Uluslararası İlişkiler mezunudur. Uzun süre dergi editörlüğü yaptı ve çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölümünde Yüksek Lisans yapmaya devam etmektedir. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

İletişim: mucahidsagman@gmail.com